

KATHOLIEKE UNIVERSITEIT LEUVEN

FACULTEIT RECHTSGELEERDHEID

Academiejaar 2015-2016

De herziening en beëindiging van de uitkering tussen echtgenoten na
chtscheiding door onderlinge toestemming

Promotor: Frank BUYSENS

Co-promotor: Jeroen DRYVERS

Masterscriptie, ingediend door

Liesbet VAN GIJSEL

bij het eindexamen voor de graad van

MASTER-NA-MASTER IN HET NOTARIAAT

SAMENVATTING

Dit onderzoek bestudeert de mogelijke herziening en beëindiging van de uitkering tussen echtgenoten na echtscheiding door onderlinge toestemming. Bij een echtscheiding door onderlinge toestemming moeten de echtgenoten een EOT-overeenkomst opstellen, waarbij zij kunnen afspreken dat de ene ex-echtgenoot aan de andere na de echtscheiding een uitkering moet betalen. Daarbij kunnen verschillende juridische knelpunten opgespoord worden, zoals wanneer de financiële omstandigheden na de echtscheiding wijzigen. Deze knelpunten worden bestudeerd in het Belgisch recht, en kort in het Frans en het Nederlands recht. Een advocaat, notaris of rechter krijgt immers vaak te maken met enerzijds cliënten of partijen die gescheiden zijn in Frankrijk of Nederland en daar een echtscheidingsovereenkomst hebben opgemaakt, maar daarna in België zijn komen wonen, en anderzijds cliënten of partijen die in België willen scheiden, maar in de toekomst naar Frankrijk of Nederland willen verhuizen. Daarbij is het van belang te weten welk recht van toepassing is op de uitkering tussen echtgenoten na echtscheiding, en of zij eventueel kunnen kiezen voor de toepassing van een bepaald rechtsstelsel. De verschillende rechtsstelsels behandelen de herziening en de beëindiging van de uitkering immers anders. Omdat de *CEFL Principles of European Family Law* kunnen dienen als toetsingscriterium voor rechtszekerheid en billijkheid, wordt ook daarnaar teruggekoppeld.

Allereerst gaat dit onderzoek na voor welke duur de uitkering betaald moet worden, en of de partijen hierover een expliciete clause moeten opnemen. Vervolgens wordt nagegaan of de uitkering gewijzigd kan worden na de echtscheiding, waarbij een onderscheid wordt gemaakt tussen de herziening in onderling overleg en de herziening met rechterlijke tussenkomst. Omdat het voorkomen van problemen beter is dan ze te remediëren, stelt dit onderzoek zich bovendien de vraag in hoeverre de rechter de afspraken over een uitkering controleert wanneer hij de echtscheiding uitspreekt, en of deze controle volstaat.

Aangezien deze problemen de relatie tussen de ex-echtgenoten kunnen blokkeren, is het aangeraden voor de partijen, de advocaten, de notaris en de rechter om extra aandacht te besteden aan de hieronder besproken punten. Deze masterproef bestudeert namelijk de clauses die kunnen garanderen dat het contractuele evenwicht van de overeenkomst overeind blijft en die partijen tegelijk rechtszekerheid kunnen geven bij de herziening of de beëindiging van de uitkering.

Inhoudstafel

SAMENVATTING.....	III
DEEL 1. ONDERZOEKSOPZET	7
HOOFDSTUK I. INLEIDING	7
HOOFDSTUK II. ONDERZOEKSOPZET	8
AFDELING I. ONDERZOEKSVRAAG.....	8
AFDELING II. RELEVANTIE	11
DEEL 2. ANALYSE.....	16
HOOFDSTUK I. SITUERING	16
§1. <i>Het toekennen van een uitkering</i>	16
§2. <i>Het verzaken aan een uitkering</i>	20
HOOFDSTUK II. INTERNATIONAAL PRIVAATRECHT.....	22
AFDELING I. BEVOEGDE RECHTBANK.....	22
AFDELING II. TOEPASSELIJK RECHT	23
§1. <i>Bij gebreke aan rechtskeuze</i>	23
§2. <i>Mogelijkheid tot rechtskeuze</i>	24
HOOFDSTUK III. INHOUD VAN HET TOEPASSELIJK RECHT.....	28
AFDELING I. ONBILLIJKE GEVOLGEN VOORKOMEN	28
§1. <i>De beoordeling van de EOT-overeenkomst</i>	28
§2. <i>De beoordeling van voorafgaandelijke alimentatieovereenkomsten</i>	31
AFDELING II. ONBILLIJKE GEVOLGEN REMEDIËREN	32
§1. <i>Tussen partijen</i>	32
A. Billijkheid herstellen in onderling overleg	32
B. Billijkheid herstellen door middel van clausule	33
1. Herziening van het bedrag van de uitkering	33
2. Beëindiging van de betaling van de uitkering.....	35
§2. <i>Met rechterlijke tussenkomst</i>	40
A. Rechterlijke herzieningsbevoegdheid	40
1. Toepassing en werking van de bevoegdheid	40

2. Modulering en uitsluiting van de bevoegdheid.....	44
3. Interpretatie van de bevoegdheid	48
B. Buiten het toepassingsgebied van artikel 301, §7 BW, artikel 279, derde lid CC en artikel 1:401 NBW	52
1. Gebreken bij de totstandkoming van de overeenkomst	52
2. Gebreken tijdens de uitvoering van de overeenkomst	56
CONCLUSIE	58
BIBLIOGRAFIE	60
HOOFDSTUK I. WETGEVING	60
AFDELING I. INTERNATIONALE EN EUROPESE WETGEVING	60
AFDELING II. BELGISCHE WETGEVING	60
AFDELING III. FRANSE WETGEVING.....	61
AFDELING IV. NEDERLANDSE WETGEVING	61
HOOFDSTUK II. RECHTSPRAAK.....	62
AFDELING I. INTERNATIONALE EN EUROPESE RECHTSPRAAK	62
AFDELING II. BELGISCHE RECHTSPRAAK.....	62
AFDELING III. FRANSE RECHTSPRAAK.....	66
AFDELING IV. NEDERLANDSE RECHTSPRAAK	68
HOOFDSTUK III. RECHTSLEER	70
AFDELING I. INTERNATIONALE EN EUROPESE RECHTSLEER.....	70
AFDELING II. BELGISCHE RECHTSLEER	72
AFDELING III. FRANSE RECHTSLEER	79
AFDELING IV. NEDERLANDSE RECHTSLEER	81
HOOFDSTUK IV. ANDERE	82

DEEL 1. ONDERZOEKSOPZET

HOOFDSTUK I. INLEIDING

1. “Een uitkering tussen echtgenoten na een echtscheiding, dat komt toch maar zelden voor?” Dat is een bedenking die men wellicht vaak maakt bij het lezen van het onderwerp van deze masterproef. Hieronder zal echter uiteengezet worden waarom een uitkering tussen ex-echtgenoten nuttig kan zijn in de overeenkomst die gesloten wordt bij de echtscheiding door onderlinge toestemming. Dit onderzoek focust vanuit het internationaal privaatrecht op de juridische problemen over de uitkering tussen ex-echtgenoten die zich na het definitief worden van de echtscheiding kunnen voordoen, namelijk met betrekking tot de herziening van het bedrag en de beëindiging van de betaling. De advocaat, de notaris en de rechter worden immers regelmatig geconfronteerd met cliënten of partijen die uit de echt gescheiden zijn in Frankrijk of Nederland en daar een vermogensrechtelijke overeenkomst opgemaakt hebben. Als één partij of beide partijen de uitkering willen herzien wanneer zij na de scheiding in België zijn komen wonen, is de vraag onder welk recht dit gebeurt en wat de mogelijkheden zijn. Omgekeerd kunnen zich ook problemen met betrekking tot het internationaal privaatrecht stellen als cliënten of partijen in België uit de echt willen scheiden, maar in de toekomst naar Nederland of Frankrijk willen verhuizen.

2. Binnen de echtscheiding door onderlinge toestemming zijn er vele actoren, zoals de echtgenoten zelf, de advocaten, de notaris en de rechter. Dit onderzoek focust op de juridische problemen die zich in de verhouding tussen de ex-echtgenoten kunnen voordoen. De financiële omstandigheden van de ex-echtgenoten kunnen namelijk wijzigen na de echtscheiding. De juridische ondersteuning voor scheidende echtgenoten is dan cruciaal, zodat de echtgenoten in een goede verstandhouding hun relatie kunnen beëindigen, wat bevorderlijk is voor het welbevinden van de gemeenschappelijke kinderen en de echtgenoten zelf. Daarom is het van belang dat de clausules uit de overeenkomst billijkheid en rechtszekerheid kunnen bieden voor de partijen. Dit onderzoek lijkt ons interessant omdat alle echtscheidingsvormen samen¹ en ook de echtscheiding door onderlinge toestemming vaak

¹ Voor België: E. LANCKSWEEERDT, “Bemiddeling en op bemiddeling gebaseerde aanpak van conflicten bij scheiding: het belang van het kind voorop”, *T.Not.* 2015, 470; X, *Echtscheidingen*, http://statbel.fgov.be/nl/statistieken/cijfers/bevolking/huwelijken_echtscheidingen_samenwoning/echtscheidingen/ (raadpleging 8 februari 2016).

Voor Nederland: Voorstel van wet van de leden VAN OOSTEN, REYCOURT en BERNDSEN-JANSEN tot wijziging van Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek en van enige andere wetten in verband met de herziening van het stelsel van partneralimentatie (Wet herziening partneralimentatie). Memorie van Toelichting, *Parl.St.* Tweede Kamer 2015-16, kamerstuk 34231 nr. 3, 2.

voorkomen.² Het voordeel van de echtscheiding door onderlinge toestemming is dat de overeenkomst tussen beide echtgenoten meer draagvlak krijgt als zij akkoord gaan met de inhoud.³ Bovendien is deze echtscheidingsvorm proceseconomisch voordeliger.⁴

HOOFDSTUK II. ONDERZOEKSOPZET

AFDELING I. ONDERZOEKSVRAAG

3. De echtscheiding door onderlinge toestemming (hierna: EOT) is een echtscheidingsvorm waarbij de echtgenoten een vermogensrechtelijke en een familierechtelijke overeenkomst moeten opstellen (hierna: EOT-overeenkomst). Dit onderzoek gaat na waar de partijen, de advocaten en de notaris in een internationaal privaatrecht-dossier (hierna: IPR-dossier) moeten aan denken, wanneer zij bij het bepalen van een uitkering tussen echtgenoten bij een EOT de partijen een billijke regeling willen voorstellen en rechtszekerheid willen bieden voor een eventuele wijziging van omstandigheden. De advocaat, de notaris of de rechter krijgt namelijk vaak te maken met cliënten of partijen die uit de echt gescheiden zijn in Frankrijk of Nederland en daar een vermogensrechtelijke overeenkomst opgemaakt hebben.⁵ Als één partij of beide partijen de uitkering willen herzien wanneer zij na de scheiding in België zijn komen wonen, is de vraag onder welk recht dit gebeurt en wat de mogelijkheden zijn. Omgekeerd zou het ook kunnen dat cliënten die in België uit de echt scheiden, in de toekomst naar Nederland of Frankrijk

² Voor België: R. HEMELSOEN, *EOT-overeenkomsten. Een empirisch-juridische analyse*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 53.

Voor Nederland: L. COENRAAD, “De prikkels tot onderling overleg in het nieuwe echtscheidingsprocesrecht”, *Tijdschrift voor Civiele Rechtspleging* 2009, (127) 128; S.F.M. WORTMANN, J. VAN DUIJVENDIJK-BRAND, *Compendium van het personen- en familierecht*, Deventer, Kluwer, 2012, 161.

³ Voor België: Verslag namens het Adviescomité voor Maatschappelijke Emancipatie uitgebracht door de dames K. GRAUWELS en M. DE MEYER, *Parl.St.* Kamer 2001-02, nr. 0619/002, 18; C. DE WULF, “Slotbeschouwingen bij de cyclus “familiale vermogensplanning in de 21ste eeuw”” in X (ed.), *Familiale vermogensplanning*, Mechelen, Kluwer, 2004, (755) 762.

Voor Nederland: L. COENRAAD, “De prikkels tot onderling overleg in het nieuwe echtscheidingsprocesrecht”, *Tijdschrift voor Civiele Rechtspleging* 2009, (127) 128.

Voor EU: F. FERRAND, “Divorce and spousal agreements” in K. BOELE-WOELKI (ed.), *Common Core and Better Law in European Family Law* Antwerpen, Intersentia, 2005, (71) 81.

⁴ Verslag namens het Adviescomité voor Maatschappelijke Emancipatie uitgebracht door de dames K. GRAUWELS en M. DE MEYER, *Parl.St.* Kamer 2001-02, nr. 0619/002, 17; K. BASTAITS, C. VAN PEER, D. MORTELMANS, “Hoe beleven partners en kinderen een echtscheiding?” in D. MORTELMANS, I. PASTEELS, P. BRACKE, K. MATTHIJS, J. VAN BAVEL, C. VAN PEER (ed.), *Scheiding in Vlaanderen*, Leuven, Acco, 2011, (113) 122; F. SWENNEN, “Over alimentatieovereenkomsten en echtscheiding (en ook een beetje over Odysseus)”, *TPR* 2008, (1287) 1297.

⁵ Voor een voorbeeld: M. MUYLLE, “Het huwelijk was een ramp, de echtscheiding een succes! Over IPR, EOT’s en notarissen”, *TEP* 2005, (140) 141.

willen verhuizen. In hoeverre is het dan noodzakelijk dat de echtgenoten een rechtskeuze opnemen in de overeenkomst?

Zonder in te gaan op de uitkering die tijdens de procedure kan toegekend worden, gaan we na of de rechter de uitkering die in de EOT-overeenkomst is opgenomen voor de periode na de echtscheiding controleert als hij het echtscheidingsvonnis uitspreekt. Vervolgens onderzoekt deze masterproef tot wanneer de uitkering betaald moet worden, en of de afspraken na de procedure in onderling overleg of met tussenkomst van de rechter gewijzigd kunnen worden, zonder de kwestie van tegenbrieven te bespreken. We gaan uit van een uitkering in geld, en niet in natura, omdat dit ons te ver zou leiden. Vervolgens lijken deze onderzoeksvragen minder relevant als de uitkering gekapitaliseerd wordt uitbetaald. Hoewel er dan sprake is van een eenmalige betaling, en er geen langere uitvoeringstermijn is waarbinnen de omstandigheden kunnen wijzigen, sluiten wij de bespreking van deze betalingsvorm niet volledig uit. In deze masterproef maken we ten slotte abstractie van de overgangsregeling van de verschillende wetswijzigingen die op dit vlak gebeurd zijn.

Bij de analyse van deze onderzoeksvragen wordt een vergelijking gemaakt met het Frans recht en het Nederlandse recht. Alle drie de rechtsstelsels zijn immers gebaseerd op de *Code Civil* van 1804.⁶ Het voordeel van rechtsvergelijking is dat we de huidige Belgische regeling kritisch kunnen benaderen, en uit andere stelsels eventueel verfijnde oplossingen kunnen oppikken. Zonder diep in te gaan op de nood tot europeanisering, leek het ons tot slot interessant om de *CEFL Principles of European Family Law*⁷ mee in aanmerking te nemen. Uit de studie van 22 Europese rechtsstelsels werden deze beginselen van Europees familierecht betreffende echtscheiding en alimentatie tussen gewezen echtgenoten (hierna: *CEFL Principles*) opgemaakt als weergave van de gemeenschappelijke oplossingen die de rechtsstelsels bieden voor juridische problemen en als mogelijke basis voor harmonisatie.⁸ Deze beginselen⁹ werden opgemaakt door de *Commission on European Family Law* (hierna: Commissie voor Europees Familierecht) en kunnen in deze masterproef dienen als extra

⁶ I. MARTENS, *Onderhoudsuitkering tussen ex-echtgenoten na echtscheiding op grond van onherstelbare ontwrichting van het huwelijk*, Antwerpen, Intersentia, 2014, 8.

⁷ COMMISSION ON EUROPEAN FAMILY LAW, *CEFL Principles of European Family Law* (hierna: *CEFL Principles*).

⁸ M. ANTOKOLSKAIA, *Harmonisation of Family Law in Europe: A Historical Perspective. A tale of two millennia*, Antwerpen, Intersentia, 2006, 361; K. BOELE-WOELKI, "The principles of European family law: its aims and prospects", *Utrecht Law Review* 2005, (160) 161; X, *History*, <http://ceflonline.net/history/> (consultatie 23 april 2016);

⁹ X, *Principles*, <http://ceflonline.net/principles/> (consultatie 23 april 2016).

toetsingscriterium in het zoeken naar billijkheid en rechtszekerheid voor partijen, waarvoor zij ook gebruikt worden bij een wetswijziging.¹⁰

4. De onderzoeksvraag bestaat uit volgende subvragen.

- Welk recht is van toepassing op de afspraken omtrent de uitkering tussen echtgenoten na EOT? Kunnen de partijen een rechtsstelsel kiezen dat op hun uitkering van toepassing zal zijn?
- Kunnen de echtgenoten beslissen dat de uitkering gekapitaliseerd betaald zal worden? Kunnen de partijen opnemen dat er geen uitkering verschuldigd is? Hoe wordt een EOT-overeenkomst geïnterpreteerd als de overeenkomst niets bepaalt over een uitkering?
- Kan op voorhand al ingespeeld worden op de eventuele problemen die zich kunnen voordoen tijdens de uitvoering van de overeenkomst, zodat er geen of minder nood is aan een latere wijziging van de uitkering?
- Hoever gaat de controle van de rechter op de EOT-overeenkomst als hij de echtscheiding uitspreekt? Hoe behandelt hij de overeenkomst waarin de echtgenoten reeds voor of tijdens het huwelijk de regeling omtrent een eventuele uitkering opnamen?
- Voor welke duur moet de uitkeringsplichtige echtgenoot de uitkering betalen? Moet de uitkeringsplichtige gedurende de gehele periode hetzelfde bedrag betalen?
- Kunnen de echtgenoten na de echtscheidingsprocedure de uitkering in onderling akkoord wijzigen? Kan de rechter na het definitief worden van de echtscheiding ingrijpen op het vlak van de uitkering?

¹⁰ Voor België: W. PINTENS, “Europese echtscheidingsbeginselen” in F. SWENNEN, R. BARBAIX (eds.), *Over erven. Liber amicorum Mieke Puelinckx-Coene*, Mechelen, Kluwer, 2006, (289) 305. Voor EU: K. BOELE-WOELKI, “The principles of European family law: its aims and prospects”, *Utrecht Law Review* 2005, (160) 167; K. BOELE-WOELKI, “Building on convergence and coping with divergence in the CEFL Principles of European Family Law” in M. ANTOKOLSKAIA (ed.), *Convergence and divergence of Family Law in Europe*, Antwerpen, Intersentia, 2007, 253; B. VERSCHRAEGEN, “Comments on the Principles of European Family law: divorce and maintenance between former spouses” in K. BOELE-WOELKI (ed.), *Common Core and Better Law in European Family Law*, Antwerpen, Intersentia, 2005, 135.

- Kan ook de uitkering die gekapitaliseerd werd uitbetaald, gewijzigd worden? Kan een afspraak van de echtgenoten dat zij elkaar geen uitkering verschuldigd zijn, gewijzigd worden?

AFDELING II. RELEVANTIE

5. Er zijn veel situaties denkbaar waarin echtgenoten een uitkering afspreken voor de periode na de echtscheiding, maar waarin de omstandigheden wijzigen, waardoor de uitkeringsplichtige enkel nog een lager bedrag of zelfs helemaal geen uitkering meer wil betalen, of waardoor de uitkeringsgerechtigde een hoger bedrag wenst te ontvangen. Aangezien de EOT als echtscheidingsvorm vaak voorkomt (zie *supra*), kunnen deze praktische problemen die de relatie tussen de ex-echtgenoten kunnen blokkeren ten nadele van henzelf en de eventuele kinderen, zich in de praktijk regelmatig voordoen. Het hoeft daarbij geen betoog dat er voor de advocaat, de notaris of de rechter zulke dossiers zijn waarin ook het internationaal privaatrecht van belang is, aangezien de landsgrenzen in de huidige samenleving geen reële grenzen meer zijn voor hun inwoners.

6. Bovendien lijkt dit onderzoek ons interessant omwille van de hierna besproken argumenten. Ten eerste wordt in ongeveer zeven procent van de EOT-overeenkomsten een uitkering tussen echtgenoten opgenomen.¹¹ Hierbij betaalt bijna steeds de man een uitkering aan de vrouw, die gemiddeld 588 euro per maand bedraagt.¹² Het kan aangeraden zijn om genoeg te nemen met de verdeling van de goederen en afstand te doen van de uitkering om een *clean break* te kunnen realiseren,¹³ zodat de echtgenoten na de echtscheiding niet meer

¹¹ Voor België: K. BASTAITS, C. VAN PEER, E. ALOFS, I. PASTEELS, D. MORTELMANS, “Hoe verloopt een echtscheiding in Vlaanderen?” in D. MORTELMANS, I. PASTEELS, P. BRACKE, K. MATTHIJS, J. VAN BAVEL, C. VAN PEER (ed.), *Scheiding in Vlaanderen*, Leuven, Acco, 2011, (85) 103; R. HEMELSOEN, K. SCHOORS, “Inhoudelijke analyse van overeenkomsten voorafgaand aan echtscheiding door onderlinge toestemming. Een preliminair statistisch portret” in G. VERSCHELDEN, *Echtscheiding*, Mechelen, Kluwer, 2010, (1) 31.

In Nederland is dit één op de zes echtscheidingen: Voorstel van wet van de leden VAN OOSTEN, RECOURT en BERNDSEN-JANSEN tot wijziging van Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek en van enige andere wetten in verband met de herziening van het stelsel van partneralimentatie (Wet herziening partneralimentatie). Memorie van Toelichting, *Parl.St.* Tweede Kamer 2015-16, kamerstuk 34231 nr. 3, 2.

¹² R. HEMELSOEN, K. SCHOORS, “Inhoudelijke analyse van overeenkomsten voorafgaand aan echtscheiding door onderlinge toestemming. Een preliminair statistisch portret” in G. VERSCHELDEN, *Echtscheiding*, Mechelen, Kluwer, 2010, (1) 31.

¹³ Voor België: Y.-H. LELEU, *Droit des personnes et des familles*, Brussel, Larcier, 2016, 553; I. MARTENS, *Onderhoudsuitkering tussen ex-echtgenoten na echtscheiding op grond van onherstelbare ontwrichting van het huwelijk*, Antwerpen, Intersentia, 2014, 365 en 444.

Voor EU: G. SHANNON, “Clean-break or long-term payment of maintenance” in K. BOELE-WOELKI (ed.), *Common Core and Better Law in European Family Law* Antwerpen, Intersentia, 2005, (103) 104.

financieel afhankelijk zijn van elkaar.¹⁴ In dezelfde lijn kan men de gekapitaliseerde uitbetaling van de uitkering aanmoedigen.¹⁵ Na de betaling kan elke partner dan een nieuw leven opbouwen zonder beïnvloed te worden door het leven van de andere.¹⁶

Hoewel een uitkering tussen ex-echtgenoten in de praktijk weinig voorkomt, kunnen afspraken over alimentatie evenwel kaderen in de gehele vereffening-verdeling van het huwelijksvermogen.¹⁷ Dit komt ook tot uiting in de formulering van de modelclausule van e-Notariaat (zie *infra*). Dit is meer zichtbaar in de *common law*-stelsels waar het huwelijksvermogensrecht en de onderhoudsuitkering veel minder beschouwd worden als twee gescheiden elementen.¹⁸ Ook bij de uitkering die de rechter toekent bij de echtscheiding door onherstelbare ontwrichting bijvoorbeeld, is de achterliggende idee dat de uitkering gegrond is op de samenleving van de echtgenoten, de keuzes die zij toen maakten en de economische gevolgen daarvan,¹⁹ wat ook voor de EOT kan gelden. Bovendien hebben echtgenoten na de echtscheiding nog contact met elkaar als zij gemeenschappelijke kinderen hebben, wat ook geen zuivere *clean break* betekent.²⁰

¹⁴ I. MARTENS, *Onderhoudsuitkering tussen ex-echtgenoten na echtscheiding op grond van onherstelbare ontwrichting van het huwelijk*, Antwerpen, Intersentia, 2014, 481.

¹⁵ I. MARTENS, *Onderhoudsuitkering tussen ex-echtgenoten na echtscheiding op grond van onherstelbare ontwrichting van het huwelijk*, Antwerpen, Intersentia, 2014, 481.

¹⁶ I. MARTENS, *Onderhoudsuitkering tussen ex-echtgenoten na echtscheiding op grond van onherstelbare ontwrichting van het huwelijk*, Antwerpen, Intersentia, 2014, 444.

¹⁷ Voor België: H. CASMAN, “De EOT-regelingsakte als dading” (noot onder Cass. 9 november 2012), *NFM* 2013, (121) 124; N. DANDOY, “La pension alimentaire après divorce: limites conventionnelles”, *RNB* 2008, (423) 424; C. DE WULF, “Slotbeschouwingen bij de cyclus “familiale vermogensplanning in de 21ste eeuw”” in X (ed.), *Familiale vermogensplanning*, Mechelen, Kluwer, 2004, (755) 762; R. HEMELSOEN, “Optimalisering van bedingen in notariële EOT-overeenkomsten” in G. VERSCHELDEN (ed.), *Rechtskroniek voor het Notariaat (deel 21)*, Brugge, die Keure, 2012, (1) 27; I. MARTENS, *Onderhoudsuitkering tussen ex-echtgenoten na echtscheiding op grond van onherstelbare ontwrichting van het huwelijk*, Antwerpen, Intersentia, 2014, 452; F. SWENNEN, “Over alimentatieovereenkomsten en echtscheiding (en ook een beetje over Odysseus)”, *TPR* 2008, (1287) 1290; P. WAUTELET, “Grensoverschrijdende alimentatieovereenkomsten tussen echtgenoten: tussen zekerheid en illusie”, *TEP* 2010, (1) 5.

Voor Frankrijk: S. DAVID, “Fixation de la prestation compensatoire” in P.-J. CLAUX, S. DAVID, *Droit et pratique du divorce*, Parijs, Dalloz, 2015, (409) 482.

Voor Nederland: W.M. SCHRAMA, M.V. ANTOKOLSKAIA (ed.), *Familierecht. Een introductie*, Den Haag, Boom Juridische Uitgevers, 2014, 317.

Voor EU: HvJ 27 februari 1997, nr. C-220/95, ECLI:EU:C:1997:91; T. SVERDRUP, “Maintenance as a separate issue – the relationship between maintenance and matrimonial property” in K. BOELE-WOELKI (ed.), *Common Core and Better Law in European Family Law*, Antwerpen, Intersentia, 2005, 119;.

¹⁸ Voor Nederland: N.D. SPALTER, *Grondslagen van partneralimentatie*, Den Haag, Boom Juridische Uitgevers, 2013, 176.

¹⁹ Voor België: Y.-H. LELEU, “Het nieuwe echtscheidingsrecht: volgzzaam en toch vooruitstrevend” in G. VERSCHELDEN (ed.), *Echtscheiding*, Mechelen, Kluwer, 2010, (361) 379.

Voor Nederland: N.D. SPALTER, *Grondslagen van partneralimentatie*, Den Haag, Boom Juridische Uitgevers, 2013, 223.

²⁰ Voor België: A.K. SODERMANS, S. VANASSCHE, K. MATTHIJS, “Gezinsrelaties na ouderlijke scheiding: ouders, kinderen en nieuwe partners” in D. MORTELMANS, I. PASTEELS, P. BRACKE, K. MATTHIJS, J. VAN BAVEL, C. VAN PEER (ed.), *Scheiding in Vlaanderen*, Leuven, Acco, 2011, (153) 154.

Bovendien is het mogelijk dat bij onderhandelingen over het huwelijksvermogensrecht die plaatsvinden bij het opmaken van een huwelijkscontract of een wijzigingsakte, de (toekomstige) echtgenoten ook willen nadenken over *divorce estate planning*.²¹ Daarbij kan het handig zijn als zij ook de eventuele uitkering kunnen bespreken, aangezien de uitkering kan kaderen in de gehele vereffening-verdeling. Als de overeenkomst over de uitkering ruim voor de echtscheiding gesloten wordt, moet men echter nog meer rekening houden met mogelijke wijzigingen van omstandigheden, dan wanneer de overeenkomst tijdens de echtscheidingsprocedure zelf wordt opgesteld.²² Bovendien kan er ook in die stadia van het huwelijk al sprake zijn van ongelijke onderhandelingsposities en discussies met een emotioneel geladen karakter.²³ Hoewel *divorce protection planning* om deze redenen een speculatief karakter heeft, wordt gezegd dat men de echtgenoten moet aanmoedigen om na te denken over *divorce estate planning*.²⁴ Omdat het aantal echtscheidingen in de huidige samenleving toeneemt, is het belangrijk dat de partijen belang hechten aan de gevolgen van een echtscheiding.²⁵ Hieronder gaat dit onderzoek na of de partijen in België, Nederland en Frankrijk dergelijke voorafgaandelijke alimentatieovereenkomst kunnen opstellen.

7. Ten tweede is deze masterproef relevant voor de notaris, omdat zijn tussenkomst om verschillende redenen aangewezen is. De EOT-overeenkomst kan namelijk onderhands of authentiek opgesteld worden. Het deel van de overeenkomst over de minderjarige kinderen

Voor EU: G. SHANNON, "Clean-break or long-term payment of maintenance" in K. BOELE-WOELKI (ed.), *Common Core and Better Law in European Family Law*, Antwerpen, Intersentia, 2005, (103) 104.

²¹ Voor België: I. MARTENS, *Onderhoudsuitkering tussen ex-echtgenoten na echtscheiding op grond van onherstelbare ontwrichting van het huwelijk*, Antwerpen, Intersentia, 2014, 452.

Voor Nederland: F. SCHONEWILLE, "De voorhuwelijkse alimentatieovereenkomst revisited. Of: het belang van het opnemen van een considerans in huwelijkse voorwaarden", *WPNR* 2007, 161; F. SCHONEWILLE, *Partijautonomie in het relatievermogensrecht*, Apeldoorn, Maklu, 2012, 142.

²² Voor België: I. MARTENS, *Onderhoudsuitkering tussen ex-echtgenoten na echtscheiding op grond van onherstelbare ontwrichting van het huwelijk*, Antwerpen, Intersentia, 2014, 451.

Voor Frankrijk: S. DAVID, "Identification de la prestation compensatoire" in P.-J. CLAUX, S. DAVID, *Droit et pratique du divorce*, Parijs, Dalloz, 2015, (381) 391.

Voor Nederland: F. SCHONEWILLE, "De voorhuwelijkse alimentatieovereenkomst revisited. Of: het belang van het opnemen van een considerans in huwelijkse voorwaarden", *WPNR* 2007, (161) 162; R. VAN COOLWIJK, J.E.M.C. MOONS, "Reactie vFAS op wetsvoorstel herziening partneralimentatie", *EB Tijdschrift voor scheidingsrecht* 2015, 86.

²³ Voor België: I. MARTENS, *Onderhoudsuitkering tussen ex-echtgenoten na echtscheiding op grond van onherstelbare ontwrichting van het huwelijk*, Antwerpen, Intersentia, 2014, 451.

Voor Frankrijk: S. DAVID, "Identification de la prestation compensatoire" in P.-J. CLAUX, S. DAVID, *Droit et pratique du divorce*, Parijs, Dalloz, 2015, (381) 391.

Voor EU: N. DETHLOFF, "Contracting in Family Law: a European perspective" in K. BOELE-WOELKI, J. MILES, J.M. SCHERPE (ed.), *The future of family property in Europe*, Cambridge, Intersentia, 2011, (65) 86.

²⁴ A.J.M. NUYTINCK, "Wet herziening partneralimentatie: voorhuwelijkse alimentatieovereenkomst wordt geldig", *WPNR* 2015, 873.

²⁵ A.J.M. NUYTINCK, "Wet herziening partneralimentatie: voorhuwelijkse alimentatieovereenkomst wordt geldig", *WPNR* 2015, 873.

wordt gehomologeerd door de rechter en krijgt daardoor uitvoerbare kracht.²⁶ Het deel over de uitkering tussen echtgenoten wordt daarentegen niet gehomologeerd, maar kan wel uitvoerbare kracht krijgen door de afspraken vast te leggen in een authentieke akte (artikel 19 Organieke Wet Notariaat²⁷),²⁸ zodat voorlopige tenuitvoerlegging mogelijk is.²⁹ Daarnaast krijgt de Franse EOT-overeenkomst van rechtswege uitvoerbare kracht (artikel 279 CC). In Nederland is er discussie in de rechtspraak over of de overeenkomst uitvoerbare kracht krijgt door de afspraken op te nemen in het vonnis (artikel 819 Wetboek Burgerlijke Rechtsvordering).³⁰ Daardoor wordt in de Nederlandse overeenkomst vaak opgenomen dat de bepalingen van de overeenkomst primeren op het echtscheidingsvonnis als het vonnis afwijkt van de gemaakte afspraken, op voorwaarde dat het niet om dwingend recht gaat.³¹

De tussenkomst van een notaris biedt bovendien een garantie voor juridische kennis, raadgeving en onpartijdigheid (artikel 9, §1 OWN).³² Aangezien vermogensrechtelijke zaken

²⁶ Wetsontwerp tot wijziging van het Gerechtelijk Wetboek en het Burgerlijk Wetboek betreffende de procedures tot echtscheiding. Verslag namens de Commissie voor de Justitie uitgebracht door mevrouw MAXIMUS, *Part.St.* Senaat 1996-97, nr. 1-437/6, 36; Gent 27 november 2006, *NJW* 2007, 753, noot G. VERSCHELDEN; Gent 16 oktober 2007, *RW* 2008-09, 501; Antwerpen 27 november 2007, *NJW* 2008, 556, noot G. VERSCHELDEN; F. BUYSENS, "De familierechtelijke overeenkomst voorafgaand aan echtscheiding door onderlinge toestemming" in L. WEYTS, A. VERBEKE, E. GOOVAERTS (ed.), *Actualia familiaal vermogensrecht*, Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2003, 111; D. CARRE, S. JAUMOTTE, "Formalités et conventions préalables à la procédure en divorce par consentement mutuel" in X. (ed.), *Divorce. Commentaire pratique*, Waterloo, Kluwer, (VIIter.2.2.1.-1) VIIter.2.2.2-3; G. VERSCHELDEN, *Handboek Belgisch Familierecht*, Brugge, die Keure, 2010, 765.

²⁷ Artikel 19 Organieke Wet Notariaat, *BS* 16 maart 1803 (hierna: OWN).

²⁸ K. BROECKX, "Perikelen bij de executie van een akte echtscheiding door onderlinge toestemming", *EJ* 1997, 18; F. BUYSENS, "Overzicht van rechtspraak (1994-2000). Echtscheiding door onderlinge toestemming", *EJ* 2001, (70) 77; F. BUYSENS, "De familierechtelijke overeenkomst voorafgaand aan echtscheiding door onderlinge toestemming" in L. WEYTS, A. VERBEKE, E. GOOVAERTS (ed.), *Actualia familiaal vermogensrecht*, Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2003, 111; F. BUYSENS, "Regelingsakte en familierechtelijke overeenkomsten bij echtscheiding door onderlinge toestemming" in F. BUYSENS, E. DE KEYSER, D. DE WITTE, J. GRILLET, M. TISON, T. VAN SINAY, R. VANDERMANDER, W. VERMEULEN, *Notariële actualiteit 2013*, Brussel, Die Keure, 2013, (117) 152; D. CARRE, S. JAUMOTTE, "Formalités et conventions préalables à la procédure en divorce par consentement mutuel" in X. (ed.), *Divorce. Commentaire pratique*, Waterloo, Kluwer, (VIIter.2.2.1.-1) VIIter.2.2.2-3 en VIIter.2.2.3-15; R. HEMELSOEN, *EOT-overeenkomsten. Een empirisch-juridische analyse*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 83; E. VAN DER VELPEN, "Recente ontwikkelingen inzake echtscheiding door onderlinge toestemming" in P. SENAEVE, *Personen- en familierecht*, Brugge, Die Keure, 2004, (77) 82.

²⁹ K. BROECKX, "Perikelen bij de executie van een akte echtscheiding door onderlinge toestemming", *EJ* 1997, 18; F. BUYSENS, "Regelingsakte en familierechtelijke overeenkomsten bij echtscheiding door onderlinge toestemming" in F. BUYSENS, E. DE KEYSER, D. DE WITTE, J. GRILLET, M. TISON, T. VAN SINAY, R. VANDERMANDER, W. VERMEULEN, *Notariële actualiteit 2013*, Brussel, Die Keure, 2013, (117) 152.

³⁰ P. DE BRUIJN, R. WESTRIK, "Convenant en echtscheidingsbeschikking: gezamenlijk gezag van gewijsde?", *EB Tijdschrift voor scheidingsrecht* 2013, 41.

³¹ P. DE BRUIJN, R. WESTRIK, "Convenant en echtscheidingsbeschikking: gezamenlijk gezag van gewijsde?", *EB Tijdschrift voor scheidingsrecht* 2013, 41.

³² Voor België: H. CASMAN, "De EOT-regelingsakte als dading" (noot onder Cass. 9 november 2012), *NFM* 2013, (121) 124; C. DE WULF, "De notaris - onpartijdig raadsman en behoeder van evenwicht", *T.Not.* 2010, (365) 366; D. MICHIELS, "Hoe definitief is de EOT-regelingsakte?" in W. PINTENS, C. DECLERCK (ed.), *Patrimonium 2013*, Antwerpen, Intersentia, 2013, (165) 175; F. SWENNEN, "Over alimentatieovereenkomsten en echtscheiding (en ook een beetje over Odysseus)", *TPR* 2008, (1287) 1300.

gevoelige onderwerpen zijn tussen ex-echtgenoten, zal de notaris een grotere bemiddelingstaak toebedeeld krijgen om een akkoord te kunnen bereiken.³³ Door ongelijke onderhandelingsposities en onder andere vijandige gevoelens zou het kunnen dat anders geen objectieve regeling omtrent de uitkering gevonden wordt.³⁴ Een onderhandelde overeenkomst kan dan helpen om tot een rechtvaardige oplossing te komen.³⁵ Als de verbintenissen van beide partijen duidelijk geformuleerd zijn, stellen zich bovendien minder problemen bij de uitvoering ervan.³⁶ De nadelen van onderhandelingen kunnen aldus verholpen worden door bijstand van de notaris, maar ook van andere experts, zoals een advocaat^{37 38}.

Voor Nederland: F. SCHONEWILLE, "De werkwijze van de notaris in (echt)scheiding en mediation" in F. SCHONEWILLE (ed.), *Notaris en scheiding*, Apeldoorn, Maklu, 2009, 37.

Voor EU: N. DETHLOFF, "Contracting in Family Law: a European perspective" in K. BOELE-WOELKI, J. MILES, J.M. SCHERPE (ed.), *The future of family property in Europe*, Cambridge, Intersentia, 2011, (65) 88.

³³ L. WEYTS, "Een dading bij EOT is definitief, wie van de twee dat nadien ook moge betreuren" (noot onder Antwerpen 9 november 2011), *T.Not.* 2012, (238) 240.

³⁴ Voor België: E. ALOFS, "De conventionele uitkering na echtscheiding: durus consensus, sed consensus?", *NFM* 2015, (250) 253; I. BOONE, "Het verbintenissenrecht als remedie voor conflicten tussen gewezen echtgenoten na echtscheiding door onderlinge toestemming" in P. SENAËVE, I. BOONE, C. DECLERCK, J. DU MONGH (ed.), *Personen- en Familierecht*, Brugge, die Keure, 2014, (81) 86; L. DANIËLS, A. BUYSSE, "(Echt)scheidingsbemiddeling" in G. VERSCHULDEN, *Echtscheiding*, Mechelen, Kluwer, 2010, (211) 227; C. DECLERCK, "Een lans voor de huisvrouw in de 21ste eeuw", *T.Fam.* 2015, (41) 43; C. DE WULF, "De notaris - onpartijdig raadsman en behoeder van evenwicht", *T.Not.* 2010, (365) 368; E. LANCKSWEEERDT, "Bemiddeling en op bemiddeling gebaseerde aanpak van conflicten bij scheiding: het belang van het kind voorop", *T.Not.* 2015, (470) 474; L. WEYTS, "Een dading bij EOT is definitief, wie van de twee dat nadien ook moge betreuren" (noot onder Antwerpen 9 november 2011), *T.Not.* 2012, (238) 240.

Voor Nederland: F. SCHONEWILLE, "De werkwijze van de notaris in (echt)scheiding en mediation" in F. SCHONEWILLE (ed.), *Notaris en scheiding*, Apeldoorn, Maklu, 2009, (37) 39.

³⁵ Voor België: F. SWENNEN, "Over alimentatieovereenkomsten en echtscheiding (en ook een beetje over Odysseus)", *TPR* 2008, (1287) 1297.

Voor Nederland: N. SPALTER, "Duur van partneralimentatie", *Nederlands Juristenblad* 2012, 1302.

³⁶ C. DE WULF, *Notarieel familierecht en familiaal vermogensrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 98.

³⁷ R. HEMELSOEN, K. SCHOORS, "Inhoudelijke analyse van overeenkomsten voorafgaand aan echtscheiding door onderlinge toestemming. Een preliminair statistisch portret" in G. VERSCHULDEN, *Echtscheiding*, Mechelen, Kluwer, 2010, (1) 18.

³⁸ E. ALOFS, "De conventionele uitkering na echtscheiding: durus consensus, sed consensus?", *NFM* 2015, (250) 254; I. BOONE, "Het verbintenissenrecht als remedie voor conflicten tussen gewezen echtgenoten na echtscheiding door onderlinge toestemming" in P. SENAËVE, I. BOONE, C. DECLERCK, J. DU MONGH (ed.), *Personen- en Familierecht*, Brugge, die Keure, 2014, 81; E. LANCKSWEEERDT, "Bemiddeling en op bemiddeling gebaseerde aanpak van conflicten bij scheiding: het belang van het kind voorop", *T.Not.* 2015, (470) 477; E. LANCKSWEEERDT, "Wat rechtscolleges na de invoering van de foutloze echtscheiding kunnen doen om tegemoet te komen aan de belangen/behoefte van scheidende partners" (noot onder Antwerpen 23 december 2014), *T.Fam.* 2015, (156) 158; D. MICHIELS, "Hoe definitief is de EOT-regelingsakte?" in W. PINTENS, C. DECLERCK (ed.), *Patrimonium 2013*, Antwerpen, Intersentia, 2013, (165) 175; N. PORTUGAELS, "Verdisconteren, verdisconteren. Wie zijn best doet, zal het leren!" (noot onder Antwerpen 29 oktober 2014), *NFM* 2015, (348) 353; F. SWENNEN, "Pleidooi voor de homologatie van heel de EOT-overeenkomst", *T.Fam.* 2015, 222;

Voor Nederland: H. LEONHARD-STRIEN, "Het scheidingsconvenant" in F. SCHONEWILLE (ed.), *Notaris en scheiding*, Apeldoorn, Maklu, 2009, (249) 256.

Voor Frankrijk: O. MATOCQ, Y. FAVIER, "Divorce par consentement mutuel" in P.-M. CLAUX, S. DAVID (ed.), *Droit et pratique du divorce*, Parijs, Dalloz, 2015, (252) 257.

Voor EU: N. DETHLOFF, "Contracting in Family Law: a European perspective" in K. BOELE-WOELKI, J. MILES, J.M. SCHERPE (ed.), *The future of family property in Europe*, Cambridge, Intersentia, 2011, (65) 89.

DEEL 2. ANALYSE

HOOFDSTUK I. SITUERING

§1. Het toekennen van een uitkering

8. Als echtgenoten willen scheiden, kunnen zij in het Belgische recht kiezen voor de EOT. Dit is een echtscheidingsvorm waarbij de echtgenoten een vermogensrechtelijke en een familierechtelijke overeenkomst moeten opstellen, zijnde de EOT-overeenkomst (artikel 1287 Ger.W. en artikel 1288 Ger.W.). Voor de EOT moet zowel gekeken worden naar het BW als het Ger.W.³⁹ In België⁴⁰ en Frankrijk⁴¹ wordt de EOT als aparte echtscheidingsvorm beschouwd, maar in Nederland⁴² daarentegen kent men maar één echtscheidingsgrond, namelijk de duurzame ontwrichting. De duurzame ontwrichting kan uitgesproken worden op verzoek van één echtgenoot of op gezamenlijk verzoek (artikel 1:150 NBW).⁴³ Ook de Commissie voor Europees Familierecht heeft het onderscheid tussen de echtscheiding door onderlinge toestemming en de echtscheiding zonder onderlinge toestemming vastgesteld (beginsel 1:3 *CEFL Principles*).

In België⁴⁴ en Frankrijk⁴⁵ kunnen de echtgenoten in het familierechtelijke deel van de EOT-overeenkomst een regeling opnemen over de uitkering die zij aan elkaar verschuldigd zijn. Klassiek wordt in België gesteld dat de uitkering na EOT een louter conventioneel karakter heeft⁴⁶ en dat het algemeen verbintenissenrecht erop van toepassing is.⁴⁷ Daarom noemt men

³⁹ R. HEMELSOEN, *EOT-overeenkomsten. Een empirisch-juridische analyse*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 88.

⁴⁰ F. SWENNEN, “Over alimentatieovereenkomsten en echtscheiding (en ook een beetje over Odysseus)”, *TPR* 2008, (1287) 1291.

⁴¹ Artikel 230 CC.

⁴² Artikel 1:154, eerste lid NBW.

⁴³ Rb. Antwerpen 15 januari 2003, *Fisc.Koer.* 2003, 385, noot E. GEERAERTS.

⁴⁴ Artikel 301, §1 BW; artikel 1288, eerste lid, 4° Ger.W.

⁴⁵ Artikel 1091 Code de Procédure Civile.

⁴⁶ Cass. 21 juni 1991, *T.Not.* 1992, 256, noot A. VERBEKE; Cass. 14 april 1994, *RW* 1994-95, 434; Cass. 20 april 2006, AR C.03.0084.N; Vred. Gent 4 december 2000, *AJT* 2001-02, 53, noot N. JONCKERS; Vred. Gent 10 oktober 2002, *T.Vred* 2004, 448; Rb. Antwerpen 13 april 2010, *RTDF* 2011, 777; S. BROUWERS, “De uitkering t.a.v. de ex-echtgenoot”, *TPR* 2012, (1695) 2002; I. MARTENS, *Onderhoudsuitkering tussen ex-echtgenoten na echtscheiding op grond van onherstelbare ontwrichting van het huwelijk*, Antwerpen, Intersentia, 2014, 19.

⁴⁷ Arbitragehof 2 juli 2003, nr. 96/2003; Cass. 5 juni 1986, *RW* 1986-87, 1478, noot W. PINTENS; Cass. 21 juni 1991, *T.Not.* 1992, 256, noot A. VERBEKE; Cass. 14 april 1994, *RW* 1994-95, 434; Cass. 16 juni 2000, AR C.96.0006.N; Cass. 20 april 2006, AR C.03.0084.N; Cass. 14 oktober 2010, *NFM* 2014, 263; Cass. 9 november 2012, AR C.12.0051.N; Cass. 9 november 2012, AR C.12.0146.N; Brussel 9 oktober 2001, *Div.Act.* 2003, 49, noot A. VAN GYSEL; Rb. Antwerpen 13 april 2010, *RTDF* 2011, 777; F. BUYSENS, “Overzicht van rechtspraak (1994-2000). Echtscheiding door onderlinge toestemming”, *EJ* 2001, (70) 96; F. SWENNEN, *Het personen- en familierecht*, Antwerpen, Intersentia, 2014, 282.

het in België soms een “*familiaalrechtelijke overeenkomst van bijzondere aard*”.⁴⁸ Hieronder onderzoekt deze masterproef hoe de overeenkomst geïnterpreteerd wordt als er niets bepaald is over een uitkering (zie *infra*). Als de echtgenoten akkoord gaan dat de ene een uitkering verschuldigd is aan de andere, beslissen zij volledig vrij over de vorm, namelijk of de uitkering in geld of in natura wordt toekend⁴⁹, de grootte, de duur en de andere modaliteiten.⁵⁰ Hiervoor is een voorbeeldclausule te vinden op e-Notariaat:

“EOT: *Clausule betreffende de uitkering tussen echtgenoten*

Voormelde regeling omtrent de uitkering tussen echtgenoten werd vastgesteld rekening houdende met de verdeling tussen beide partijen van alle in het kader van onderhavige overeenkomst betrokken goederen en rechten, die afhangen van het gemeenschappelijk en/of onverdeeld vermogen. Tevens verklaren partijen uitdrukkelijk dat ze bij de vaststelling van voormelde regeling ook rekening hebben gehouden met uitkeringen, kapitalen, renten of pensioenen, die op het tijdstip van de vermogensrechtelijke ontbinding van het huwelijksvermogensstelsel nog niet tot uitkering zijn gekomen, maar waarvan de vermogenswaarde wel tijdens het huwelijk middels gemeenschappelijke aanwinsten werd opgebouwd en die, overeenkomstig de wil van partijen, deel uitmaakt van de te verdelen boedel.

Partijen verklaren te weten dat de regeling inzake de uitkering tussen echtgenoten deel uitmaakt van het geheel van hun vermogensrechtelijke afspraken. Deze afspraken zijn conventioneel van aard en zullen niet gewijzigd kunnen worden wegens andere oorzaken of omstandigheden, dan in deze akte vermeld. Voor zover deze afspraken niet tot stand gekomen zijn middels bedrog, geweld, feitelijke dwaling of misbruik van omstandigheden sluiten de partijen de herzieningsbevoegdheid van de rechter overeenkomstig artikel 1288, laatste lid Ger.W. uitdrukkelijk uit.”⁵¹

Ook in het Frans recht kunnen de echtgenoten bij een EOT een uitkering overeenkomen, die in principe in kapitaal wordt uitgekeerd (artikel 270 CC), zoals wettelijk verankerd sinds de wet van 26 mei 2004⁵². De echtgenoten kunnen echter ook afspreken dat de uitkering

⁴⁸ Cass. 9 november 2012, AR C.12.0146.N.

⁴⁹ Y.-H. LELEU, *Droit des personnes et des familles*, Brussel, Larcier, 2016, 554.

⁵⁰ E. ALOFS, “De conventionele uitkering na echtscheiding: durus consensus, sed consensus?”, *NFM* 2015, (250) 251; Y.-H. LELEU, *Droit des personnes et des familles*, Brussel, Larcier, 2016, 554.

⁵¹ X, *Inloggen*, <https://www.e-notariaat.be/> (consultatie 24 april 2016).

⁵² Loi n° 2004-439 du 26 mai 2004 relative au divorce, *Journal officiel de la République française* 27 mei 2004.

periodiek uitbetaald wordt (artikel 278 CC), zonder dat zij dit bijzonder moeten motiveren,⁵³ terwijl de Franse rechter die een periodieke uitkering toestaat, dit wel moet motiveren op basis van de leeftijd en de gezondheid van de uitkeringsgerechtigde (artikel 276 CC).⁵⁴ Bovendien zijn de echtgenoten net zoals onder het Belgisch recht vrij het bedrag, de duur en de herziening te bepalen,⁵⁵ wat hen toestaat met maatwerk de uitkering aan hun persoonlijke situatie aan te passen.⁵⁶ Als de Franse uitkering in een kapitaal wordt uitbetaald, kan de betaling in de tijd gespreid worden over acht jaar (artikel 275, eerste lid CC). Bovendien kan in het Frans recht ook een schadevergoeding worden toegekend op basis van artikel 266 CC en artikel 1382 CC, waar dit onderzoek niet verder op ingaat.

In Nederland geldt ook dat partijen vrije afspraken kunnen maken omtrent de uitkering na echtscheiding (artikel 1:158 NBW),⁵⁷ en voor een periodieke uitkering of een gekapitaliseerd bedrag⁵⁸ kunnen kiezen. In Nederland gebruikt men voor die overeenkomst soms het woord “echtscheidingsconvenant”.

Ook de Commissie voor Europees Familierecht bepaalt dat echtgenoten een alimentatieovereenkomst kunnen sluiten die de omvang, de nakoming, de duur en de beëindiging van de alimentatieplicht bepaalt (beginsel 1:6, eerste lid, d) en beginsel 2:10 *CEFL Principles*). Hierbij geldt het principe dat de uitkering periodiek wordt uitbetaald, terwijl men de betaling van een kapitaal slechts afhankelijk van de omstandigheden kan toestaan (beginsel 2:5 *CEFL Principles*). Ook wij zijn voorstander van een periodieke uitkering, aangezien het bij een kapitaal veel moeilijker is om op voorhand in te schatten of

⁵³ A. BÉNABENT, *Droit de la famille*, Parijs, Lextenso, 2010, 264; S. DAVID, “Fixation de la prestation compensatoire” in P.-J. CLAUX, S. DAVID, *Droit et pratique du divorce*, Parijs, Dalloz, 2015, (409) 481.

⁵⁴ Cass. (FR) 13 december 2001, n° 00-13.014; Cass. (FR) 14 maart 2002, nr. 99-21.639; Cass. (FR) 23 januari 2003, *Bull.*, II, n° 10; Cass. (FR) 27 februari 2003, nr. 01-11.878; Cass. (FR) 23 april 2003, *Bull.* 2003, I, n° 96, 74; Cass. (FR) 9 december 2003, nr. 01-16.796; Cass. (FR) 14 oktober 2009, nr. 08-70.232; A. BÉNABENT, *Droit de la famille*, Parijs, Lextenso, 2010, 274; P. COURBE, A. GOUTTENOIRE, *Droit de la famille*, Parijs, Dalloz, 2013, 241; S. DAVID, “Fixation de la prestation compensatoire” in P.-J. CLAUX, S. DAVID, *Droit et pratique du divorce*, Parijs, Dalloz, 2015, (409) 480.

⁵⁵ A. BÉNABENT, *Droit de la famille*, Parijs, Lextenso, 2010, 264; S. DAVID, “Fixation de la prestation compensatoire” in P.-J. CLAUX, S. DAVID, *Droit et pratique du divorce*, Parijs, Dalloz, 2015, (409) 480; J. HAUSER, P. DELMAS SAINT-HILAIRE, “Volonté et ordre public dans le nouveau divorce: un divorce entré dans le champ contractuel?”, *Deffrénois* 2005, 357, nr. 15; P. MALAURIE, H. FULCHIRON, *Droit Civil. La famille*, Parijs, Defrénois, 2011, 332.

⁵⁶ S. DAVID, “Fixation de la prestation compensatoire” in P.-J. CLAUX, S. DAVID, *Droit et pratique du divorce*, Parijs, Dalloz, 2015, (409) 485.

⁵⁷ Hoge Raad (NL) 26 januari 1979, *NJ* 1980, 19.

⁵⁸ P. VLAARDINGERBROEK, K. BLANKMAN, A.P. VAN DER LINDEN, E.C.C. PUNSELIE, W.M. SCHRAMA, *Het hedendaagse personen- en familierecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 176.

het bedrag de toekomstige behoefte zal dekken.⁵⁹ Anderzijds biedt een kapitaal het voordeel dat het meer in de lijn van een *clean break* ligt.

9. Wanneer kan de overeenkomst met betrekking tot de uitkering tussen echtgenoten na echtscheiding door onderlinge toestemming opgemaakt worden? Hierbij onderscheiden we vier mogelijke momenten: voor het huwelijk, tijdens het huwelijk, tijdens de echtscheidingsprocedure of na de echtscheiding. In België⁶⁰ en Frankrijk⁶¹ kan de overeenkomst enkel opgemaakt worden vanaf het instellen van de echtscheidingsprocedure. In België wordt dit gebaseerd op de exegetische lezing van het woord “echtgenoten” in artikel 301, §1 BW.⁶² Vervolgens kan in Nederland een alimentatieovereenkomst zowel tijdens het huwelijk als na het huwelijk gesloten worden,⁶³ terwijl de overeenkomst nietig is als ze vóór het huwelijk gesloten is (artikel 1:400, tweede lid NBW).⁶⁴ In Nederland is een onderhoudscontract gesloten vóór het huwelijk nietig, tenzij het bedrag gelijk is aan of hoger dan de uitkering vastgesteld volgens de wettelijke criteria.⁶⁵ Niettemin pleit Nederlandse rechtsleer ervoor om deze mogelijkheid ruimer te maken,⁶⁶ waarbij men een afweging maakt

⁵⁹ A.-C. VAN GYSEL, “La pension après divorce pour cause de désunion irrémédiable: un essai de lecture” in Y.-H. LELEU, D. PIRE (ed.), *La réforme du divorce. Première analyse de la loi du 27 avril 2007*, Larcier, Brussel, 2007, (91) 114.

⁶⁰ S. BROUWERS, “Alimentatieovereenkomsten: op glad ijs?” in A. MICHELSSENS, E. ALOFS, K. BYTTEBIER, A.-L. VERBEKE, *Liber amicorum Hélène Casman*, Antwerpen, Intersentia, 2013, (91) 98; C. VAN ROY, “De onderhoudsuitkering na echtscheiding op grond van onherstelbare ontwrichting” in P. SENAËVE, G. VERSCHULDEN, F. SWENNEN, *De beëindiging van de tweerelatie*, Antwerpen, Intersentia, 2012, (134) 137 en 141; P. WAUTELET, “Grensoverschrijdende alimentatieovereenkomsten tussen echtgenoten: tussen zekerheid en illusie”, *TEP* 2010, (1) 3.

⁶¹ Cass. (FR) 21 maart 1988, nr. 86-16.598; Cass. (FR) 10 mei 1991, nr. 90-11.008; Cass. (FR) 3 februari 2004, nr. 01-17.094; Cass. (FR) 14 december 2004, nr. 02-20.334; Cass. (FR) 8 februari 2005, nr. 03-17.923; H. BOSSE-PLATIÈRE, “Droit à la prestation compensatoire” in P. MURAT, *Droit de la famille*, Parijs, Dalloz, 2013, (298) 311; V. LARRIBAU-TERNEYRE, “Interdiction des conventions entre époux portant sur l’attribution d’une prestation compensatoire” (noot onder Cass. (FR) 14 december 2004), *Dr.fam.* 2005, afl. 2, nr. 32.

⁶² C. VAN ROY, “De onderhoudsuitkering na echtscheiding op grond van onherstelbare ontwrichting” in P. SENAËVE, G. VERSCHULDEN, F. SWENNEN, *De beëindiging van de tweerelatie*, Antwerpen, Intersentia, 2012, (134) 140.

⁶³ F. SCHONEWILLE, “De voorhuwelijkse alimentatieovereenkomst revisited. Of: het belang van het opnemen van een considerans in huwelijkse voorwaarden”, *WPNR* 2007, (161) 162.

⁶⁴ Hoge Raad (NL) 19 april 1974, *NJ* 1975, 237; Hoge Raad (NL) 7 maart 1980, *NJ* 1980, 363; Hoge Raad (NL) 12 januari 1996, *NJ* 1996, 352; Rechtbank Rotterdam (NL) 2 december 2015, nr. C/10/467510 / FA RK 15-153 en C/10/482324 / FA RK 15-6446.

⁶⁵ Hoge Raad (NL) 7 maart 1980, *NJ* 1980, 363; Hoge Raad (NL) 12 januari 1996, *NJ* 1996, 352; C. ASSERS, J. DE BOER, *Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht, I, Personen- en Familierecht*, Deventer, Kluwer, 2010, 461.

⁶⁶ Voor België: I. MARTENS, *Onderhoudsuitkering tussen ex-echtgenoten na echtscheiding op grond van onherstelbare ontwrichting van het huwelijk*, Antwerpen, Intersentia, 2014, 450.

Voor Nederland: Voorstel van wet van de leden VAN OOSTEN, RECOURT en BERNDSEN-JANSEN tot wijziging van Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek en van enige andere wetten in verband met de herziening van het stelsel van partneralimentatie (Wet herziening partneralimentatie). Memorie van Toelichting, *Parl.St.* Tweede Kamer 2015-16, kamerstuk 34231 nr. 3, 5; T.F.H. REIJNEN, “De voorhuwelijkse alimentatieovereenkomst: een nog steeds onvoltooide vertelling”, *WPNR* 2014, (144) 145; F. SCHONEWILLE,

tussen de voordelen en de nadelen van *divorce estate planning* (zie *supra*).⁶⁷ Ook de *CEFL Principles* laten de mogelijkheid open om een voorhuwelijkse alimentatieovereenkomst te sluiten (beginsel 2:10 *CEFL Principles*).⁶⁸

§2. Het verzaken aan een uitkering

10. Naast het toekennen van een uitkering aan een ex-echtgenoot kunnen de echtgenoten ook afspreken dat zij elkaar geen uitkering verschuldigd zijn. De verzaking is in Frankrijk pas mogelijk na de echtscheiding.⁶⁹ Ook in België is verzaking aan de uitkering vóór de echtscheiding verboden (artikel 301, §9, eerste lid BW).⁷⁰ In België wordt er wel een onderscheid gemaakt tussen het verzaken aan een uitkering en het nihilbeding. Verzaking houdt in dat de ene echtgenoot afstand doet van zijn recht om een uitkering te vorderen van de andere. Bij het nihilbeding daarentegen spreken de echtgenoten af dat de uitkering nul euro bedraagt. Dit verschil zou impliceren dat de verzaking definitief is, maar dat een nihilbeding nog gewijzigd kan worden, waardoor de uitkeringsplichtige toch een uitkering moet betalen, wat deze masterproef hierna nog verder zal onderzoeken (zie *infra*). In tegenstelling tot de verzaking wordt een nihilbeding vóór of na de echtscheiding steeds mogelijk geacht (artikel 301, §9, tweede lid BW).⁷¹ Dit geldt enkel voor de uitkering tussen echtgenoten, want een

“De voorhuwelijkse alimentatieovereenkomst *revisited*. Of: het belang van het opnemen van een considerans in huwelijkse voorwaarden”, *WPNR* 2007, (161) 162; F. SCHONEWILLE, *Partijautonomie in het relatievermogensrecht*, Apeldoorn, Maklu, 2012, 142.

⁶⁷ A.J.M. NUYTINCK, “Wet herziening partneralimentatie: voorhuwelijkse alimentatieovereenkomst wordt geldig”, *WPNR* 2015, 873; R. VAN COOLWIJK, J.E.M.C. MOONS, “Reactie vFAS op wetsvoorstel herziening partneralimentatie”, *EB Tijdschrift voor scheidingsrecht* 2015, 86.

⁶⁸ F. SCHONEWILLE, “De voorhuwelijkse alimentatieovereenkomst *revisited*. Of: het belang van het opnemen van een considerans in huwelijkse voorwaarden”, *WPNR* 2007, (161) 167.

⁶⁹ Cass. (FR) 21 maart 1988, nr. 86-16.598; Cass. (FR) 10 mei 1991, nr. 90-11.008; Cass. (FR) 3 februari 2004, nr. 01-17.094; H. BOSSE-PLATIÈRE, “Droit à la prestation compensatoire” in P. MURAT, *Droit de la famille*, Parijs, Dalloz, 2013, (298) 311; S. DAVID, “Identification de la prestation compensatoire” in P.-J. CLAUX, S. DAVID, *Droit et pratique du divorce*, Parijs, Dalloz, 2015, (381) 391; J. HAUSER, P. DELMAS SAINT-HILAIRE, “Fasc. 10: Effets du divorce. Conséquences du divorce pour les époux. Effets d’ordre patrimonial. Prestation compensatoire. Dommages et intérêts”, *JurisClasseur Civil Code. Articles 266 à 285-1. Fasc. 10* 2005, 32; V. LARRIBAU-TERNEYRE, “Renonciation totale ou partielle à la prestation... seulement après qu’elle a été judiciairement fixée !” (noot onder Cass. (FR) 8 februari 2005), *Dr.fam.* 2005, afl. 4, nr. 75; V. LARRIBAU-TERNEYRE, “La modification conventionnelle de la prestation compensatoire fixée par le juge en application de la loi du 26 mai 2004” (noot onder Aix-en-Provence (FR) 2 maart 2006), *Dr.fam.* 2007, afl. 1, nr. 9.

⁷⁰ Wetsontwerp betreffende de hervorming van de echtscheiding. Amendementen, *Parl.St.* Kamer 2006-07, nr. 51-2341/016, 4; A.-C. VAN GYSEL, “La pension après divorce pour cause de désunion irrémédiable: un essai de lecture” in Y.-H. LELEU, D. PIRE (ed.), *La réforme du divorce. Première analyse de la loi du 27 avril 2007*, Larcier, Brussel, 2007, (91) 111.

⁷¹ Verslag namens de Commissie voor de Justitie uitgebracht door mevrouw V. DEOM en de heer S. VERHERSTRAETEN, *Parl.St.* Kamer 2006-07, nr. 51-2341/018, 37; N. DANDOY, “La réforme du divorce: les effets alimentaires”, *RTDF* 2007, (1065) 1070; C. VAN ROY, “De onderhoudsuitkering na echtscheiding op

nihilbeding is verboden met betrekking tot de *obligatio* van de onderhoudsuitkering voor kinderen.⁷²

In Nederland kunnen de partijen een nihilbeding⁷³ overeenkomen waarbij zij afzien van alimentatie (artikel 1:157 en artikel 1:158 NBW).⁷⁴ Er is discussie of het nihilbeding ook al voor het huwelijk afgesproken kan worden, waardoor de notaris duidelijk moet maken aan de echtgenoten dat het niet zeker zal zijn dat het nihilbeding erkend zal worden.⁷⁵ Het is zeker dat een nihilbeding geldig is als het tijdens het huwelijk is afgesproken.⁷⁶ In principe is het nihilbeding in een voorhuwelijkse overeenkomst nietig.⁷⁷ Er wordt echter gepleit om een voorhuwelijks nihilbeding toe te laten.⁷⁸ Als de afspraken geen onaanvaardbare gevolgen hebben bij echtscheiding, zouden de echtgenoten immers vrij moeten kunnen kiezen voor het nihilbeding in de voorhuwelijkse overeenkomst.⁷⁹ In tegenstelling tot in Nederland is het in België niet toegestaan om vóór de echtscheiding te verzaken aan een uitkering, maar deze

grond van onherstelbare ontwrichting” in P. SENAËVE, G. VERSCHELDEN, F. SWENNEN, *De beëindiging van de tweerelatie*, Antwerpen, Intersentia, 2012, (134) 139.

⁷² Brussel 1 december 1998, *EJ* 1999, 66, noot J. GERLO; S. BROUWERS, M. GOVAERTS, *Huwelijk en (echt)scheiding: een modellenboek*, Mechelen, Kluwer, 2009, 240; S. BROUWERS, *Echtscheiding door onderlinge toestemming*, Mechelen, Kluwer, 2009, 97; F. BUYSSSENS, “Regelingsakte en familierechtelijke overeenkomsten bij echtscheiding door onderlinge toestemming” in F. BUYSSSENS, E. DE KEYSER, D. DE WITTE, J. GRILLET, M. TISON, T. VAN SINAY, R. VANDERMANDER, W. VERMEULEN, *Notariële actualiteit 2013*, Brussel, Die Keure, 2013, (117) 179; A.-C. VAN GYSEL (ed.), *Précis de droit de la famille*, Brussel, Bruylant, 2009, 319; G. VERSCHELDEN, *Handboek Belgisch familierecht*, Brugge, Die Keure, 2010, 755.

⁷³ Voorstel van wet van de leden VAN OOSTEN, RECOURT en BERNDSEN-JANSEN tot wijziging van Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek en van enige andere wetten in verband met de herziening van het stelsel van partneralimentatie (Wet herziening partneralimentatie). Memorie van Toelichting, *Parl.St.* Tweede Kamer 2015-16, kamerstuk 34231 nr. 3, 37 p.; C. ASSERS, J. DE BOER, *Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht, I, Personen- en Familierecht*, Deventer, Kluwer, 2010, 182 en 460; F. SCHONEWILLE, “De voorhuwelijkse alimentatieovereenkomst revisited. Of: het belang van het opnemen van een considerans in huwelijkse voorwaarden”, *WPNR* 2007, (161) 162; W.M. SCHRAMA, M.V. ANTOKOLSKAIA (ed.), *Familierecht. Een introductie*, Den Haag, Boom Juridische Uitgevers, 2014, 319; P. VLAARDINGERBROEK, K. BLANKMAN, A.P. VAN DER LINDEN, E.C.C. PUNSELIE, W.M. SCHRAMA, *Het hedendaagse personen- en familierecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 171; S.F.M. WORTMANN, J. VAN DUIJVENDIJK-BRAND, *Compendium van het personen- en familierecht*, Deventer, Kluwer, 2012, 169.

⁷⁴ F. SCHONEWILLE, “De voorhuwelijkse alimentatieovereenkomst revisited. Of: het belang van het opnemen van een considerans in huwelijkse voorwaarden”, *WPNR* 2007, (161) 162; P. VLAARDINGERBROEK, K. BLANKMAN, A.P. VAN DER LINDEN, E.C.C. PUNSELIE, W.M. SCHRAMA, *Het hedendaagse personen- en familierecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 171.

⁷⁵ T.F.H. REIJNEN, “De voorhuwelijkse alimentatieovereenkomst: een nog steeds onvoltooide vertelling”, *WPNR* 2014, (144) 146.

⁷⁶ F. SCHONEWILLE, “De voorhuwelijkse alimentatieovereenkomst revisited. Of: het belang van het opnemen van een considerans in huwelijkse voorwaarden”, *WPNR* 2007, (161) 163.

⁷⁷ Artikel 1:400, tweede lid NBW; Hoge Raad (NL) 19 april 1974, *NJ* 1975, 237; Hoge Raad (NL) 7 maart 1980, *NJ* 1980, 363; Hoge Raad (NL) 12 januari 1996, *NJ* 1996, 352; F. SCHONEWILLE, “De voorhuwelijkse alimentatieovereenkomst revisited. Of: het belang van het opnemen van een considerans in huwelijkse voorwaarden”, *WPNR* 2007, (161) 162.

⁷⁸ T.F.H. REIJNEN, “De voorhuwelijkse alimentatieovereenkomst: een nog steeds onvoltooide vertelling”, *WPNR* 2014, (144) 145.

⁷⁹ T.F.H. REIJNEN, “De voorhuwelijkse alimentatieovereenkomst: een nog steeds onvoltooide vertelling”, *WPNR* 2014, (144) 145.

regel is niet zo streng dat een buitenlandse regel die zoiets wel toelaat, geweerd zal worden op basis van de openbare orde-exceptie (zie *infra*).⁸⁰ Bovendien zal zo'n Nederlandse overeenkomst niet geweigerd worden op basis van de internationale openbare orde-exceptie, omdat men het nihilbeding moet bekijken in samenhang met het overige recht.⁸¹

Ten slotte stellen ook de *CEFL Principles* dat een alimentatieovereenkomst kan bepalen dat de echtgenoten afzien van de alimentatieaanspraak (beginsel 2:10, eerste lid *CEFL Principles*). Hieronder onderzoekt deze masterproef of de afspraak dat de echtgenoten elkaar geen uitkering verschuldigd zijn, later gewijzigd kan worden (zie *infra*).

HOOFDSTUK II. INTERNATIONAAL PRIVAATRECHT

AFDELING I. BEVOEGDE RECHTBANK

11. Het internationaal privaatrecht valt uiteen in drie luiken: de bevoegdheid, het toepasselijk recht en de erkenning en tenuitvoerlegging.⁸² Hierna gaan we in op de eerste twee luiken,⁸³ aangezien de erkenning en tenuitvoerlegging van beslissingen van een gerecht, gerechtelijke schikkingen en authentieke akten weinig problemen stelt. In België, Nederland en Frankrijk geldt *de plano* erkenning, waardoor een beslissing uit een andere lidstaat zonder enige procedure erkend wordt.⁸⁴ Als die beslissing in de eigen lidstaat uitvoerbaar is, is zij bovendien ook automatisch uitvoerbaar in de andere lidstaat.⁸⁵

Allereerst wordt nagegaan welke de bevoegde rechtbank is als deze gevat wordt om uitspraak te doen over het toekennen of de wijziging van de uitkering. Allereerst is de Verordening nr. 2201/2003 betreffende de bevoegdheid en de erkenning en tenuitvoerlegging van beslissingen in huwelijkszaken en inzake de ouderlijke verantwoordelijkheid⁸⁶ niet van toepassing op

⁸⁰ C. BARBE, "Les clauses relatives aux aliments entre ex-époux", *RGDC* 2002, (143) 148.

⁸¹ P. WAUTELET, "Grensoverschrijdende alimentatieovereenkomsten tussen echtgenoten: tussen zekerheid en illusie", *TEP* 2010, (1) 22.

⁸² M. MUYLLE, "Het huwelijk was een ramp, de echtscheiding een succes! Over IPR, EOT's en notarissen", *TEP* 2005, (140) 141.

⁸³ Voorbeeld van IPR-geschil over de uitkering tussen echtgenoten na echtscheiding door onherstelbare ontwrichting: Rb. Hasselt 27 december 2011, *Limb.Rechtsl.* 2012, 144.

⁸⁴ Artikel 17, eerste lid, artikel 42 en artikel 48, eerste lid Verordening nr. 4/2009 betreffende de bevoegdheid, het toepasselijk recht, de erkenning en de tenuitvoerlegging van beslissingen en de samenwerking op het gebied van onderhoudsverplichtingen, *Pb.L.* 10 januari 2009 (hierna: Alimentatieverordening).

⁸⁵ Artikel 17, tweede lid en artikel 48, eerste lid Alimentatieverordening.

⁸⁶ Verordening nr. 2201/2003 betreffende de bevoegdheid en de erkenning en tenuitvoerlegging van beslissingen in huwelijkszaken en inzake de ouderlijke verantwoordelijkheid, *Pb.L.* 23 december 2003 (hierna: Brussel IIbis-Verordening).

alimentatieverplichtingen. Artikel 3, a) Alimentatieverordening is daarentegen wel van toepassing: als beide echtgenoten hun gewone verblijfplaats in België hebben, is de Belgische rechter bevoegd. Voor echtgenoten die in Frankrijk of Nederland wonen, zal respectievelijk de Franse en de Nederlandse rechter bevoegd zijn. Ook moeten we wijzen op artikel 3, c) Alimentatieverordening waardoor de rechter die bevoegd is voor de echtscheiding ook bevoegd kan zijn om uitspraak te doen over de vordering over de uitkering.⁸⁷ De rechter die bevoegd is voor de echtscheiding wordt dan bepaald op basis van de Brussel IIbis-Verordening.⁸⁸

Naast de rechterlijke bevoegdheid, moeten we ook de internationale bevoegdheid van de notaris onderzoeken, wanneer de partijen hem bij het opstellen van de EOT-overeenkomst verzoeken om advies over een eventuele uitkering.⁸⁹ Als antwoord daarop kunnen we vaststellen dat de bevoegdheidsregels van de rechter op dezelfde manier gelden voor de notaris, omdat hij ook valt onder de definitie van “gerecht” (artikel 3, tweede lid Alimentatieverordening).

AFDELING II. TOEPASSELIJK RECHT

§1. Bij gebreke aan rechtskeuze

12. Vervolgens gaat dit onderzoek na welk rechtsstelsel van toepassing is op de vordering tot toekenning van de uitkering bij het echtscheidingsvonnis of bij de latere herziening ervan. Deze vraag is nog prangender wanneer de echtgenoten een regeling willen opnemen die niet in alle landen erkend wordt. De Verordening nr. 1259/2010 tot nauwere samenwerking op het gebied van het toepasselijke recht inzake echtscheiding en scheiding van tafel en bed⁹⁰ zou het toepasselijke recht kunnen bepalen, maar is niet van toepassing op de vermogensrechtelijke gevolgen van het huwelijk of de onderhoudsverplichtingen. Opnieuw moet hier gekeken worden naar de Alimentatieverordening, die voor het toepasselijke recht verwijst naar het Protocol van Den Haag van 23 november 2007 inzake het recht dat van toepassing is op

⁸⁷ M. MUYLLE, “IPR, EOT en de notaris anno 2015” in E. ALOFS, H. CASMAN, A. VAN DEN BOSSCHE, *Liber amicorum André Michielsens*, Mechelen, Kluwer, 2015, (451) 472.

⁸⁸ M. MUYLLE, “IPR en EOT’s: een nieuwe kijk voor de notariële praktijk”, *T.Not.* 2005, (514) 516; M. MUYLLE, “Het huwelijk was een ramp, de echtscheiding een succes! Over IPR, EOT’s en notarissen”, *TEP* 2005, (140) 456.

⁸⁹ M. MUYLLE, “Het huwelijk was een ramp, de echtscheiding een succes! Over IPR, EOT’s en notarissen”, *TEP* 2005, (140) 142.

⁹⁰ Verordening nr. 1259/2010 tot nauwere samenwerking op het gebied van het toepasselijke recht inzake echtscheiding en scheiding van tafel en bed, *Pb.L.* 29 december 2010 (hierna: Rome III-Verordening).

onderhoudsverplichtingen⁹¹ (artikel 15 Alimentatieverordening). Zonder rechtskeuze wordt de uitkering tussen echtgenoten beheerst door het recht van de staat waar de schuldeiser zijn gewone verblijfplaats heeft (artikel 3, eerste lid Haags Onderhoudsprotocol). Als de schuldeiser later verhuist naar een ander land, is het toepasselijk rechtstelsel het recht van de staat van de nieuwe gewone verblijfplaats vanaf het tijdstip van de verhuis (artikel 3, tweede lid Haags Onderhoudsprotocol). Dit laatste is zeer belangrijk voor de notaris. Als twee echtgenoten in België blijven wonen na de EOT, zal het Belgische recht van toepassing zijn en kunnen zich geen problemen voordoen door de inhoudelijke verschillen tussen de rechtstelsels. Als de uitkeringsgerechtigde echter van plan is om later te verhuizen naar Frankrijk of Nederland, zal in principe het Frans of het Nederlands recht van toepassing zijn op de uitkering, waardoor moeilijkheden kunnen ontstaan bij de beoordeling van de clausules die naar Belgisch recht zijn opgesteld.

§2. Mogelijkheid tot rechtskeuze

13. Is het mogelijk voor de echtgenoten om de bevoegde rechter en het toepasselijk recht zelf te kiezen? Een rechtskeuze geeft de partijen immers rechtszekerheid aangezien het toepasselijk recht dan niet beïnvloed kan worden door een wijziging in de persoonlijke leefomstandigheden van de partijen en door een wijziging van de bevoegde rechter,⁹² waar de notaris op moet wijzen.⁹³ Het IPR kan immers ook een rol spelen voor de billijkheid van het contract.⁹⁴ Rechtskeuze voor de bevoegde rechter is beperkt mogelijk (artikel 4 Alimentatieverordening), waarbij de notaris ook rekening moet houden met eventuele verhuisplannen van de partijen.⁹⁵ Ook voor het toepasselijk recht kunnen de echtgenoten een stelsel kiezen (artikel 8 Haags Onderhoudsprotocol). Deze rechtskeuze moet schriftelijk gemaakt worden en ondertekend worden door de partijen (artikel 8, tweede lid Haags Onderhoudsprotocol), waardoor een partij niet kan opwerpen dat uit alle clausules van de EOT-overeenkomst impliciet blijkt dat zij een rechtskeuze hebben gedaan voor een bepaald

⁹¹ Protocol van Den Haag van 23 november 2007 inzake het recht dat van toepassing is op onderhoudsverplichtingen, *Pb.L.* 16 december 2009 (hierna: Haags Onderhoudsprotocol).

⁹² A. BONOMI, *Preliminary draft protocol on the law applicable to maintenance obligations. Explanatory report*, Den Haag, Permanent Bureau Haagse Conferentie voor Internationaal Privaatrecht, 2007, 17.

⁹³ M. MUYLLE, "Het huwelijk was een ramp, de echtscheiding een succes! Over IPR, EOT's en notarissen", *TEP* 2005, (140) 172.

⁹⁴ M. MUYLLE, "Het huwelijk was een ramp, de echtscheiding een succes! Over IPR, EOT's en notarissen", *TEP* 2005, (140) 173.

⁹⁵ M. MUYLLE, "IPR, EOT en de notaris anno 2015" in E. ALOFS, H. CASMAN, A. VAN DEN BOSSCHE, *Liber amicorum André Michielsens*, Mechelen, Kluwer, 2015, (451) 460.

rechtsstelsel.⁹⁶ Deze formele vereiste heeft de bedoeling om de aandacht van de partijen te vestigen op het belang van de keuze en hen te beschermen tegen een ondoordachte keuze,⁹⁷ en vermijdt dat interpretatieproblemen ontstaan zoals bij een impliciete rechtskeuze kan gebeuren⁹⁸.

De rechtskeuze voor de echtscheiding zelf, de vereffening van het huwelijksvermogen en de uitkering voor kinderen of tussen ex-echtgenoten worden door andere rechtsregels geregeld, waardoor het mogelijk is om ieder onderdeel van de echtscheiding(sovereenkomst) aan een ander rechtsstelsel te onderwerpen.⁹⁹ Omdat de verschillende rechtsstelsels tegenstrijdige regels kunnen hebben, vergroten deze keuzemogelijkheden het risico dat de uitkering de gehele vermogensafwikkeling doorkruist.¹⁰⁰ Om een coherente vereffening-verdeling te kunnen realiseren, wil dit onderzoek aanraden om voor de gehele echtscheiding(sovereenkomst) hetzelfde toepasselijk recht te kiezen.¹⁰¹ Als de partijen deze globale rechtskeuze willen opnemen, verdient het aanbeveling om dezelfde rechtskeuze uitdrukkelijk voor elk deelaspect apart te maken.¹⁰² Er kan immers discussie ontstaan over welk recht van toepassing is op de andere onderdelen als de rechtskeuze enkel betrekking heeft op de uitkering en niets gespecificeerd wordt voor de andere delen.¹⁰³ Om dergelijke partiële rechtskeuze te vermijden raden wij aan om te specificeren welk recht van toepassing is op elk onderdeel, ongeacht of elk deel aan hetzelfde rechtsstelsel onderworpen wordt, dan wel of elk deel toch aan een verschillend rechtsstelsel onderworpen wordt.

⁹⁶ T. AZZI, “La volonté tacite en droit international privé” in COMITÉ FRANÇAIS DE DROIT INTERNATIONAL PRIVÉ, *Droit international privé. Années 2010-2012*, Parijs, Pedone, 2013, (147) 165.

⁹⁷ A. BONOMI, *Preliminary draft protocol on the law applicable to maintenance obligations. Explanatory report*, Den Haag, Permanent Bureau Haagse Conferentie voor Internationaal Privaatrecht, 2007, 18.

⁹⁸ P. WAUTELET, “Weg met de impliciete rechtskeuze” in J. VERHELLEN, H. STORME, M. PIERS (ed.), *Liber Amicorum Johan Erauw*, Antwerpen, Intersentia, 2014, (305) 319.

⁹⁹ Artikel 5 Rome III-Verordening; artikel 49 Wet van 16 juli 2004 houdende het Wetboek van internationaal privaatrecht, BS 27 juli 2004 (hierna: WIPR); artikel 8 Haags Onderhoudsprotocol.

¹⁰⁰ P. WAUTELET, “Grensoverschrijdende alimentatieovereenkomsten tussen echtgenoten: tussen zekerheid en illusie”, *TEP* 2010, (1) 5 en 15; P. WAUTELET, “Rechtskeuzebeding” in E. TERRY, A.-L. VERBEKE, H. DE DECKER, G.-L. BALLON, B. TILLEMANN, V. SAGAERT (ed.), *Gemeenrechtelijke clausules*, II, Antwerpen, Intersentia, 2013, (1739) 1763.

¹⁰¹ Voor België: M. MUYLLE, “IPR en EOT’s: een nieuwe kijk voor de notariële praktijk”, *T.Not.* 2005, (514) 526 en 529.

Voor EU: A. BONOMI, *Preliminary draft protocol on the law applicable to maintenance obligations. Explanatory report*, Den Haag, Permanent Bureau Haagse Conferentie voor Internationaal Privaatrecht, 2007, 18;.

¹⁰² P. WAUTELET, “Grensoverschrijdende alimentatieovereenkomsten tussen echtgenoten: tussen zekerheid en illusie”, *TEP* 2010, (1) 15.

¹⁰³ P. WAUTELET, “Rechtskeuzebeding” in E. TERRY, A.-L. VERBEKE, H. DE DECKER, G.-L. BALLON, B. TILLEMANN, V. SAGAERT (ed.), *Gemeenrechtelijke clausules*, II, Antwerpen, Intersentia, 2013, (1739) 1762.

De keuze van toepasselijk recht is echter beperkt. Een eerste beperking houdt in dat een nihilbeding beheerst wordt door het recht waar de schuldeiser zijn gewone verblijfplaats heeft op het moment van de aanwijzing (artikel 8, §4 Haags Onderhoudsprotocol). Dit betekent bijvoorbeeld dat de geldigheid van het nihilbeding dat in de Nederlandse alimentatieovereenkomst werd opgenomen, beoordeeld wordt naar Nederlands recht als de alimentatiegerechtigde op het moment van het opmaken van de alimentatieovereenkomst in Nederland woont, ongeacht waar de alimentatieplichtige woont. Een tweede beperking houdt in dat het aangewezen recht niet toepasselijk is als de gevolgen onbillijk of onredelijk zijn, tenzij de partijen volledig geïnformeerd de afspraken maakten (artikel 8, §5 Haags Onderhoudsprotocol).¹⁰⁴ Dat de partijen ingelicht zijn, kan bijvoorbeeld opgevangen worden met een apart document, maar niet met een stijlclausule.¹⁰⁵ Hoewel tijdens de voorbereidende werken niet iedereen akkoord was met deze beperking op de rechtskeuze, komt zij tegemoet aan de wensen om de billijkheid overeind te houden,¹⁰⁶ waar ook deze masterproef naar op zoek is.

14. Als het toepasselijk recht strijdig is met het intern recht van de bevoegde rechter, kan de rechter dan bepaalde afspraken terzijde schuiven? Op basis van artikel 13 Haags Onderhoudsprotocol kan de rechter inderdaad geen rekening houden met het toepasselijk recht als de gevolgen daarvan kennelijk strijdig zouden zijn met de openbare orde van de staat van de rechter. Een wet is van internationale openbare orde als het een beginsel bevat dat essentieel is voor de gevestigde morele, politieke of economische orde en daarom noodzakelijkerwijs elke toepassing van een verschillende regel van vreemd recht uitsluit.¹⁰⁷ De openbare orde is van belang bij onderhoudsverplichtingen, omdat in een verzorgingsstaat de overheid instaat om behoeftige personen verder te helpen.¹⁰⁸ Als de Belgische wet in een onderhoudsverplichting voorziet, maar het buitenlandse recht niet, zal de Belgische rechter

¹⁰⁴ Voor België: P. WAUTELET, “Grensoverschrijdende alimentatieovereenkomsten tussen echtgenoten: tussen zekerheid en illusie”, *TEP* 2010, (1) 23.

Voor EU: A. BONOMI, *Preliminary draft protocol on the law applicable to maintenance obligations. Explanatory report*, Den Haag, Permanent Bureau Haagse Conferentie voor Internationaal Privaatrecht, 2007, 18.

¹⁰⁵ P. WAUTELET, “Grensoverschrijdende alimentatieovereenkomsten tussen echtgenoten: tussen zekerheid en illusie”, *TEP* 2010, (1) 23.

¹⁰⁶ A. BONOMI, *Preliminary draft protocol on the law applicable to maintenance obligations. Explanatory report*, Den Haag, Permanent Bureau Haagse Conferentie voor Internationaal Privaatrecht, 2007, 18.

¹⁰⁷ Cass. 27 februari 1986, *RNB* 1986, 474, noot R. VANDER ELST.

¹⁰⁸ Bergen 19 januari 2000, *TBBR* 2002, 185; L. WILLEMARCK, “De exceptie van openbare orde in het internationaal privaatrecht. Een juridisch middel om essentiële waardeconflicten op te lossen en fundamentele cultuurtegenstellingen te overbruggen”, *Tijdschrift voor Rechtsfilosofie & Rechtstheorie* 2003, (97) 110.

toch zijn eigen wet toepassen.¹⁰⁹ Zo is de uitkering ten aanzien van kinderen van openbare orde in België,¹¹⁰ maar er zijn zo geen bepalingen over de uitkering tussen echtgenoten,¹¹¹ behalve als het buitenlands recht helemaal geen uitkering tussen echtgenoten na echtscheiding toekent.¹¹² Vervolgens erkent artikel 75 WIPR dat de partijen zelf het recht mogen kiezen dat van toepassing is op hun alimentatieovereenkomst, wat geïnterpreteerd kan worden als een erkenning van de inhoud van het buitenlands recht.¹¹³ De kans dat een regel van Nederlands of Frans recht terzijde wordt geschoven door de Belgische rechter, lijkt ons dus minimaal te zijn.

Ook de andere wetsartikelen van het Haags Onderhoudsprotocol beperken de mogelijkheden om de openbare orde-exceptie in te roepen. Artikel 8, §4 Onderhoudsprotocol voorziet immers in een bijzondere regeling voor het nihilbeding¹¹⁴ en artikel 8, §5 vereist dat de rechter eerst de billijkheid vaststelt, wat ook een beperking inhoudt.¹¹⁵ De rechter zal immers eerst het deel van de overeenkomst over de uitkering aan deze artikelen toetsen, en pas daarna controleren op een eventuele strijdigheid met de openbare orde.¹¹⁶ De kans dat de rechter daarna nog een beroep kan doen op de openbare orde-exceptie is dan nog klein, want de openbare orde-exceptie beschermt de waarden van het Belgische recht, maar ook het daaraan voorafgaande artikel 8, §4 en §5 beschermt deze reeds in grote mate.¹¹⁷

¹⁰⁹ L. WILLEMARCK, “De exceptie van openbare orde in het internationaal privaatrecht. Een juridisch middel om essentiële waardeconflicten op te lossen en fundamentele cultuurtegenstellingen te overbruggen”, *Tijdschrift voor Rechtsfilosofie & Rechtstheorie* 2003, (97) 110.

¹¹⁰ Voor België: artikel 203, §1 en artikel 203bis BW; Vred. St. Niklaas 3 april 1990, *T.Vred.* 1990, 371; Brussel 15 mei 1990, *RTDF* 1991, 422; M. MUYLLE, “Veilig laveren tussen ijsbergen. Enkele clausules als kompas voor een behouden tocht” in L. WEYTS, A.-L. VERBEKE, C. CASTELEIN, *Notariële clausules*, Antwerpen, Intersentia, 2007, (577) 587.

Voor Nederland: L. WILLEMARCK, “De exceptie van openbare orde in het internationaal privaatrecht. Een juridisch middel om essentiële waardeconflicten op te lossen en fundamentele cultuurtegenstellingen te overbruggen”, *Tijdschrift voor Rechtsfilosofie & Rechtstheorie* 2003, (97) 111.

¹¹¹ M. MUYLLE, “Veilig laveren tussen ijsbergen. Enkele clausules als kompas voor een behouden tocht” in L. WEYTS, A.-L. VERBEKE, C. CASTELEIN, *Notariële clausules*, Antwerpen, Intersentia, 2007, (577) 587.

¹¹² Zo was het Marokkaans recht dat geen uitkering tussen echtgenoten na echtscheiding toekent, strijdig met de internationale openbare orde: Brussel 9 mei 1989, *RTDF* 1990, 37, noot M. FALLON; Rb. Namen 17 mei 1990, *RTDF* 1990, 431; Rb. Brussel 26 november 1992, *RTDF* 1993, 121.

¹¹³ P. WAUTELET, “Grensoverschrijdende alimentatieovereenkomsten tussen echtgenoten: tussen zekerheid en illusie”, *TEP* 2010, (1) 20.

¹¹⁴ P. WAUTELET, “Grensoverschrijdende alimentatieovereenkomsten tussen echtgenoten: tussen zekerheid en illusie”, *TEP* 2010, (1) 22.

¹¹⁵ P. WAUTELET, “Grensoverschrijdende alimentatieovereenkomsten tussen echtgenoten: tussen zekerheid en illusie”, *TEP* 2010, (1) 23.

¹¹⁶ P. WAUTELET, “Grensoverschrijdende alimentatieovereenkomsten tussen echtgenoten: tussen zekerheid en illusie”, *TEP* 2010, (1) 24.

¹¹⁷ P. WAUTELET, “Grensoverschrijdende alimentatieovereenkomsten tussen echtgenoten: tussen zekerheid en illusie”, *TEP* 2010, (1) 24.

HOOFDSTUK III. INHOUD VAN HET TOEPASSELIJK RECHT

AFDELING I. ONBILLIJKE GEVOLGEN VOORKOMEN

§1. De beoordeling van de EOT-overeenkomst

15. De nadelen van onderhandelingen kunnen in de eerste plaats verholpen worden door bijstand van de notaris of van andere experts (zie *supra*). Ten tweede kan ook een rechterlijke controle tegemoetkomen aan de nadelen.¹¹⁸ In België is de rechterlijke bevoegdheid over de uitkering tussen echtgenoten na EOT echter beperkt en is er geen daadwerkelijke controle.¹¹⁹ Er is zelfs geen homologatie van de uitkering tussen echtgenoten als een erkend bemiddelaar tussenkomt, omdat artikel 1733 Ger.W. niet strookt met de EOT-procedure.¹²⁰ Enkel het deel van de overeenkomst over de minderjarige kinderen wordt behandeld door het OM en dieper gecontroleerd door de rechter (artikel 1289ter, §1 en 1290 Ger.W.).¹²¹ In Nederland wordt ook enkel het ouderschapsplan verplicht voorgelegd aan de rechter (artikel 816, tweede-zesde lid Wetboek Burgerlijke Rechtsvordering).¹²²

De Belgische rechter heeft geen appreciatie- of onderzoeksbevoegdheid (artikel 1298 Ger.W.),¹²³ tenzij de partijen hem daarom verzoeken.¹²⁴ In Frankrijk is er een meer verregaande rechterlijke controle, waarbij de rechter zich verzekert (1) dat de echtgenoten de werkelijke wil hebben om te scheiden, (2) dat hun toestemming vrij en duidelijk is, en (3) dat de belangen van de kinderen en van elke echtgenoot voldoende gevrijwaard worden (artikel 232 CC). Deze rechterlijke controle is ingegeven vanuit de idee dat een echtscheiding een emotionele gebeurtenis is en dat ze ingrijpende gevolgen heeft, waardoor dit niet aan de

¹¹⁸ Voor België: E. ALOFS, “De conventionele uitkering na echtscheiding: durus consensus, sed consensus?”, *NFM* 2015, (250) 254; F. SWENNEN, “Over alimentatieovereenkomsten en echtscheiding (en ook een beetje over Odysseus)”, *TPR* 2008, (1287) 1300 en 1301.

Voor Nederland: N. DETHLOFF, “Contracting in Family Law: a European perspective” in K. BOELE-WOELKI, J. MILES, J.M. SCHERPE (ed.), *The future of family property in Europe*, Cambridge, Intersentia, 2011, (65) 88.

Voor Frankrijk: S. DAVID, “Divorce par consentement mutuel” in P.-M. CLAUX, S. DAVID (ed.), *Droit et pratique du divorce*, Parijs, Dalloz, 2015, (207) 226.

¹¹⁹ E. ALOFS, “De conventionele uitkering na echtscheiding: durus consensus, sed consensus?”, *NFM* 2015, (250) 251 en 254.

¹²⁰ F. SWENNEN, “Pleidooi voor de homologatie van heel de EOT-overeenkomst”, *T.Fam.* 2015, 222.

¹²¹ E. ALOFS, “De conventionele uitkering na echtscheiding: durus consensus, sed consensus?”, *NFM* 2015, (250) 251; G. VERSCHULDEN, *Handboek Belgisch Familierecht*, Brugge, die Keure, 2010, 765.

¹²² L. COENRAAD, “De prikkels tot onderling overleg in het nieuwe echtscheidingsprocesrecht”, *Tijdschrift voor Civiele Rechtspleging* 2009, (127) 129.

¹²³ E. ALOFS, “De conventionele uitkering na echtscheiding: durus consensus, sed consensus?”, *NFM* 2015, (250) 251.

¹²⁴ F. BUYSENS, “Echtscheiding door onderlinge toestemming na de wet van 27 april 2007”, *NFM* 2008, (3) 10.

echtgenoten alleen kan worden overgelaten.¹²⁵ De homologatie wordt geweigerd als de rechten en plichten onevenwichtig zijn,¹²⁶ maar de rechter kan eerst voorstellen om de overeenkomst aan te passen¹²⁷. In werkelijkheid blijkt dat de homologatie echter enkel geweigerd wordt bij manifeste ongelijkheden.¹²⁸ Er gaan echter stemmen op om het bij een loutere regularisatiecontrole te houden, omdat de echtgenoten in principe zelf over hun EOT beslissen, omdat zij dan discreet kunnen blijven over hun onderliggende belangen en omdat de gemaakte compromissen en het gevonden contractuele evenwicht enkel hen aanbelangen.¹²⁹ In tegenstelling tot Frankrijk is er in Nederland in principe geen controle op het echtscheidingsconvenant, maar er is discussie of er rechterlijke controle is als de partijen vragen om de afspraken op te nemen in het echtscheidingsvonnis (zie *supra*).

16. Na vergelijking van deze drie rechtsstelsels, stelt de Commissie voor Europees Familierecht net als ons vast dat er twee verschillende stromingen zijn, namelijk enerzijds rechtsstelsels waar de contractuele vrijheid voorrang heeft, en anderzijds rechtsstelsels waar de rechter controleert op de billijkheid van het contract.¹³⁰ De Commissie kan zich vinden in de voorrang voor de contractuele vrijheid, omdat de echtgenoten twee handelingsbekwame personen zijn die zelf vrij moeten kunnen beslissen over hun rechten.¹³¹ Wij benadrukken echter het gevaar van de contractvrijheid, omdat de partijen ongelijke onderhandelingsposities kunnen hebben (zie *supra*), en pleiten voor een meer verregaande controle. Hierbij sluit ook het argument van de Commissie aan waarin zij zegt dat een diepere controle rechtszekerheid

¹²⁵ S. DAVID, “Divorce par consentement mutuel” in P.-M. CLAUX, S. DAVID (ed.), *Droit et pratique du divorce*, Parijs, Dalloz, 2015, (207) 225.

¹²⁶ Artikel 232, tweede lid en 278, tweede lid CC; Y. BUFFELAN-LANORE, V. LARRIBAU-TERNEYRE, *Droit civil. Introduction. Biens. Personnes. Famille*, Parijs, Dalloz, 2013, 714 ; O. MATOCQ, Y. FAVIER, “Divorce par consentement mutuel” in P.-M. CLAUX, S. DAVID (ed.), *Droit et pratique du divorce*, Parijs, Dalloz, 2015, (252) 259.

¹²⁷ Artikel 1099 Code de Procédure Civile.

¹²⁸ P.-J. CLAUX, S. DAVID, *Droit et pratique du divorce*, Parijs, Dalloz, 2013, 388 ; O. MATOCQ, Y. FAVIER, “Divorce par consentement mutuel” in P.-M. CLAUX, S. DAVID (ed.), *Droit et pratique du divorce*, Parijs, Dalloz, 2015, (252) 260.

¹²⁹ S. DAVID, “Divorce par consentement mutuel” in P.-M. CLAUX, S. DAVID (ed.), *Droit et pratique du divorce*, Parijs, Dalloz, 2015, (207) 225; O. MATOCQ, Y. FAVIER, “Divorce par consentement mutuel” in P.-M. CLAUX, S. DAVID (ed.), *Droit et pratique du divorce*, Parijs, Dalloz, 2015, (252) 258.

¹³⁰ F. FERRAND, “Divorce and spousal agreements” in K. BOELE-WOELKI (ed.), *Common Core and Better Law in European Family Law* Antwerpen, Intersentia, 2005, (71) 78.

¹³¹ F. FERRAND, “Divorce and spousal agreements” in K. BOELE-WOELKI (ed.), *Common Core and Better Law in European Family Law* Antwerpen, Intersentia, 2005, (71) 79.

en billijkheid kan garanderen.¹³² Ook andere rechtsleer pleit om een opportuniteitscontrole in te voeren.¹³³

Alleen al omdat er geen persoonlijke verschijning meer vereist is voor de EOT als de partners meer dan zes maanden gescheiden leven (artikel 1289, §1 Ger.W.), zal de controle op de geldigheid en de uitvoering van de overeenkomst belangrijk zijn.¹³⁴ In Frankrijk werd bij de wetwijziging van 13 december 2011 de afschaffing van de persoonlijke verschijning daarentegen geweigerd, omdat het werd gezien als een essentiële voorwaarde voor de bescherming van de rechten van elke echtgenoot.¹³⁵ We kunnen dus vaststellen dat het Frans recht twee keer meer bescherming biedt dan het Belgisch recht op dit vlak, namelijk door de homologatie van de overeenkomst enerzijds en door de verplichting tot persoonlijke verschijning anderzijds.

Het vergroten van de controle door de uitkering tussen echtgenoten in rekening te brengen zou de rechter vervolgens toestaan om de gelijkwaardigheid van de EOT-overeenkomst gemakkelijker te beoordelen, omdat de afspraak over de uitkering deel uitmaakt van de onderhandelingen betreffende de gehele overeenkomst.¹³⁶ Het is bovendien gemakkelijker voor de rechter om de overeenkomst te interpreteren, als de documenten van de onderhandelingen bewaard zijn.¹³⁷ Een tegenargument is dat door het invoeren van een stelselmatige rechterlijke controle of homologatie ook onevenwichtige overeenkomsten,

¹³² F. FERRAND, "Divorce and spousal agreements" in K. BOELE-WOELKI (ed.), *Common Core and Better Law in European Family Law* Antwerpen, Intersentia, 2005, (71) 80.

¹³³ E. ALOFS, "De conventionele uitkering na echtscheiding: durus consensus, sed consensus?", *NFM* 2015, (250) 254; F. SWENNEN, "Pleidooi voor de homologatie van heel de EOT-overeenkomst", *T.Fam.* 2015, 222.

¹³⁴ I. BOONE, "Het verbintenissenrecht als remedie voor conflicten tussen gewezen echtgenoten na echtscheiding door onderlinge toestemming" in P. SENAËVE, I. BOONE, C. DECLERCK, J. DU MONGH (ed.), *Personen- en Familierecht*, Brugge, die Keure, 2014, (81) 114.

¹³⁵ Loi n° 2011-1862 du 13 décembre 2011 relative à la répartition des contentieux et à l'allègement de certaines procédures juridictionnelles, *Journal officiel de la République française* 14 december 2011; S. DAVID, "Divorce par consentement mutuel" in P.-M. CLAUX, S. DAVID (ed.), *Droit et pratique du divorce*, Parijs, Dalloz, 2015, (207) 225.

¹³⁶ Cass. 9 november 2012, C.12.0146.N; Vred. Gent 10 oktober 2002, *T.Vred* 2004, 448; F. SWENNEN, "Over alimentatieovereenkomsten en echtscheiding (en ook een beetje over Odysseus)", *TPR* 2008, (1287) 1307.

¹³⁷ Voor België: Rb. Brussel 14 december 2000, *EJ* 2002, 36, noot F. BUYSENS; S. BROUWERS, M. GOVAERTS, *Alimentatievorderingen*, Mechelen, Kluwer, 2015, 413; N. DANDOY, "La pension alimentaire après divorce: limites conventionnelles", *RNB* 2008, (423) 426; C. JONCKERS, "De onwijzigbaarheid van de uitkering tussen echtgenoten na EOT: vaststaand feit of verleden tijd", *AJT* 2001-02, (54) 62; P. SENAËVE, "De nietigverklaring van een beding van een overeenkomst voorafgaand aan de echtscheiding door onderlinge toestemming na de ontbinding van het huwelijk", *EJ* 2001, (26) 31.

Voor Frankrijk: J. HAUSER, P. DELMAS SAINT-HILAIRE, "Fasc. 10: Effets du divorce. Conséquences du divorce pour les époux. Effets d'ordre patrimonial. Prestation compensatoire. Dommages et intérêts", *JurisClasseur Civil Code. Articles 266 à 285-1. Fasc. 10* 2005, 28; O. MATOCQ, Y. FAVIER, "Divorce par consentement mutuel" in P.-M. CLAUX, S. DAVID (ed.), *Droit et pratique du divorce*, Parijs, Dalloz, 2015, (252) 260.

waarbij geen notaris of advocaat tussenkwam, uitvoerbare kracht zouden krijgen.¹³⁸ Een oplossing daarvoor is dat de rechter rekening moet houden met de mate waarin juridische experts tussenkwamen¹³⁹ en met strijdigheid met de openbare orde.¹⁴⁰

§2. De beoordeling van voorafgaandelijke alimentatieovereenkomsten

17. Als een alimentatieovereenkomst die is opgemaakt tijdens het huwelijk onder Nederlands recht, voor de Belgische rechter komt nadat de schuldeiser naar België is verhuisd, en als er in het contract geen rechtskeuze is gedaan voor Nederlands recht, zal dit in principe niet geldig zijn naar Belgisch recht,¹⁴¹ want in België kan zo'n overeenkomst pas vanaf het instellen van de echtscheidingsprocedure opgesteld worden (zie *supra*). Dit kan bijvoorbeeld nadelig zijn voor de uitkeringsplichtige als de partijen in de alimentatieovereenkomst hebben bedongen dat er geen uitkering verschuldigd is, want dan kan hij zich niet verweren op basis van die overeenkomst tegen een vordering van de uitkeringsgerechtigde. Het valt *in concreto* echter niet te voorspellen of een onderhoudsovereenkomst aanvaard zal worden door de Belgische rechtbanken.¹⁴² De kans dat de rechter zich op de openbare orde-exceptie beroept, lijkt ons evenwel beperkt, want de bescherming van de behoeftige partij wordt niet noodzakelijk aangetast door een voorafgaandelijke alimentatieovereenkomst. Hoewel ook in Frankrijk geen overeenkomst gemaakt mag worden voor of tijdens het huwelijk, werden ook daar al voorafgaandelijke alimentatieovereenkomsten aanvaard.¹⁴³

¹³⁸ F. SWENNEN, "Pleidooi voor de homologatie van heel de EOT-overeenkomst", *T.Fam.* 2015, 222.

¹³⁹ F. SWENNEN, "Pleidooi voor de homologatie van heel de EOT-overeenkomst", *T.Fam.* 2015, 222.

¹⁴⁰ F. SWENNEN, "Pleidooi voor de homologatie van heel de EOT-overeenkomst", *T.Fam.* 2015, 222.

¹⁴¹ Voor een alimentatieovereenkomst die nietig werd geacht onder Frans recht: Cass. (FR) 4 juni 2009, nr. 08-11.872/08-14.309.

¹⁴² P. WAUTELET, "Grensoverschrijdende alimentatieovereenkomsten tussen echtgenoten: tussen zekerheid en illusie", *TEP* 2010, (1) 17.

¹⁴³ Voor België: P. WAUTELET, "Grensoverschrijdende alimentatieovereenkomsten tussen echtgenoten: tussen zekerheid en illusie", *TEP* 2010, (1) 18.

Voor Frankrijk: Cass. (FR) 7 november 1972, *Bull. I*, n° 231, 201; D'Aix-En-Provence (FR) 14 maart 2002, nr. 98/12029.

AFDELING II. ONBILLIJKE GEVOLGEN REMEDIËREN

§1. Tussen partijen

A. Billijkheid herstellen in onderling overleg

18. Het gemeen verbintenissenrecht is van toepassing op de herziening of beëindiging van de uitkering.¹⁴⁴ De Belgische overeenkomst over de uitkering is daarom in principe verbindend (artikel 1134 BW).¹⁴⁵ Ze kan na het definitief worden van de echtscheiding enkel gewijzigd of beëindigd worden mits onderling akkoord.¹⁴⁶ De Franse overeenkomst kan achteraf gewijzigd of beëindigd worden door een nieuwe overeenkomst die op zijn beurt gehomologeerd wordt (artikel 279 CC).¹⁴⁷ wat een extra voorwaarde is in vergelijking met België. Als de echtgenoten geen rechtskeuze voor het Frans recht opnemen, verliezen zij de bescherming van de Franse homologatie als de schuldeiser in België is komen wonen. Na het definitief worden van de echtscheiding kunnen de partijen ook in Nederland een nieuwe overeenkomst sluiten over de uitkering (artikel 1:158 NBW).

¹⁴⁴ Vred. Zinnik 20 juni 2001, *Div.Act.* 2003, 56, noot A. VAN GYSEL; Antwerpen 8 januari 2003, *NJW* 2003, 1224, noot RDC.

¹⁴⁵ Cass. 14 november 1979, *RW* 1979-80, 2170; Cass. 21 juni 1991, *T.Not.* 1992, 256, noot A. VERBEKE; Gent 27 mei 2004, *RABG* 2005, 681, noot S.B.; D. CARRE, S. JAUMOTTE, "Formalités et conventions préalables à la procédure en divorce par consentement mutuel" in X. (ed.), *Divorce. Commentaire pratique*, Waterloo, Kluwer, (VIIter.2.2.1.-1) VIIter.2.2.2-18; A. VERBEKE, "De bindende kracht van de overeenkomst over de onderhoudsuitkering tussen echtgenoten bij echtscheiding door onderlinge toestemming" (noot onder Cass. 21 juni 1991), *T.Not.* 1992, (258) 259.

¹⁴⁶ Artikel 1134, tweede lid BW; Arbitragehof 2 juli 2003, nr. 96/2003; Cass. 14 november 1979, *RW* 1979-80, 2170; Vred. Gent 4 december 2000, *AJT* 2001-02, 53, noot N. JONCKERS; Vred. Gent 10 oktober 2002, *T.Vred* 2004, 448; Gent 27 mei 2004, *RABG* 2005, 681, noot S.B.; S. BROUWERS, "De uitkering t.a.v. de ex-echtgenoot", *TPR* 2012, (1695) 2024; F. BUYSENS, "Overzicht van rechtspraak EOT (2001-2012)", *T.Fam.* 2013, (48) 79; D. CARRE, S. JAUMOTTE, "Formalités et conventions préalables à la procédure en divorce par consentement mutuel" in X. (ed.), *Divorce. Commentaire pratique*, Waterloo, Kluwer, (VIIter.2.2.1.-1) VIIter.2.2.3-18; G. VERSCHULDEN, *Handboek Belgisch Familierecht*, Brugge, die Keure, 2010, 782 en 282.

¹⁴⁷ Cass. (FR) 11 januari 2005, nr. 03-16.719; Cass. (FR) 10 mei 2006, nr. 04-19.883; H. BOSSE-PLATIÈRE, "Régime de la prestation compensatoire" in P. MURAT, *Droit de la famille*, Parijs, Dalloz, 2010, (337) 369; Y. BUFFELAN-LANORE, V. LARRIBAU-TERNEYRE, *Droit civil. Introduction. Biens. Personnes. Famille*, Parijs, Dalloz, 2013, 716; S. DAVID, "Identification de la prestation compensatoire" in P.-J. CLAUX, S. DAVID, *Droit et pratique du divorce*, Parijs, Dalloz, 2015, (381) 392; S. DAVID, "Règlement de la prestation compensatoire" in P.-J. CLAUX, S. DAVID, *Droit et pratique du divorce*, Parijs, Dalloz, 2015, (486) 509; P. MALAURIE, H. FULCHIRON, *Droit Civil. La famille*, Parijs, Defrénois, 2011, 339.

B. Billijkheid herstellen door middel van clausule

1. Herziening van het bedrag van de uitkering

19. Om latere onderhandelingen te vermijden, kunnen echtgenoten ook een herzieningsclausule voorzien.¹⁴⁸ Hetzelfde bedrag blijft immers verschuldigd behalve in de conventioneel voorziene gevallen.¹⁴⁹ De rol van de notaris is hierin belangrijk, aangezien hij de partijen kan aansturen om een regeling te treffen voor een toekomstige wijziging van omstandigheden.¹⁵⁰ Zo nemen de echtgenoten naast de modelclausule van het e-Notariaat best een herzieningsclausule op voor wanneer de uitkeringsplichtige werkonbekwaam wordt, wanneer een echtgenoot op pensioen gaat,¹⁵¹ of wanneer zijn inkomen toeneemt of daalt¹⁵² ¹⁵³. Deze gebeurtenissen moeten nauwkeurig omschreven worden.¹⁵⁴ De partijen kunnen zich hierbij inspireren op artikel 301 BW.¹⁵⁵ Hierbij is het bovendien aangeraden om termijnen op

¹⁴⁸ I. BOONE, “Het verbintenissenrecht als remedie voor conflicten tussen gewezen echtgenoten na echtscheiding door onderlinge toestemming” in P. SENAEVE, I. BOONE, C. DECLERCK, J. DU MONGH (ed.), *Personen- en Familierecht*, Brugge, die Keure, 2014, 81; R. HEMELSOEN, *EOT-overeenkomsten. Een empirisch-juridische analyse*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 133; Y.-H. LELEU, *Droit des personnes et des familles*, Brussel, Larcier, 2016, 571; E. VAN DER VELPEN, “Recente ontwikkelingen inzake echtscheiding door onderlinge toestemming” in P. SENAEVE, *Personen- en familierecht*, Brugge, Die Keure, 2004, (77) 90. Voor een voorbeeld van een herzieningsclausule: F. BUYSENS, “Echtscheiding door onderlinge toestemming na de wet van 27 april 2007”, *NFM* 2008, (3) 10.

¹⁴⁹ Cass. 20 april 2006, AR C.03.0084.N; Vred. Vorst 18 maart 2008, *T.Vred.* 2009, 157; S. BROUWERS, *Echtscheiding door onderlinge toestemming*, Mechelen, Kluwer, 2009, 155; F. SWENNEN, *Het personen- en familierecht*, Antwerpen, Intersentia, 2014, 282..

¹⁵⁰ C. AERTS, “De (on)wijzigbaarheid van onderhoudsuitkeringen tussen ex-echtgenoten na EOT: een stand van zaken” (noot onder Cass. 20 april 2006), *EJ* 2006, (104) 111; F. BUYSENS, “Overzicht van rechtspraak (1994-2000). Echtscheiding door onderlinge toestemming”, *EJ* 2001, (70) 96; F. BUYSENS, “Regelingsakte en familierechtelijke overeenkomsten bij echtscheiding door onderlinge toestemming” in F. BUYSENS, E. DE KEYSER, D. DE WITTE, J. GRILLET, M. TISON, T. VAN SINAY, R. VANDERMANDER, W. VERMEULEN, *Notariële actualiteit 2013*, Brussel, Die Keure, 2013, (117) 196; H. CASMAN, “De EOT-regelingsakte als dading” (noot onder Cass. 9 november 2012), *NFM* 2013, (121) 124.

¹⁵¹ Vred. Doornik 13 december 2005, *RTDF* 2007, 1149; Beslagr. Hasselt 14 februari 2006, *RW* 2006-07, 613; Beslagr. Brussel 18 november 2008, *Act.dr.fam.* 2009, 74.

¹⁵² Rb. Brussel 25 september 1996, *JT* 1997, 257.

¹⁵³ J.-C. BROUWERS, “Le nouvel article 301 du Code civil et le droit transitoire”, *Div.Act.* 2007, (110) 117; S. BROUWERS, M. GOVAERTS, *Huwelijk en (echt)scheiding: een modellenboek*, Mechelen, Kluwer, 2009, 252; S. BROUWERS, M. GOVAERTS, *Alimentatievorderingen*, Mechelen, Kluwer, 2015, 407; F. BUYSENS, “Regelingsakte en familierechtelijke overeenkomsten bij echtscheiding door onderlinge toestemming” in F. BUYSENS, E. DE KEYSER, D. DE WITTE, J. GRILLET, M. TISON, T. VAN SINAY, R. VANDERMANDER, W. VERMEULEN, *Notariële actualiteit 2013*, Brussel, Die Keure, 2013, (117) 194; D. CARRE, S. JAUMOTTE, “Formalités et conventions préalables à la procédure en divorce par consentement mutuel” in X. (ed.), *Divorce. Commentaire pratique*, Waterloo, Kluwer, (VIIter.2.2.1.-1) VIIter.2.2.3-12; R. HEMELSOEN, “Optimalisering van bedingen in notariële EOT-overeenkomsten” in G. VERSCHULDEN (ed.), *Rechtskroniek voor het Notariaat (deel 21)*, Brugge, die Keure, 2012, (1) 26; E. VAN DER VELPEN, “Recente ontwikkelingen inzake echtscheiding door onderlinge toestemming” in P. SENAEVE, *Personen- en familierecht*, Brugge, Die Keure, 2004, (77) 90.

¹⁵⁴ Voor België: R. HEMELSOEN, “Optimalisering van bedingen in notariële EOT-overeenkomsten” in G. VERSCHULDEN (ed.), *Rechtskroniek voor het Notariaat (deel 21)*, Brugge, die Keure, 2012, (1) 27.

Voor Frankrijk: S. DAVID, “Règlement de la prestation compensatoire” in P.-J. CLAUX, S. DAVID, *Droit et pratique du divorce*, Parijs, Dalloz, 2015, (486) 507.

¹⁵⁵ C. JONCKERS, “De onwijzigbaarheid van de uitkering tussen echtgenoten na EOT: vaststaand feit of verleden tijd”, *AJT* 2001-02, (54) 62.

te nemen waarbinnen herziening mogelijk is.¹⁵⁶ Ook in Frankrijk kan een herzieningsclausule voorzien worden.¹⁵⁷ Deze clausule geeft de partijen dan de mogelijkheid om voor de Franse rechter een verhoging of verlaging te vorderen (artikel 279, derde lid CC).¹⁵⁸ Ook in Nederland kunnen de partijen vrij afspraken maken over de herziening (artikel 1:158 NBW).

Men kan in België echter ook uitdrukkelijk opnemen dat de uitkering niet herzienbaar is, niet door de partijen noch door de rechter. Ook in het Nederlands recht kunnen de partijen een niet-wijzigingsbeding opnemen, dat schriftelijk moet opgemaakt worden (artikel 1:159, eerste lid NBW). De Nederlandse wetgever had de bedoeling de echtgenoten veel contractvrijheid te bieden, maar heeft dit door deze formele vereiste beperkt bij een niet-wijzigingsbeding.¹⁵⁹ Zo kan het Nederlands nihilbeding in principe vormvrij afgesproken worden, tenzij het gekoppeld wordt aan zo'n niet-wijzigingsbeding.¹⁶⁰ De absolute werking van deze clausules wordt hieronder aangeduid (zie *infra*). In Frankrijk zal blijken dat een niet-herzieningsclausule geen enkel nut heeft (zie *infra*).

20. Voor de volledigheid stelt deze masterproef vast dat het bedrag van de Belgische uitkering uitdrukkelijk gekoppeld moet worden aan de gezondheidsindex of de index van de consumptieprijzen.¹⁶¹ In Frankrijk is er daarentegen wettelijke indexatie ingevolge artikel 276-1, eerste lid CC en in Nederland ingevolge artikel 1:402a NBW. Ook is het aangeraden

¹⁵⁶ R. HEMELSOEN, "Optimalisering van bedingen in notariële EOT-overeenkomsten" in G. VERSCHULDEN (ed.), *Rechtskroniek voor het Notariaat (deel 21)*, Brugge, die Keure, 2012, (1) 27.

¹⁵⁷ A. BÉNABENT, *Droit de la famille*, Parijs, Lextenso, 2010, 275; H. BOSSE-PLATIÈRE, "Régime de la prestation compensatoire" in P. MURAT, *Droit de la famille*, Parijs, Dalloz, 2010, (337) 370; S. DAVID, "Fixation de la prestation compensatoire" in P.-J. CLAUX, S. DAVID, *Droit et pratique du divorce*, Parijs, Dalloz, 2015, (409) 481; S. DAVID, "Règlement de la prestation compensatoire" in P.-J. CLAUX, S. DAVID, *Droit et pratique du divorce*, Parijs, Dalloz, 2015, (486) 507; P. MALAURIE, H. FULCHIRON, *Droit Civil. La famille*, Parijs, Defrénois, 2011, 339.

¹⁵⁸ P. COURBE, A. GOUTTENOIRE, *Droit de la famille*, Parijs, Dalloz, 2013, 237; S. DAVID, "Règlement de la prestation compensatoire" in P.-J. CLAUX, S. DAVID, *Droit et pratique du divorce*, Parijs, Dalloz, 2015, (486) 507; J. HAUSER, P. DELMAS SAINT-HILAIRE, "Fasc. 10: Effets du divorce. Conséquences du divorce pour les époux. Effets d'ordre patrimonial. Prestation compensatoire. Dommages et intérêts", *JurisClasseur Civil Code. Articles 266 à 285-1. Fasc. 10* 2005, 58; J. HAUSER, P. DELMAS SAINT-HILAIRE, "Volonté et ordre public dans le nouveau divorce: un divorce entré dans le champ contractuel?", *Defrénois* 2005, 357, nr. 22.

¹⁵⁹ F. SCHONEWILLE, "De voorhuwelijks alimentatieovereenkomst revisited. Of: het belang van het opnemen van een considerans in huwelijksvoorwaarden", *WPNR* 2007, (161) 163.

¹⁶⁰ I. MARTENS, *Onderhoudsuitkering tussen ex-echtgenoten na echtscheiding op grond van onherstelbare ontwrichting van het huwelijk*, Antwerpen, Intersentia, 2014, 446.

¹⁶¹ Vred. Waver 12 november 1998, *Div.Act.* 1999, 30; S. BROUWERS, M. GOVAERTS, *Alimentatievorderingen*, Mechelen, Kluwer, 2015, 410; D. CARRE, S. JAUMOTTE, "Formalités et conventions préalables à la procédure en divorce par consentement mutuel" in X. (ed.), *Divorce. Commentaire pratique*, Waterloo, Kluwer, (VIIter.2.2.1.-1) VIIter.2.2.3-12; R. HEMELSOEN, "Optimalisering van bedingen in notariële EOT-overeenkomsten" in G. VERSCHULDEN (ed.), *Rechtskroniek voor het Notariaat (deel 21)*, Brugge, die Keure, 2012, (1) 26 en 50; Y.-H. LELEU, *Droit des personnes et des familles*, Brussel, Larcier, 2016, 555.

om te bepalen dat het nieuwe bedrag dat na de herziening betaald moet worden, geïndexeerd wordt of niet.¹⁶²

2. Beëindiging van de betaling van de uitkering

21. De Belgische uitkering stopt alleen in de conventioneel voorziene gevallen.¹⁶³ De uitkering blijft dus in principe verschuldigd als de uitkeringsplichtige behoeftig wordt of als de uitkeringsgerechtigde welgesteld wordt.¹⁶⁴ De uitkering blijft ook verschuldigd als de uitkeringsgerechtigde opnieuw gaat samenwonen met een andere partner¹⁶⁵ of als hij hertrouwt.¹⁶⁶ Het is vereist om een duidelijke clause op te nemen die deze beëindigingsgronden regelt.¹⁶⁷ Deze clause laat de partijen toe afspraken te maken op maat van hun eigen situatie. Als namelijk enkel opgenomen wordt dat de uitkering eindigt ingeval van een huwelijk of wettelijke samenwoning met een nieuwe partner, kan de uitkeringsgerechtigde deze bepaling omzeilen door enkel feitelijk te gaan samenwonen met

¹⁶² R. HEMELSOEN, “Optimalisering van bedingen in notariële EOT-overeenkomsten” in G. VERSCHELDEN (ed.), *Rechtskroniek voor het Notariaat (deel 21)*, Brugge, die Keure, 2012, (1) 27.

¹⁶³ S. BROUWERS, “Alimentatieovereenkomsten: op glad ijs?” in A. MICHIELSENS, E. ALOFS, K. BYTTEBIER, A-L- VERBEKE, *Liber amicorum Hélène Casman*, Antwerpen, Intersentia, 2013, (91) 102; S. BROUWERS, M. GOVAERTS, *Alimentatievorderingen*, Mechelen, Kluwer, 2015, 406.

¹⁶⁴ C. DE WULF, *Notarieel familierecht en familiaal vermogensrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 89.

¹⁶⁵ Vred. Kontich 12 juli 1983, *RW* 1983-84, 2121; Rb. Brussel 24 oktober 1984, *RW* 1985-86, 57, noot W. PINTENS; Bergen 22 maart 1989, *RNB* 1989, 629, noot; Rb. Brussel 20 juni 1989, *TBBR* 1990, 351; Rb. Hasselt 22 september 1997, *Limb.Rechtsl.* 1998, 31; Rb. Brussel 22 mei 2001, *RTDF* 2001, 704; Vred. Brugge 10 juli 2006, *TGR-TWVR* 2007, 6; Luik 14 december 2006, *JT* 2007, 603; Vred. Doornik 22 mei 2007, *RTDF* 2008, 500; Rb. Antwerpen 11 februari 2010, *RW* 2010-11, 1360.

¹⁶⁶ Cass. 21 juni 1991, *T.Not.* 1992, 256, noot A. VERBEKE; Gent 23 februari 1993, *RW* 1993-94, 1408; Vred. Westerlo 1 september 2000, *T.Not.* 2002, 570; Vred. Westerlo 21 november 2011, *RW* 2012-13, 1596; S. BROUWERS, *Echtscheiding door onderlinge toestemming*, Mechelen, Kluwer, 2009, 133.

¹⁶⁷ F. BUYSENS, “De wijzigbaarheid van de uitkering tussen echtgenoten na EOT” (noot onder Brussel 14 december 2000), *EJ* 2002, (39) 41; F. BUYSENS, “De familierechtelijke overeenkomst voorafgaand aan echtscheiding door onderlinge toestemming” in L. WEYTS, A. VERBEKE, E. GOOVAERTS (ed.), *Actualia familiaal vermogensrecht*, Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2003, (111) 142; F. BUYSENS, “Regelingsakte en familierechtelijke overeenkomsten bij echtscheiding door onderlinge toestemming” in F. BUYSENS, E. DE KEYSER, D. DE WITTE, J. GRILLET, M. TISON, T. VAN SINAY, R. VANDERMANDER, W. VERMEULEN, *Notariële actualiteit 2013*, Brussel, Die Keure, 2013, (117) 194; D. CARRE, S. JAUMOTTE, “Formalités et conventions préalables à la procédure en divorce par consentement mutuel” in X. (ed.), *Divorce. Commentaire pratique*, Waterloo, Kluwer, (VIIter.2.2.1.-1) VIIter.2.2.3-10; J. GERLO, “Alimentatie” in G. VERSCHELDEN, E. GULDIX, A. WYLLEMAN, S. BROUWERS, G. BAETEMAN, J. GERLO, “Personen- en Familierecht 1995-2000. Overzicht van Rechtspraak”, *TPR* 2001, (2013) 2055; R. HEMELSOEN, “Optimalisering van bedingen in notariële EOT-overeenkomsten” in G. VERSCHELDEN (ed.), *Rechtskroniek voor het Notariaat (deel 21)*, Brugge, die Keure, 2012, (1) 28; Y.-H. LELEU, *Droit des personnes et des familles*, Brussel, Larcier, 2016, 555; E. VAN DER VELPEN, “Recente ontwikkelingen inzake echtscheiding door onderlinge toestemming” in P. SENAËVE, *Personen- en familierecht*, Brugge, Die Keure, 2004, (77) 91.

zijn nieuwe partner.¹⁶⁸ Ook de Commissie moedigt aan om niet-geïstitutionaliseerde relaties gelijk te stellen met geïstitutionaliseerde relaties (beginsel 2:9, eerste lid *CEFL Principles*).¹⁶⁹ Merken we op dat de uitkeringsplichtige wel afstand kan doen van de verbintenis dat de uitkering stopt als de uitkeringsgerechtigde opnieuw in het huwelijk treedt, omdat de overeenkomst onderworpen is aan het gemeen verbintenissenrecht (zie *supra*).¹⁷⁰ Ook in het Franse recht is het belangrijk dat de echtgenoten afspreken of de uitkering stopt bij zulke gebeurtenissen,¹⁷¹ die zij duidelijk moeten omschrijven, want anders zal de rechter de formulering restrictief beoordelen.¹⁷²

In het Nederlandse recht eindigt de uitkering van rechtswege als de alimentatiegerechtigde in het huwelijk treedt of een geregistreerd partnerschap aangaat (artikel 1:160 NBW), maar de partijen kunnen hiervan bij overeenkomst afwijken.¹⁷³ De uitkering eindigt ook als de alimentatiegerechtigde een relatie aangaat die gelijkgesteld wordt met het huwelijk of het geregistreerd partnerschap, maar dit wordt restrictief geïnterpreteerd door de Hoge Raad.¹⁷⁴ In België interpreteert de rechtspraak het begrip huwelijk en samenwonen ruim, zodat hier ook gelijkgestelde relaties onder het begrip samenwoning kunnen vallen.¹⁷⁵ Als de echtgenoten

¹⁶⁸ I. MARTENS, *Onderhoudsuitkering tussen ex-echtgenoten na echtscheiding op grond van onherstelbare ontwrichting van het huwelijk*, Antwerpen, Intersentia, 2014, 401; J.-P. MASSON, “La loi du 27 avril 2007 réformant le divorce”, *JT* 2007, (537) 539.

¹⁶⁹ C. GONZALEZ BEILFUSS, “CEFL’s maintenance principles: the conditions for maintenance” in K. BOELE-WOELKI (ed.), *Common Core and Better Law in European Family Law* Antwerpen, Intersentia, 2005, (83) 100.

¹⁷⁰ Vred. Meise 30 mei 2002, *RW* 2002-03, 434.

¹⁷¹ A. BÉNABENT, *Droit de la famille*, Parijs, Lextenso, 2010, 264; S. DAVID, “Fixation de la prestation compensatoire” in P.-J. CLAUX, S. DAVID, *Droit et pratique du divorce*, Parijs, Dalloz, 2015, (409) 481.

¹⁷² Cass. (FR) 11 februari 1999, nr. 97-16.008; S. DAVID, “Règlement de la prestation compensatoire” in P.-J. CLAUX, S. DAVID, *Droit et pratique du divorce*, Parijs, Dalloz, 2015, (486) 507.

¹⁷³ Hoge Raad (NL) 31 oktober 1975, *NJ* 1976, 497; Hoge Raad (NL) 22 juli 1981, *NJ* 1982, 12; W.M. SCHRAMA, M.V. ANTOKOLSKAIA (ed.), *Familie recht. Een introductie*, Den Haag, Boom Juridische Uitgevers, 2014, 332; S.F.M. WORTMANN, J. VAN DUIJVENDIJK-BRAND, *Compendium van het personen- en familie recht*, Deventer, Kluwer, 2012, 173.

¹⁷⁴ Hoge Raad (NL) 25 november 1977, *NJ* 1978, 291; Hoge Raad (NL) 2 april 1982, *NJ* 1982, 374, noot E.A.A.L.; Hoge Raad (NL) 22 februari 1985, *NJ* 1986, 82; Hoge Raad (NL) 14 januari 1994, *NJ* 1994, 333; Hoge Raad (NL) 13 juli 2001, *NJ* 2001, 586, noot S.F.M. WORTMANN; Hoge Raad (NL) 9 november 2001, nr. R01/043HR; Hoge Raad (NL) 30 januari 2004, nr. C02/274HR; Hoge Raad (NL) 19 november 2004, R03/093HR; Hoge Raad (NL) 3 juni 2005, *NJ* 2005, 381, noot S.W.; Hoge Raad (NL) 15 november 2013, nr. 12/05089; Hoge Raad (NL) 20 december 2013, nr. 12/02881; Hof 's-Gravenhage (NL) 20 oktober 2010, nr. 200.063.017/01; B. VAN DEN ANKER, “Samenleven en alimentatie ontvangen? II”, *EB Tijdschrift voor scheidingsrecht* 2015, (25) 26; S.F.M. WORTMANN, J. VAN DUIJVENDIJK-BRAND, *Compendium van het personen- en familie recht*, Deventer, Kluwer, 2012, 173.

¹⁷⁵ Rb. Hasselt 22 september 1997, *Limb.Rechtsl.* 1998, 31; Rb. Brussel 14 december 2000, *EJ* 2002, 36, noot F. BUYSENS; Vred. Izegem 7 september 2005, *TGR-TWVR* 2006, 223, noot F. MOEYKENS; Luik 14 februari 2008, *JLMB* 2010, 336; Rb. Antwerpen 13 april 2010, *RTDF* 2011, 777; Rb. Antwerpen 12 mei 2011, *RTDF* 2012, 270; Rb. Gent 9 juni 2011, *T.Vred.* 2012, 10; Vred. Brugge 6 oktober 2011, *TGR-TWVR* 2012, 13; F. BUYSENS, “Overzicht van rechtspraak (1994-2000). Echtscheiding door onderlinge toestemming”, *EJ* 2001, (70) 97; F. BUYSENS, “De wijzigbaarheid van de uitkering tussen echtgenoten na EOT” (noot onder Brussel 14 december 2000), *EJ* 2002, (39) 40.

een Nederlandse overeenkomst opmaken, kunnen zij vertrouwen op deze wettelijke ontbindende voorwaarden. Om de bescherming van de wettelijke beëindigingsgronden te kunnen blijven genieten wanneer de uitkeringsgerechtigde zijn gewone verblijfplaats in België wil vestigen, moeten de echtgenoten een rechtskeuze opnemen in hun Nederlandse overeenkomst.

22. Naast beëindigingsgronden kunnen de partijen ook afspreken dat de uitkering maar loopt gedurende een bepaalde periode, met daarbinnen eventueel trapsgewijze verminderingen.¹⁷⁶ Ook voor de *CEFL Principles* staat de contractuele vrijheid van de echtgenoten centraal, zodat zij ook hier zelf kunnen bepalen wanneer de uitkering eindigt. Om een billijke overeenkomst te kunnen bereiken, moedigt dit onderzoek aan om de duurtijd van de uitkering aan te passen aan de concrete omstandigheden.¹⁷⁷ Ook voor de Franse overeenkomst wordt het aangeraden om voor de periodieke uitkering een duurtijd op te nemen, zodat zij niet levenslang gebonden zijn.¹⁷⁸

In Nederland kunnen de partijen vrij de duur van de uitkering afspreken,¹⁷⁹ maar bij gebreke aan afspraken kan de uitkering slechts voor een maximale termijn van 12 jaar of voor een termijn gelijk aan de duur van het huwelijk toegekend worden (artikel 1:158 NBW). De Nederlandse rechter kan wel afwijken van de maximumduur.¹⁸⁰ Deze eindtermijn van 12 jaar geeft de partijen onzes inziens meer rechtszekerheid, want de alimentatieplichtige weet tot wanneer hij de uitkering moet betalen, en het stimuleert de uitkeringsgerechtigde om financieel zelfstandig te worden. De rechtskeuze voor het Nederlands recht is vereist als de uitkeringsgerechtigde in België komt wonen, en als de partijen willen vermijden dat de

¹⁷⁶ F. BUYSENS, “De wijzigbaarheid van de uitkering tussen echtgenoten na EOT” (noot onder Brussel 14 december 2000), *EJ* 2002, (39) 42; F. BUYSENS, “De familierechtelijke overeenkomst voorafgaand aan echtscheiding door onderlinge toestemming” in L. WEYTS, A. VERBEKE, E. GOOVAERTS (ed.), *Actualia familiaal vermogensrecht*, Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2003, (111) 143; F. BUYSENS, “Regelingsakte en familierechtelijke overeenkomsten bij echtscheiding door onderlinge toestemming” in F. BUYSENS, E. DE KEYSER, D. DE WITTE, J. GRILLET, M. TISON, T. VAN SINAY, R. VANDERMANDER, W. VERMEULEN, *Notariële actualiteit 2013*, Brussel, Die Keure, 2013, (117) 195; R. HEMELSOEN, “Optimalisering van bedingen in notariële EOT-overeenkomsten” in G. VERSCHULDEN (ed.), *Rechtskroniek voor het Notariaat (deel 21)*, Brugge, die Keure, 2012, (1) 28; A.-C. VAN GYSEL, “La pension après divorce pour cause de désunion irrémédiable: un essai de lecture” in Y.-H. LELEU, D. PIRE (ed.), *La réforme du divorce. Première analyse de la loi du 27 avril 2007*, Larcier, Brussel, 2007, (91) 115.

¹⁷⁷ N.D. SPALTER, *Grondslagen van partneralimentatie*, Den Haag, Boom Juridische Uitgevers, 2013, 291.

¹⁷⁸ Cass. (FR) 14 oktober 2009, nr. 08-70232; P. COURBE, A. GOUTTENOIRE, *Droit de la famille*, Parijs, Dalloz, 2013, 244.

¹⁷⁹ S.F.M. WORTMANN, J. VAN DUIJVENDIJK-BRAND, *Compendium van het personen- en familierecht*, Deventer, Kluwer, 2012, 167.

¹⁸⁰ Hoge Raad (NL) 17 januari 1997, *NJ* 1997, 472, noot J. DE BOER; W.M. SCHRAMA, M.V. ANTOKOLSKAIA (ed.), *Familierecht. Een introductie*, Den Haag, Boom Juridische Uitgevers, 2014, 329; N. SPALTER, “Duur van partneralimentatie”, *Nederlands Juristenblad* 2012, 1302; S.F.M. WORTMANN, J. VAN DUIJVENDIJK-BRAND, *Compendium van het personen- en familierecht*, Deventer, Kluwer, 2012, 166.

uitkering naar Belgisch recht levenslang blijft voortduren. Ook de Commissie voor Europees Familierecht neemt de beperking in de tijd als principe (beginsel 2:8 *CEFL Principles*), terwijl een uitkering van onbeperkte duur enkel toegekend kan worden in uitzonderlijke omstandigheden, zoals bij een langdurig huwelijk of bij ziekte of hoge ouderdom van de alimentatiegerechtigde.¹⁸¹ De Commissie benadrukt dat een variabele termijn een flexibel instrument is, omdat dan rekening gehouden kan worden met onder andere de duur van het huwelijk, de organisatie van het samenleven, de positie van de echtgenoten op de arbeidsmarkt en de zorg voor de kinderen.¹⁸²

23. De partijen moeten daarenboven uitdrukkelijk opnemen of de uitkering definitief stopt of slechts geschorst wordt.¹⁸³ Voor een schorsingsgrond is het aangeraden om een maximumtermijn voor de schorsing af te spreken, waarna de uitkering definitief eindigt, zodat de schorsing niet eeuwig kan voortduren.¹⁸⁴ De Nederlandse beëindiging na de maximumtermijn of na een nieuw huwelijk is definitief en houdt geen schorsing in, tenzij andersluidend beding.¹⁸⁵ Ook volgens de *CEFL Principles* stopt de verplichting tot betaling van de uitkering definitief als de alimentatiegerechtigde zijn nieuw huwelijk of nieuwe relatie is gestrand (beginsel 2:9, tweede lid *CEFL Principles*). Volgens de Commissie mag er slechts afgesproken worden dat de uitkering geschorst wordt en niet definitief eindigt als de alimentatiegerechtigde het gemeenschappelijk kind verzorgt en huisvest, zodat het kind zijn recht behoudt om verzorgd te worden door die ouder.¹⁸⁶

24. Ten slotte stopt de uitkering zowel in België als in Frankrijk als de uitkeringsgerechtigde overlijdt, maar blijft verschuldigd na overlijden van de

¹⁸¹ K. BOELE-WOELKI, F. FERRAND, W. PINTENS (ed.), *Principles of European family law regarding maintenance between former spouses*, Antwerpen, Intersentia, 2004, 114; C. GONZALEZ BEILFUSS, “CEFL’s maintenance principles: the conditions for maintenance” in K. BOELE-WOELKI (ed.), *Common Core and Better Law in European Family Law* Antwerpen, Intersentia, 2005, (83) 99.

¹⁸² K. BOELE-WOELKI, F. FERRAND, W. PINTENS (ed.), *Principles of European family law regarding maintenance between former spouses*, Antwerpen, Intersentia, 2004, 114.

¹⁸³ Voor België: Gent 23 februari 1993, *RW* 1993-94, 1408; Rb. Nijvel 28 juni 1996, *RTDF* 1997, 626; R. HEMELSOEN, “Optimalisering van bedingen in notariële EOT-overeenkomsten” in G. VERSCHULDEN (ed.), *Rechtskroniek voor het Notariaat (deel 21)*, Brugge, die Keure, 2012, (1) 27; E. VAN DER VELPEN, “Recente ontwikkelingen inzake echtscheiding door onderlinge toestemming” in P. SENAËVE, *Personen- en familierecht*, Brugge, Die Keure, 2004, (77) 90.

Voor Frankrijk: Artikel 278 CC.

¹⁸⁴ R. HEMELSOEN, “Optimalisering van bedingen in notariële EOT-overeenkomsten” in G. VERSCHULDEN (ed.), *Rechtskroniek voor het Notariaat (deel 21)*, Brugge, die Keure, 2012, (1) 27.

¹⁸⁵ Hoge Raad (NL) 17 december 1999, *NJ* 2000, 122; Hoge Raad (NL) 28 maart 2008, *NJ* 2008, 190; Hoge Raad (NL) 19 december 2008, *NJ* 2009, 136, noot S.F.M. WORTMANN; C. ASSERS, J. DE BOER, *Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht, I, Personen- en Familierecht*, Deventer, Kluwer, 2010, 519; W.M. SCHRAMA, M.V. ANTOKOLSKAIA (ed.), *Familierecht. Een introductie*, Den Haag, Boom Juridische Uitgevers, 2014, 332.

¹⁸⁶ N.D. SPALTER, *Grondslagen van partneralimentatie*, Den Haag, Boom Juridische Uitgevers, 2013, 294.

uitkeringsplichtige,¹⁸⁷ tenzij uitdrukkelijk opgenomen is dat de uitkering stopt.¹⁸⁸ Artikel 301, §4 BW dat bepaalt dat de duur van de uitkering niet langer mag zijn dan de duur van het huwelijk, en artikel 301, §10, tweede en derde lid BW dat bepaalt dat de uitkering eindigt als de uitkeringsgerechtigde opnieuw huwt of gaat samenwonen, zijn niet van toepassing op de uitkering tussen echtgenoten na EOT,¹⁸⁹ maar de partijen kunnen zich wel baseren op die artikelen.¹⁹⁰ In Nederland eindigt de uitkering van rechtswege als één van de echtgenoten overlijdt,¹⁹¹ hoewel de rechter dan ook nog rekening kan houden met de behoefte als de alimentatieplichtige overlijdt (artikel 1:157, tweede lid NBW). Ook met betrekking tot deze beëindigingsgrond is het van belang dat men een rechtskeuze opneemt. In tegenstelling tot België en Frankrijk eindigt volgens de *CEFL Principles* de uitkering als de alimentatieplichtige of de alimentatiegerechtigde overlijdt (beginsel 2:9, derde lid *CEFL Principles*).

¹⁸⁷ Voor België: artikel 1122 BW; Cass. 4 november 1976, *T.Not.* 1977, 267, noot; S. BROUWERS, *Echtscheiding door onderlinge toestemming*, Mechelen, Kluwer, 2009, 155; S. BROUWERS, M. GOVAERTS, *Huwelijk en (echt)scheiding: een modellenboek*, Mechelen, Kluwer, 2009, 252; S. BROUWERS, “De uitkering t.a.v. de ex-echtgenoot”, *TPR* 2012, (1695) 2018; S. BROUWERS, M. GOVAERTS, *Alimentatievorderingen*, Mechelen, Kluwer, 2015, 406; C. DE WULF, *Notarieel familierecht en familiaal vermogensrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 89; J.-P. MASSON, “La loi du 27 avril 2007 réformant le divorce”, *JT* 2007, (537) 539.

Voor Frankrijk: artikel 280 CC; J. MASSIP, *Le nouveau droit du divorce*, Parijs, Défrenois, 2005, 193.

¹⁸⁸ Cass. 4 november 1976, *JT* 1977, 150; Cass. 21 juni 1991, *T.Not.* 1992, 256, noot A. VERBEKE; Antwerpen 11 september 2013, *RABG* 2014, 236, noot; S. BROUWERS, M. GOVAERTS, *Huwelijk en (echt)scheiding: een modellenboek*, Mechelen, Kluwer, 2009, 252; S. BROUWERS, “De uitkering t.a.v. de ex-echtgenoot”, *TPR* 2012, (1695) 2018; F. BUYSENS, “Regelingsakte en familierechtelijke overeenkomsten bij echtscheiding door onderlinge toestemming” in F. BUYSENS, E. DE KEYSER, D. DE WITTE, J. GRILLET, M. TISON, T. VAN SINAY, R. VANDERMANDER, W. VERMEULEN, *Notariële actualiteit 2013*, Brussel, Die Keure, 2013, (117) 194; D. CARRE, S. JAUMOTTE, “Formalités et conventions préalables à la procédure en divorce par consentement mutuel” in X. (ed.), *Divorce. Commentaire pratique*, Waterloo, Kluwer, (VIIter.2.2.1.-1) VIIter.2.2.3-9; E. VAN DER VELPEN, “Recente ontwikkelingen inzake echtscheiding door onderlinge toestemming” in P. SENAEVE, *Personen- en familierecht*, Brugge, Die Keure, 2004, (77) 90.

Voor Frankrijk: S. DAVID, “Fixation de la prestation compensatoire” in P.-J. CLAUX, S. DAVID, *Droit et pratique du divorce*, Parijs, Dalloz, 2015, (409) 481.

¹⁸⁹ J.-C. BROUWERS, “Le nouvel article 301 du Code civil et le droit transitoire”, *Div.Act.* 2007, (110) 120; S. BROUWERS, “Alimentatieovereenkomsten: op glad ijs?” in A. MICHIELSENS, E. ALOFS, K. BYTTEBIER, A.-L. VERBEKE, *Liber amicorum Hélène Casman*, Antwerpen, Intersentia, 2013, (91) 101.

¹⁹⁰ S. BROUWERS, M. GOVAERTS, *Alimentatievorderingen*, Mechelen, Kluwer, 2015, 406.

¹⁹¹ C. ASSERS, J. DE BOER, *Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht, I, Personen- en Familierecht*, Deventer, Kluwer, 2010, 536 en 549; S.F.M. WORTMANN, J. VAN DUIJVENDIJK-BRAND, *Compendium van het personen- en familierecht*, Deventer, Kluwer, 2012, 173.

§2. Met rechterlijke tussenkomst

A. Rechterlijke herzieningsbevoegdheid

1. Toepassing en werking van de bevoegdheid

25. Als de partijen geen clausule voor de herziening of de beëindiging voorzien hebben en geen nieuw akkoord kunnen bereiken, is de vraag waarop zij zich kunnen baseren om te ontkomen aan hun afspraken. In principe is hun overeenkomst immers verbindend (zie *supra*). Hierbij maken we een onderscheid tussen remedies die betrekking hebben op de totstandkoming van de overeenkomst enerzijds en de incidenten die zich kunnen voordoen tijdens de uitvoering van de overeenkomst anderzijds. Hieronder gaan we eerst in op de rechterlijke herzieningsmogelijkheid die wettelijk voorzien is in artikel 301, §7 BW. Pas daarna gaan we na of er nog andere remedies ingeroepen kunnen worden. Hierbij zal de rechter steeds zoeken naar de gemeenschappelijke bedoeling van partijen als de overeenkomst onduidelijk is.¹⁹² Voor België en Frankrijk is bovendien wettelijk bepaald dat hij de overeenkomst zal uitleggen ten voordele van de uitkeringsplichtige.¹⁹³ De partijen kunnen zich bij interpretatieproblemen echter ook eerst wenden tot een bemiddelaar vooraleer naar de rechter te stappen. Partijen kunnen in hun EOT-overeenkomst namelijk ook een bemiddelingsbeding opnemen,¹⁹⁴ waar dit onderzoek niet verder op ingaat.

¹⁹² Voor België: artikel 1156 BW; Vred. Westerlo 1 september 2000, *T.Not.* 2002, 570; Rb. Brussel 22 mei 2001, *RTDF* 2001, 704; Rb. Antwerpen 13 april 2010, *RTDF* 2011, 777; Rb. Mechelen 30 april 2014, nr. 13/926/A, www.juridat.be; R. HEMELSOEN, “Optimalisering van bedingen in notariële EOT-overeenkomsten” in G. VERSCHULDEN (ed.), *Rechtskroniek voor het Notariaat (deel 21)*, Brugge, die Keure, 2012, (1) 26; E. VAN DER VELPEN, “Recente ontwikkelingen inzake echtscheiding door onderlinge toestemming” in P. SENAËVE, *Personen- en familierecht*, Brugge, Die Keure, 2004, (77) 91.

Voor Frankrijk: artikel 1156 CC.

Voor Nederland: Hoge Raad (NL) 13 maart 1981, *NJ* 1981, 635; Hoge Raad (NL) 18 december 2015, nr. 15/00432.

¹⁹³ Voor België: artikel 1162 BW; S. BROUWERS, M. GOVAERTS, *Alimentatievorderingen*, Mechelen, Kluwer, 2015, 393.

Voor Frankrijk: artikel 1162 CC.

¹⁹⁴ F. BUYSENS, “Regelingsakte en familierechtelijke overeenkomsten bij echtscheiding door onderlinge toestemming” in F. BUYSENS, E. DE KEYSER, D. DE WITTE, J. GRILLET, M. TISON, T. VAN SINAY, R. VANDERMANDER, W. VERMEULEN, *Notariële actualiteit 2013*, Brussel, Die Keure, 2013, (117) 200; M.-A. DEVENYN, “Commentaar bij art. 1725 Ger.W.” in P. DEPUYDT, B. ALLEMEERSCH, D. LINDEMANS, S. RAES, *Gerechtigd recht. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2015, (67) 70; R. HEMELSOEN, *EOT-overeenkomsten. Een empirisch-juridische analyse*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 323; R. HEMELSOEN, “Optimalisering van bedingen in notariële EOT-overeenkomsten” in G. VERSCHULDEN (ed.), *Rechtskroniek voor het Notariaat (deel 21)*, Brugge, die Keure, 2012, (1) 26; E. LANCKSWERDT, “Bemiddeling en op bemiddeling gebaseerde aanpak van conflicten bij scheiding: het belang van het kind voorop”, *T.Not.* 2015, (470) 474; P. SENAËVE, “De regeling aangaande de minderjarige kinderen in de overeenkomst echtscheiding door onderlinge toestemming” in L. WEYTS, A.-L. VERBEKE, C. CASTELEIN, *Notariële clausules*, Antwerpen, Intersentia, 2007, (323) 330.

26. Het louter conventioneel karakter van de Belgische uitkering wordt genuanceerd door artikel 301, §7 BW en artikel 1288, derde lid Ger.W.¹⁹⁵ Hierdoor is het mogelijk voor de rechter om de uitkering te verhogen, te verminderen of af te schaffen als het bedrag ervan niet meer is aangepast ingevolge nieuwe omstandigheden onafhankelijk van de wil van de partijen. Beide partijen kunnen de herziening vorderen, waardoor de schuldenaar eerder een vordering tot vermindering of afschaffing zal instellen en de schuldeiser eerder een verhoging zal vorderen. Dit artikel dat de wetswijziging van 27 april 2007¹⁹⁶ heeft ingevoerd, staat herziening soepeler toe dan het toen reeds bestaande artikel 1293 Ger.W.¹⁹⁷ Hoewel dit niet strookt met de tendens tot contractualisering van de uitkering tussen echtgenoten na EOT,¹⁹⁸ is deze wetswijziging ingegeven vanuit billijkheid.¹⁹⁹

Voor de interpretatie van “*nieuwe omstandigheid onafhankelijk van de wil van partijen*” verwijst de parlementaire voorbereiding louter naar de bestaande rechtspraak.²⁰⁰ Artikel 301, §7, tweede lid BW dat verwijst naar de wijziging van de financiële toestand ten gevolge van de ontbinding van het huwelijk of van de vereffening en verdeling van het gemeenschappelijk vermogen of onverdeeldheid, kan hierbij niet gehanteerd worden.²⁰¹ In de rechtsleer wordt het voorbeeld gegeven van onverwacht verlies van werk of een ernstige ziekte,²⁰² maar niet het vrijwillig verlies van werk²⁰³.

¹⁹⁵ Wetsontwerp betreffende de hervorming van de echtscheiding, *Parl.St.* Kamer 2005-06, nr. 2341/001, 20; E. ALOFS, “De conventionele uitkering na echtscheiding: durus consensus, sed consensus?”, *NFM* 2015, (250) 257; S. BROUWERS, “De uitkering t.a.v. de ex-echtgenoot”, *TPR* 2012, (1695) 2006; S. BROUWERS, M. GOVAERTS, *Alimentatievorderingen*, Mechelen, Kluwer, 2015, 75; S. LOUIS, “Le nouveau divorce par consentement mutuel” in Y.-H. LELEU, D. PIRE (ed.), *La réforme du divorce. Première analyse de la loi du 27 avril 2007*, Larcier, Brussel, 2007, (133) 143; J.-P. MASSON, “La loi du 27 avril 2007 réformant le divorce”, *JT* 2007, (537) 539.

¹⁹⁶ Wet van 27 april 2007 betreffende de hervorming van de echtscheiding, *BS* 7 juni 2007.

¹⁹⁷ F. SWENNEN, *Het personen- en familierecht*, Antwerpen, Intersentia, 2014, 280.

¹⁹⁸ E. ALOFS, “De conventionele uitkering na echtscheiding: durus consensus, sed consensus?”, *NFM* 2015, (250) 261.

¹⁹⁹ Wetsontwerp betreffende de hervorming van de echtscheiding, *Parl.St.* Kamer 2005-06, nr. 2341/001, 3; S. LOUIS, “Le nouveau divorce par consentement mutuel” in Y.-H. LELEU, D. PIRE (ed.), *La réforme du divorce. Première analyse de la loi du 27 avril 2007*, Larcier, Brussel, 2007, (133) 143.

²⁰⁰ Wetsontwerp betreffende de hervorming van de echtscheiding, *Parl.St.* Kamer 2005-06, nr. 2341/001, 12; A.-C. VAN GYSEL, “La pension après divorce pour cause de désunion irrémédiable: un essai de lecture” in Y.-H. LELEU, D. PIRE (ed.), *La réforme du divorce. Première analyse de la loi du 27 avril 2007*, Larcier, Brussel, 2007, (91) 116.

²⁰¹ Wetsontwerp betreffende de hervorming van de echtscheiding, *Parl.St.* Kamer 2005-06, nr. 2341/001, 39; F. BUYSENS, “Echtscheiding door onderlinge toestemming na de wet van 27 april 2007”, *NFM* 2008, (3) 11; S. LOUIS, “Le nouveau divorce par consentement mutuel” in Y.-H. LELEU, D. PIRE (ed.), *La réforme du divorce. Première analyse de la loi du 27 avril 2007*, Larcier, Brussel, 2007, (133) 144; J.-P. MASSON, “La loi du 27 avril 2007 réformant le divorce”, *JT* 2007, (537) 539.

²⁰² S. LOUIS, “Le nouveau divorce par consentement mutuel” in Y.-H. LELEU, D. PIRE (ed.), *La réforme du divorce. Première analyse de la loi du 27 avril 2007*, Larcier, Brussel, 2007, (133) 144; J.-P. MASSON, “La loi du 27 avril 2007 réformant le divorce”, *JT* 2007, (537) 539.

²⁰³ J.-P. MASSON, “La loi du 27 avril 2007 réformant le divorce”, *JT* 2007, (537) 539.

Ook in Frankrijk wordt het principe dat de overeenkomst bindend is,²⁰⁴ genuanceerd door artikel 279, derde lid *in fine* CC als ultimum remedium. Een partij kan zich voor de conventionele uitkering namelijk beroepen op dezelfde herzieningsmogelijkheden die de wet voorziet voor de rechterlijk toegekende uitkering.²⁰⁵ Zo kan de rente herzien, geschorst of afgeschaft worden bij een belangrijke wijziging van omstandigheden²⁰⁶ op vordering van één van de echtgenoten (artikel 279, derde lid CC met verwijzing naar artikel 276-3, eerste lid CC) zoals een huwelijk,²⁰⁷ samenwoning,²⁰⁸ verlies van werk of voorspansioen²⁰⁹.²¹⁰ De nieuwe te betalen rente kan nooit hoger zijn dan het oorspronkelijke bedrag (artikel 276-3, tweede lid CC). Dit is ingegeven vanuit de idee dat de uitkeringsgerechtigde nooit mag kunnen profiteren van de na de echtscheiding verbeterde financiële toestand van de uitkeringsplichtige.²¹¹ De uitkeringsgerechtigde kan geen verhoging vragen als zijn eigen toestand verslechterd is door bijvoorbeeld verlies van werk.²¹² Onzes inziens moedigt dit de schuldenaar aan om zichzelf meer in te zetten op de arbeidsmarkt, aangezien de uitkering nooit verhoogd zal kunnen worden. Ook als de Franse uitkering een kapitaal betreft waarvan de betaling gespreid wordt in de tijd, is ook daar rechterlijke herziening mogelijk op vordering van de schuldenaar, zodat de betaling over meer dan acht jaar gespreid kan worden (artikel 275, tweede lid CC met verwijzing naar artikel 279, derde lid CC). Daarnaast kan de rechter een kapitaal ook omzetten in een periodieke uitkering, zowel op vordering van de schuldenaar als van de schuldeiser (artikel 279, derde lid CC met verwijzing naar artikel 276-4, eerste lid CC), waar we verder niet op ingaan.

²⁰⁴ H. BOSSE-PLATIÈRE, “Régime de la prestation compensatoire” in P. MURAT, *Droit de la famille*, Parijs, Dalloz, 2010, (337) 370; S. DAVID, “Règlement de la prestation compensatoire” in P.-J. CLAUX, S. DAVID, *Droit et pratique du divorce*, Parijs, Dalloz, 2015, (486) 509.

²⁰⁵ S. DAVID, “Règlement de la prestation compensatoire” in P.-J. CLAUX, S. DAVID, *Droit et pratique du divorce*, Parijs, Dalloz, 2015, (486) 509.

²⁰⁶ Cass. (FR) 22 maart 2005, nr. 04-10.976; Cass. (FR) 25 april 2006, nr. 05-16.345; Cass. 4 juni 2009, nr. 08-15.319; Cass. (FR) 11 september 2013, 12-25.753; Cass. (FR) 11 september 2013, nr. 12-20.410; J. HAUSER, P. DELMAS SAINT-HILAIRE, “Fasc. 10: Effets du divorce. Conséquences du divorce pour les époux. Effets d’ordre patrimonial. Prestation compensatoire. Dommages et intérêts”, *JurisClasseur Civil Code. Articles 266 à 285-1. Fasc. 10* 2005, 53; F. TERRÉ, D. FENOUILLET, *Droit civil. La famille*, Parijs, Dalloz, 2011, 256.

²⁰⁷ Cass. (FR) 3 november 2004, nr. 03-15.945; Cass. (FR) 28 juni 2005, *Dr.fam.* 2005, n° 184, noot V. LARRRIBAU-TERNEYRE; Cass. (FR) 17 oktober 2007, nr. 06-19.541.

²⁰⁸ Cass. (FR) 25 april 2006, nr. 05-16.345; Cass. (FR) 4 juni 2009, nr. 08-15.319.

²⁰⁹ Cass. (FR) 28 juni 2005, nr. 02-16.556; Cass. (FR) 19 juni 2007, nr. 05-21.970; Cass. (FR) 19 juni 2007, nr. 06-13.086; Cass. 9 januari 2008, n° 06-18.524; H. BOSSE-PLATIÈRE, “Régime de la prestation compensatoire” in P. MURAT, *Droit de la famille*, Parijs, Dalloz, 2010, (337) 363.

²¹⁰ A. BÉNABENT, *Droit de la famille*, Parijs, Lextenso, 2010, 274.

²¹¹ H. BOSSE-PLATIÈRE, “Régime de la prestation compensatoire” in P. MURAT, *Droit de la famille*, Parijs, Dalloz, 2010, (337) 367.

²¹² H. BOSSE-PLATIÈRE, “Régime de la prestation compensatoire” in P. MURAT, *Droit de la famille*, Parijs, Dalloz, 2010, (337) 367.

Daarnaast is ook in Nederland voorzien in een rechterlijke herzieningsbevoegdheid, opdat de alimentatie op maat kan worden toegekend.²¹³ In Nederland kan de hoogte of de duur van de overeengekomen uitkering gewijzigd worden op verzoek van de schuldeiser of de schuldenaar, als de wettelijke maatstaven niet meer voldaan zijn of bij grove miskennis daarvan (artikel 1:401 NBW),²¹⁴ bijvoorbeeld wanneer de alimentatieplichtige niet meer voldoende geld heeft om zijn eigen noodzakelijke kosten te betalen.²¹⁵

Als de rechter de bevoegdheid heeft om de uitkering te verhogen, zoals in België en Nederland, heeft deze regeling onzes inziens geen activerend effect. De uitkeringsgerechtigde kan dan immers een verhoging van de alimentatie vragen, als de uitkeringsplichtige bijvoorbeeld promotie heeft gemaakt op zijn werk, of als hijzelf minder draagkracht zou krijgen. Dit ontmoedigt zowel de uitkeringsplichtige als de uitkeringsgerechtigde zelf om zich (meer) in te zetten op de arbeidsmarkt. Dit is ook de reden waarom wij de Franse regeling aanmoedigen, aangezien daar de uitkering nooit verhoogd kan worden (zie *supra*). Hoewel een Franse herzieningsclausule de rechterlijke herziening steeds laat bestaan (zie *supra*), lijkt dit omwille van deze beperking van de herzieningsbevoegdheid niet nefast voor de rechtszekerheid. De bevoegdheid van de Franse rechter gaat minder ver dan die van de Belgische en Nederlandse, waardoor een beperking van die bevoegdheid ook minder nodig is dan in België en Nederland om aan de ex-echtgenoten rechtszekerheid te kunnen bieden.

Ten slotte voorzien ook de *CEFL Principles* dat bij buitengewoon ingrijpende omstandigheden de bevoegde autoriteit wegens het gedrag van de alimentatiegerechtigde echtgenoot de alimentatie kan beperken of beëindigen (beginsel 2:6 *CEFL Principles*). Ook hier kunnen wij ons vinden in de regel dat geen verhoging mogelijk is. Het valt op dat dit beginsel slechts eenzijdig is geformuleerd en dat het gedrag van de alimentatieplichtige hier niet in rekening gebracht wordt.

²¹³ R. VAN COOLWIJK, J.E.M.C. MOONS, "Reactie vFAS op wetsvoorstel herziening partneralimentatie", *EB Tijdschrift voor scheidingsrecht* 2015, 86.

²¹⁴ Hoge Raad (NL) 15 november 1974, *NJ* 1976, 122; Hoge Raad (NL) 23 oktober 1987, *NJ* 1988, 438, noot E.A.A.L.; Hoge Raad (NL) 7 december 1990, *NJ* 1991, 201; Hoge Raad (NL) 1 juli 1994, *NJ* 1994, 597; Hoge Raad (NL) 12 september 1997, *NJ* 1997, 733; Hoge Raad (NL) 27 maart 1998, *NJ* 1998, 551; Hoge Raad (NL) 4 februari 2000, *NJ* 2000, 213; Hoge Raad (NL) 12 september 2003, *NJ* 2004, 6, noot S.F.M. WORTMANN; Hoge Raad (NL) 10 december 2012, nr. 11/04169; Rechtbank Rotterdam (NL) 2 december 2015, nr. C/10/467510 / FA RK 15-153 en C/10/482324 / FA RK 15-6446; Hof Amsterdam (NL) 8 december 2015, nr. 200.161.415/01.

²¹⁵ W.M. SCHRAMA, M.V. ANTOKOLSKAIA (ed.), *Familierecht. Een introductie*, Den Haag, Boom Juridische Uitgevers, 2014, 3, 31; Hoge Raad (NL) 15 november 1974, *NJ* 1976, 122; 171.

Anders dan bij de *CEFL Principles* is het volgens deze masterproef wel nodig om het gedrag van de uitkeringsplichtige in aanmerking te nemen, voor het geval zijn verdienvermogen vermindert. Dit wordt wel in rekening genomen onder het Belgisch, Frans en Nederlands recht, wat ook volgens ons de correcte visie is. Uiteraard is het mogelijk dat de uitkeringsplichtige aan zijn verplichting wil ontkomen door bewust minder te gaan werken. Deze omzeilingsmogelijkheid kan volgens ons echter opgevangen worden door de rechter zelf: als de uitkeringsplichtige de vermindering van de uitkering vordert, kan de rechter nagaan of zijn draagkracht al of niet bedrieglijk verminderd is.

Samengevat is de rechterlijke herzieningsbevoegdheid in de drie rechtsstelsels ingevoerd omwille van de billijkheid (zie *supra*).²¹⁶ Deze bevoegdheid strookt echter niet met het *clean break*-principe.²¹⁷ Als compromis moedigt deze masterproef aan om inderdaad een herzieningsmogelijkheid te voorzien, maar enkel te voorzien in een mogelijke verlaging en geen verhoging van de uitkering, vergelijkbaar met de huidige Franse regeling.

2. Modulering en uitsluiting van de bevoegdheid

27. De wijzigingsmogelijkheid van de Belgische rechter kan gemoduleerd worden, omdat deze regel niet van dwingend recht is.²¹⁸ Zo kunnen de partijen bijvoorbeeld bepalen dat de herziening slechts kan spelen in het voordeel van één partij, slechts in bepaalde omstandigheden, binnen bepaalde bedragen, binnen een bepaalde periode na het definitief worden van de echtscheiding, en of het al dan niet betrekking heeft op indexatie.²¹⁹ De clause opstellen is daarom geen sinecure.²²⁰ Om terug te komen op het deactiverend effect van de Belgische regeling stellen wij bijvoorbeeld voor om te bepalen dat de uitkering enkel verlaagd kan worden. De tussenkomst van de Belgische rechter kan zelfs helemaal uitgesloten worden, als dit uitdrukkelijk wordt opgenomen in de huidige of een latere overeenkomst,

²¹⁶ N. DETHLOFF, "Contracting in Family Law: a European perspective" in K. BOELE-WOELKI, J. MILES, J.M. SCHERPE (ed.), *The future of family property in Europe*, Cambridge, Intersentia, 2011, (65) 89.

²¹⁷ Y.-H. LELEU, *Droit des personnes et des familles*, Brussel, Larcier, 2016, 556.

²¹⁸ G. VERSCHELDEN, "De wet van 27 april 2007 tot hervorming van het echtscheidingsrecht. Deel II. De echtscheiding door onderlinge toestemming – De scheiding van tafel en bed – De huwelijksvoordelen", *T.Fam.* 2007, (138) 150.

²¹⁹ F. BUYSENS, "Echtscheiding door onderlinge toestemming na de wet van 27 april 2007", *NFM* 2008, (3) 10; F. BUYSENS, "Regelingsakte en familierechtelijke overeenkomsten bij echtscheiding door onderlinge toestemming" in F. BUYSENS, E. DE KEYSER, D. DE WITTE, J. GRILLET, M. TISON, T. VAN SINAY, R. VANDERMANDER, W. VERMEULEN, *Notariële actualiteit 2013*, Brussel, Die Keure, 2013, (117) 195.

²²⁰ F. BUYSENS, "Echtscheiding door onderlinge toestemming na de wet van 27 april 2007", *NFM* 2008, (3) 10; H. CASMAN, "De EOT-regelingsakte als dading" (noot onder Cass. 9 november 2012), *NFM* 2013, (121) 124.

waardoor de notaris ook daar de aandacht op moet vestigen (artikel 1288 *in fine* Ger.W.).²²¹ In de praktijk wordt de herzieningsbevoegdheid bijna standaard uitgesloten,²²² en ook de modelclausule van het e-Notariaat bepaalt het volgende: “[...] sluiten de partijen de herzieningsbevoegdheid van de rechter overeenkomstig artikel 1288, laatste lid Ger.W. uitdrukkelijk uit.”²²³ Y.-H. LELEU stelt zich daarbij echter de vraag of, als de partijen deze rechterlijke herzieningsmogelijkheid kunnen uitsluiten en moduleren, deze wetwijziging zijn doel niet mist, namelijk het creëren van billijkheid.²²⁴ De uitsluiting is ingegeven vanuit de vrees dat de onderliggende bedoeling van de partijen binnen het geheel van de afspraken ondermijnd zou worden door de wijziging van de uitkering.²²⁵ Wij denken echter dat de rechter die gevat wordt om de uitkering te herzien, steeds zoekt naar de gemeenschappelijke bedoeling van de partijen (zie *supra*), waardoor hij zelf kan vaststellen dat de afspraken omtrent de uitkering kaderen in de globale overeenkomst²²⁶.

Hoewel de rechterlijke bevoegdheid de partijen inderdaad weinig rechtszekerheid biedt, is de kans groot dat gedurende de looptijd van de uitkering de omstandigheden wijzigen, waardoor het contract onbillijke gevolgen teweeg brengt. Deze masterproef raadt aan om een clausule in te lassen die omstandig regelt hoe de uitkering herzien kan worden. Door de rechterlijke herzieningsbevoegdheid precies te moduleren, kan men zowel rechtszekerheid bieden, als enige speling laten afhankelijk van de concrete situatie die zich later voordoet, omdat de rechter dan nog enige beoordelingsvrijheid heeft. Ten eerste is de rechterlijke herzieningsbevoegdheid dan beperkt waardoor men kan vermijden dat de rechter de bedoeling van de gehele overeenkomst onderuit kan halen, en ten tweede heeft de rechter dan toch nog enige bevoegdheid om na te gaan wat de onderliggende bedoeling van de partijen was. In het

²²¹ S. BROUWERS, *Echtscheiding door onderlinge toestemming*, Mechelen, Kluwer, 2009, 137; S.

BROUWERS, M. GOVAERTS, *Huwelijk en (echt)scheiding: een modellenboek*, Mechelen, Kluwer, 2009, 254; F. BUYSENS, “Overzicht van rechtspraak EOT (2001-2012)”, *T.Fam.* 2013, (48) 78; G. VERSCHULDEN, “De wet van 27 april 2007 tot hervorming van het echtscheidingsrecht. Deel II. De echtscheiding door onderlinge toestemming – De scheiding van tafel en bed – De huwelijksvoordelen”, *T.Fam.* 2007, (138) 150.

²²² F. BUYSENS, “Regelingsakte en familierechtelijke overeenkomsten bij echtscheiding door onderlinge toestemming” in F. BUYSENS, E. DE KEYSER, D. DE WITTE, J. GRILLET, M. TISON, T. VAN SINAY, R. VANDERMANDER, W. VERMEULEN, *Notariële actualiteit 2013*, Brussel, Die Keure, 2013, (117) 192; S. LOUIS, “Le nouveau divorce par consentement mutuel” in Y.-H. LELEU, D. PIRE (ed.), *La réforme du divorce. Première analyse de la loi du 27 avril 2007*, Larcier, Brussel, 2007, (133) 144.

²²³ X, *Inloggen*, <https://www.e-notariaat.be/> (consultatie 24 april 2016).

²²⁴ Y.-H. LELEU, *Droit des personnes et des familles*, Brussel, Larcier, 2016, 556.

²²⁵ F. BUYSENS, “Regelingsakte en familierechtelijke overeenkomsten bij echtscheiding door onderlinge toestemming” in F. BUYSENS, E. DE KEYSER, D. DE WITTE, J. GRILLET, M. TISON, T. VAN SINAY, R. VANDERMANDER, W. VERMEULEN, *Notariële actualiteit 2013*, Brussel, Die Keure, 2013, (117) 192.

²²⁶ F. BUYSENS, “Regelingsakte en familierechtelijke overeenkomsten bij echtscheiding door onderlinge toestemming” in F. BUYSENS, E. DE KEYSER, D. DE WITTE, J. GRILLET, M. TISON, T. VAN SINAY, R. VANDERMANDER, W. VERMEULEN, *Notariële actualiteit 2013*, Brussel, Die Keure, 2013, (117) 192.

kader daarvan kan de advocaat of de notaris er onzes inziens ook op wijzen dat de partijen in hun overeenkomst zelf kunnen expliciteren wat de onderliggende bedoeling van de verschillende afspraken is.

Als een kapitaal werd uitbetaald, is er na deze betaling geen recht meer op uitkering, en kan de rechterlijke wijziging ook niet meer spelen.²²⁷ Dit kan verklaard worden door het aleatoir karakter van de uitkering in kapitaal, namelijk door het feit dat men niet kan inschatten of het kapitaal werkelijk de toekomstige behoeften zal dekken (zie *supra*). Als de rechterlijke bevoegdheid niet wordt uitgesloten bij een kapitaal, kan dit zelfs leiden tot aansprakelijkheid van de notaris.²²⁸ Men moet daarbij opmerken dat de uitsluiting van de herzieningsbevoegdheid ook in een latere overeenkomst kan gebeuren.²²⁹ Anders is het wanneer het kapitaal in schijven²³⁰ wordt betaald.²³¹ Ook in België zou het mogelijk moeten zijn om een kapitaal in schijven te betalen, omdat een uitkering immers een kapitaal is als het een globaal en forfaitair bedrag betreft dat vastligt, ongeacht in hoeveel schijven het betaald wordt, want de spreiding in de tijd betreft dan enkel de opeisbaarheid.²³² Tijdens de betalingstermijnen kunnen dan ook bij de uitkering in kapitaal de omstandigheden wijzigen, waardoor een rechterlijke tussenkomst de billijkheid zou kunnen herstellen.

Ongeacht of er een herzieningsclausule voorzien is in de Franse EOT-overeenkomst, blijft de rechterlijke bevoegdheid steeds bestaan,²³³ want de herzieningsbevoegdheid is van openbare

²²⁷ S. BROUWERS, *Echtscheiding door onderlinge toestemming*, Mechelen, Kluwer, 2009, 139; S. BROUWERS, “De uitkering t.a.v. de ex-echtgenoot”, *TPR* 2012, (1695) 2008; S. BROUWERS, M. GOVAERTS, *Alimentatievorderingen*, Mechelen, Kluwer, 2015, 391; A.-C. VAN GYSEL, “La pension après divorce pour cause de désunion irrémédiable: un essai de lecture” in Y.-H. LELEU, D. PIRE (ed.), *La réforme du divorce. Première analyse de la loi du 27 avril 2007*, Larcier, Brussel, 2007, (91) 112.

²²⁸ F. BUYSENS, “Echtscheiding door onderlinge toestemming na de wet van 27 april 2007”, *NFM* 2008, (3) 9; F. BUYSENS, “Regelingsakte en familierechtelijke overeenkomsten bij echtscheiding door onderlinge toestemming” in F. BUYSENS, E. DE KEYSER, D. DE WITTE, J. GRILLET, M. TISON, T. VAN SINAY, R. VANDERMANDER, W. VERMEULEN, *Notariële actualiteit 2013*, Brussel, Die Keure, 2013, (117) 192.

²²⁹ G. VERSCHULDEN, “De wet van 27 april 2007 tot hervorming van het echtscheidingsrecht. Deel II. De echtscheiding door onderlinge toestemming – De scheiding van tafel en bed – De huwelijksvoordelen”, *T.Fam.* 2007, (138) 150.

²³⁰ J.E. BEERNAERT, D. DE CALLATAY, “La capitalisation en question(s)”, *Div.Act.* 2002, (113) 115.

²³¹ A.-C. VAN GYSEL, “La pension après divorce pour cause de désunion irrémédiable: un essai de lecture” in Y.-H. LELEU, D. PIRE (ed.), *La réforme du divorce. Première analyse de la loi du 27 avril 2007*, Larcier, Brussel, 2007, (91) 114.

²³² A.-C. VAN GYSEL, “La pension après divorce pour cause de désunion irrémédiable: un essai de lecture” in Y.-H. LELEU, D. PIRE (ed.), *La réforme du divorce. Première analyse de la loi du 27 avril 2007*, Larcier, Brussel, 2007, (91) 114.

²³³ Cass. (FR) 19 oktober 2004, nr. 02-17.682; Cass. (FR) 3 november 2004, nr. 02-18.509; Cass. (FR) 30 november 2004, nr. 02-20.110; Parijs (FR) 5 april 2001, nr. 1999/24134; H. BOSSE-PLATIÈRE, “Régime de la prestation compensatoire” in P. MURAT, *Droit de la famille*, Parijs, Dalloz, 2010, (337) 370 ; S. DAVID, “Règlement de la prestation compensatoire” in P.-J. CLAUX, S. DAVID, *Droit et pratique du divorce*, Parijs, Dalloz, 2015, (486) 508.

orde.²³⁴ Daarom ontnemt deze bepaling het grootste deel van het nut van een herzieningsclausule,²³⁵ want het is niet mogelijk om in de clausule strengere voorwaarden op te nemen.²³⁶ Toch blijft een clausule interessant omdat zij de herziening kan versoepelen of kan verduidelijken.²³⁷ Zo staat een clausule net zoals in België toe om te preciseren wat een ‘belangrijke wijziging van omstandigheden’ inhoudt (bijvoorbeeld of een nieuwe samenwoningsrelatie wordt gelijkgesteld met een nieuw huwelijk).²³⁸ Omdat de rechterlijke bevoegdheid zowel de schuldeiser als de schuldenaar beschermt,²³⁹ kan de clausule de ene of de andere partij meer favoriseren.²⁴⁰ Zo kan voorzien worden dat de schuldenaar gemakkelijker een verlaging van het bedrag kan bekomen als daarvoor de criteria zorgvuldig geformuleerd zijn, of dat een verhoging mogelijk is bij precies gedefinieerde gebeurtenissen.²⁴¹ Bovendien kan een clausule toestaan om andere modaliteiten voor de herziening te voorzien (bijvoorbeeld een clausule die de herziening van het bedrag wel toestaat, maar niet de wijziging van de betalingsmodaliteiten toelaat, zoals de omzetting van een kapitaal in een rente²⁴²).²⁴³

Ook in het Nederlandse recht kunnen de partijen de rechterlijke herzieningsmogelijkheid uitsluiten (artikel 1:159, eerste lid NBW). Dit beding verhindert dat de overeenkomst wordt gewijzigd als ze niet meer aan de wettelijke maatstaven voldoet.²⁴⁴ Deze uitsluiting is echter

²³⁴ Cass. (FR) 8 februari 2005, nr. 03-17.923; H. BOSSE-PLATIÈRE, “Régime de la prestation compensatoire” in P. MURAT, *Droit de la famille*, Parijs, Dalloz, 2010, (337) 370; S. DAVID, “Règlement de la prestation compensatoire” in P.-J. CLAUX, S. DAVID, *Droit et pratique du divorce*, Parijs, Dalloz, 2015, (486) 508; J. MASSIP, *Le nouveau droit du divorce*, Parijs, Défrenois, 2005, 190.

²³⁵ S. DAVID, “Règlement de la prestation compensatoire” in P.-J. CLAUX, S. DAVID, *Droit et pratique du divorce*, Parijs, Dalloz, 2015, (486) 508; J. MASSIP, *Le nouveau droit du divorce*, Parijs, Défrenois, 2005, 190.

²³⁶ H. BOSSE-PLATIÈRE, “Régime de la prestation compensatoire” in P. MURAT, *Droit de la famille*, Parijs, Dalloz, 2010, (337) 370; S. DAVID, “Règlement de la prestation compensatoire” in P.-J. CLAUX, S. DAVID, *Droit et pratique du divorce*, Parijs, Dalloz, 2015, (486) 508.

²³⁷ S. DAVID, “Règlement de la prestation compensatoire” in P.-J. CLAUX, S. DAVID, *Droit et pratique du divorce*, Parijs, Dalloz, 2015, (486) 508.

²³⁸ H. BOSSE-PLATIÈRE, “Régime de la prestation compensatoire” in P. MURAT, *Droit de la famille*, Parijs, Dalloz, 2010, (337) 370; S. DAVID, “Règlement de la prestation compensatoire” in P.-J. CLAUX, S. DAVID, *Droit et pratique du divorce*, Parijs, Dalloz, 2015, (486) 507.

²³⁹ H. BOSSE-PLATIÈRE, “Régime de la prestation compensatoire” in P. MURAT, *Droit de la famille*, Parijs, Dalloz, 2010, (337) 370.

²⁴⁰ H. BOSSE-PLATIÈRE, “Régime de la prestation compensatoire” in P. MURAT, *Droit de la famille*, Parijs, Dalloz, 2010, (337) 371.

²⁴¹ H. BOSSE-PLATIÈRE, “Régime de la prestation compensatoire” in P. MURAT, *Droit de la famille*, Parijs, Dalloz, 2010, (337) 371.

²⁴² H. BOSSE-PLATIÈRE, “Régime de la prestation compensatoire” in P. MURAT, *Droit de la famille*, Parijs, Dalloz, 2010, (337) 371.

²⁴³ Cass. (FR) 5 juli 2001, nr. 99-16.721; H. BOSSE-PLATIÈRE, “Régime de la prestation compensatoire” in P. MURAT, *Droit de la famille*, Parijs, Dalloz, 2010, (337) 371.

²⁴⁴ P. VLAARDINGERBROEK, K. BLANKMAN, A.P. VAN DER LINDEN, E.C.C. PUNSELIE, W.M. SCHRAMA, *Het hedendaagse personen- en familierecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 177.

nooit absoluut (artikel 1:159, derde lid NBW),²⁴⁵ want het echtscheidingsconvenant kan nog steeds gewijzigd worden als de wettelijke maatstaven grovelijk miskend worden en als het niet meer conform de redelijkheid en billijkheid is.²⁴⁶ Ook de beperkende werking van de redelijkheid en de billijkheid kan men nog steeds tegen de overeenkomst inroepen (artikel 6:248, tweede lid en 1:159, derde lid NBW).²⁴⁷

Ook voor uitsluiting van de rechterlijke herzieningsbevoegdheid is een rechtskeuze van belang. Als de partijen een overeenkomst hebben opgesteld onder Nederlands of Frans recht, maar geen rechtskeuze opnamen, zal de uitsluiting als een absolute uitsluiting beschouwd worden. Als de schuldeiser in België is komen wonen, zal de uitsluiting immers naar Belgisch recht beoordeeld worden. Omgekeerd, als in de Belgische overeenkomst zonder rechtskeuze een uitsluitingsclausule wordt opgenomen, zal dit in Nederland en Frankrijk geen absolute werking kunnen hebben.

3. Interpretatie van de bevoegdheid

28. Het is de vraag hoever die herzieningsmogelijkheid gaat wat betreft de gerechtigdheid op een uitkering of de duurtijd ervan.²⁴⁸ Allereerst bespreken we of de rechter de gerechtigdheid op de uitkering kan wijzigen. Hierboven werd al vastgesteld dat een nihilbeding wordt beheerst door het recht van de gewone verblijfplaats van de schuldeiser (artikel 8, §4 Haags Onderhoudsprotocol) (zie *supra*), waardoor rechtskeuze hier niet mogelijk is.

Volgens een exegetische visie is het niet mogelijk dat de rechter een uitkering toekent,²⁴⁹ omdat het woord “toekennen” ontbreekt in het wetsartikel. Daarom kan geen uitkering

²⁴⁵ P. VLAARDINGERBROEK, K. BLANKMAN, A.P. VAN DER LINDEN, E.C.C. PUNSELIE, W.M. SCHRAMA, *Het hedendaagse personen- en familierecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 177.

²⁴⁶ Hoge Raad (NL) 18 december 2015, nr. 15/00432; C. ASSERS, J. DE BOER, *Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht, I, Personen- en Familierecht*, Deventer, Kluwer, 2010, 236; P. VLAARDINGERBROEK, K. BLANKMAN, A.P. VAN DER LINDEN, E.C.C. PUNSELIE, W.M. SCHRAMA, *Het hedendaagse personen- en familierecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 177.

²⁴⁷ Hof Arnhem-Leeuwarden (NL) 30 juni 2015, nr. 200.162.653-01; Hof 's-Hertogenbosch (NL) 23 juli 2015, nr. F 200.160.795-01; M. GROENLEER, “De aantastbaarheid van een echtscheidingsconvenant”, *EB Tijdschrift voor scheidingsrecht* 2009, 18; H. LEONHARD-STRIEN, “Het scheidingsconvenant” in F. SCHONEWILLE (ed.), *Notaris en scheiding*, Apeldoorn, Maklu, 2009, (249) 263; P. VLAARDINGERBROEK, K. BLANKMAN, A.P. VAN DER LINDEN, E.C.C. PUNSELIE, W.M. SCHRAMA, *Het hedendaagse personen- en familierecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 177.

²⁴⁸ F. SWENNEN, *Het personen- en familierecht*, Antwerpen, Intersentia, 2014, 282.

²⁴⁹ F. BUYSSENS, “Echtscheiding door onderlinge toestemming na de wet van 27 april 2007”, *NFM* 2008, (3) 10; S. LOUIS, “Le nouveau divorce par consentement mutuel” in Y.-H. LELEU, D. PIRE (ed.), *La réforme du*

toegekend worden als de echtgenoten eraan verzaakt hebben in de overeenkomst,²⁵⁰ en kan enkel een nihilbeding verhoogd worden van nul euro naar een hoger bedrag.²⁵¹ Volgens een andere visie kan de rechter ook nog een uitkering toekennen, zelfs als de echtgenoten aan de uitkering verzaken.²⁵² Dit zou mogelijk zijn op basis van billijkheid,²⁵³ aangezien de wetgever zou gewild hebben dat de partijen steeds hun akkoord opnieuw in vraag kunnen stellen bij een wijziging van omstandigheden.²⁵⁴ Omdat het nihilbeding in de eerste visie steeds verhoogd kan worden, zullen de partijen zelden dit onvoorspelbare beding willen opnemen,²⁵⁵ zodat het aanbevolen is de rechterlijke bevoegdheid uitdrukkelijk uit te sluiten. Als de partijen afspreken dat er geen recht op uitkering is, is het omwille van de tweede visie ook dan aangeraden om de bevoegdheid uit te sluiten.²⁵⁶

Men kan – in tegenstelling tot de tweede visie – ook stellen dat de rechter later geen uitkering kan toekennen als de echtgenoten verzaken aan de uitkering. Allereerst moet de overeenkomst dan uitdrukkelijk bepalen of er een principieel recht op uitkering is of niet.²⁵⁷ Als de clause

divorce. Première analyse de la loi du 27 avril 2007, Larcier, Brussel, 2007, (133) 144; Y.-H. LELEU, *Droit des personnes et des familles*, Brussel, Larcier, 2016, 557.

²⁵⁰ S. LOUIS, “Le nouveau divorce par consentement mutuel” in Y.-H. LELEU, D. PIRE (ed.), *La réforme du divorce. Première analyse de la loi du 27 avril 2007*, Larcier, Brussel, 2007, (133) 144; P. SENAËVE, “Het overgangsrecht inzake de rechterlijke herzieningsbevoegdheid van een uitkering na echtscheiding door onderlinge toestemming getoetst aan het gelijkheidsbeginsel”, *T.Fam.* 2009, (183) 184; C. VAN ROY, “De onderhoudsuitkering na echtscheiding op grond van onherstelbare ontwrichting” in P. SENAËVE, G. VERSCHELDEN, F. SWENNEN, *De beëindiging van de tweerelatie*, Antwerpen, Intersentia, 2012, (134) 141.

²⁵¹ F. BUYSENS, “Echtscheiding door onderlinge toestemming na de wet van 27 april 2007”, *NFM* 2008, (3) 10; J.-P. MASSON, “La loi du 27 avril 2007 réformant le divorce”, *JT* 2007, (537) 539; C. VAN ROY, “De onderhoudsuitkering na echtscheiding op grond van onherstelbare ontwrichting” in P. SENAËVE, G.

VERSCHELDEN, F. SWENNEN, *De beëindiging van de tweerelatie*, Antwerpen, Intersentia, 2012, (134) 141.

²⁵² J.-C. BROUWERS, “Le nouvel article 301 du Code civil et le droit transitoire”, *Div.Act.* 2007, (110) 117; N. DANDOY, “La réforme du divorce: les effets alimentaires”, *RTDF* 2007, (1065) 1070.

²⁵³ J.-C. BROUWERS, “Le nouvel article 301 du Code civil et le droit transitoire”, *Div.Act.* 2007, (110) 117; N. DANDOY, “La réforme du divorce: les effets alimentaires”, *RTDF* 2007, (1065) 1070; N. DANDOY, “La pension alimentaire après divorce: limites conventionnelles”, *RNB* 2008, (423) 428; A.-C. VAN GYSEL, “La pension après divorce pour cause de désunion irrémédiable: un essai de lecture” in Y.-H. LELEU, D. PIRE (ed.), *La réforme du divorce. Première analyse de la loi du 27 avril 2007*, Larcier, Brussel, 2007, (91) 112.

²⁵⁴ A.-C. VAN GYSEL, “La pension après divorce pour cause de désunion irrémédiable: un essai de lecture” in Y.-H. LELEU, D. PIRE (ed.), *La réforme du divorce. Première analyse de la loi du 27 avril 2007*, Larcier, Brussel, 2007, (91) 144.

²⁵⁵ G. VERSCHELDEN, “De wet van 27 april 2007 tot hervorming van het echtscheidingsrecht. Deel II. De echtscheiding door onderlinge toestemming – De scheiding van tafel en bed – De huwelijksvoordelen”, *T.Fam.* 2007, (138) 149.

²⁵⁶ N. DANDOY, “La réforme du divorce: les effets alimentaires”, *RTDF* 2007, (1065) 1071; R. HEMELSOEN, “Optimalisering van bedingen in notariële EOT-overeenkomsten” in G. VERSCHELDEN (ed.), *Rechtskroniek voor het Notariaat (deel 21)*, Brugge, die Keure, 2012, (1) 50.

²⁵⁷ S. BROUWERS, *Echtscheiding door onderlinge toestemming*, Mechelen, Kluwer, 2009, 139; S. BROUWERS, M. GOVAERTS, *Huwelijk en (echt)scheiding: een modellenboek*, Mechelen, Kluwer, 2009, 251; S. BROUWERS, “De uitkering t.a.v. de ex-echtgenoot”, *TPR* 2012, (1695) 2008; S. BROUWERS, “Alimentatieovereenkomsten: op glad ijs?” in A. MICHELSSENS, E. ALOFS, K. BYTTEBIER, A.-L. VERBEKE, *Liber amicorum Hélène Casman*, Antwerpen, Intersentia, 2013, (91) 105; S. BROUWERS, M. GOVAERTS, *Alimentatievorderingen*, Mechelen, Kluwer, 2015, 387 en 391; F. BUYSENS, “Echtscheiding door onderlinge toestemming na de wet van 27 april 2007”, *NFM* 2008, (3) 10; F. BUYSENS, “Regelingsakte

bepaalt dat de partijen een recht op uitkering hebben, kan de rechter later een uitkering toekennen. Als de overeenkomst niets bepaalt, wordt dit geïnterpreteerd alsof er geen recht op uitkering is bedongen, waardoor later geen uitkering toegekend kan worden.²⁵⁸ Als de partijen uitdrukkelijk opnemen dat er wel een recht op uitkering is, is het aldus niet nodig om een nihilbeding op te nemen.²⁵⁹ Met andere woorden, als er een recht op een uitkering bedongen wordt, kan later een eventuele uitkering toegekend worden, zonder dat men – in tegenstelling tot de eerste visie – moet zeggen dat de uitkering nul euro bedraagt. Deze masterproef moedigt de partijen in dezelfde lijn aan om uitdrukkelijk op te nemen of er een recht op uitkering is of niet, en voor alle zekerheid daaraan toe te voegen of de rechter nog bevoegd is om later nog een uitkering toe te kennen of niet.

Het Nederlands nihilbeding kan in principe vormvrij afgesproken worden, tenzij het gekoppeld wordt aan een niet-wijzigingsbeding (artikel 1:159, eerste lid NBW). Ondanks een zodanig beding kan de overeenkomst door de rechter bij de echtscheidingsbeschikking of bij latere beschikking worden gewijzigd op grond van redelijkheid en billijkheid (artikel 1:159, derde lid NBW). Er wordt gezegd dat het Nederlandse nihilbeding ook betrekking kan hebben op de duur van de alimentatie,²⁶⁰ zodat de wijzigingsbevoegdheid van de rechter niet speelt, tenzij de partijen hebben beslist dat het wel gewijzigd kan worden²⁶¹ (artikel 401, derde lid). Daarnaast kan het nihilbeding nog steeds gewijzigd worden als de redelijkheid en de

en familierechtelijke overeenkomsten bij echtscheiding door onderlinge toestemming” in F. BUYSENS, E. DE KEYSER, D. DE WITTE, J. GRILLET, M. TISON, T. VAN SINAY, R. VANDERMANDER, W. VERMEULEN, *Notariële actualiteit 2013*, Brussel, Die Keure, 2013, (117) 193; D. CARRE, S. JAUMOTTE, “Formalités et conventions préalables à la procédure en divorce par consentement mutuel” in X. (ed.), *Divorce. Commentaire pratique*, Waterloo, Kluwer, (VIIter.2.2.1.-1) VIIter.2.2.3-7; N. DANDOY, “La pension alimentaire après divorce: limites conventionnelles”, *RNB* 2008, (423) 428.

²⁵⁸ Gent 28 juni 1991, *T.Not.* 1991, 386; S. BROUWERS, “De uitkering t.a.v. de ex-echtgenoot”, *TPR* 2012, (1695) 2008; S. BROUWERS, *Echtscheiding door onderlinge toestemming*, Mechelen, Kluwer, 2009, 139; S. BROUWERS, “Alimentatieovereenkomsten: op glad ijs?” in A. MICHIELSENS, E. ALOFS, K. BYTTEBIER, A-L- VERBEKE, *Liber amicorum Hélène Casman*, Antwerpen, Intersentia, 2013, (91) 105; S. BROUWERS, M. GOVAERTS, *Alimentatievorderingen*, Mechelen, Kluwer, 2015, 391; F. BUYSENS, “Echtscheiding door onderlinge toestemming na de wet van 27 april 2007”, *NFM* 2008, (3) 10; D. PIRE, “Divorce par consentement mutuel. Aspects personnels: les conventions relatives aux pensions entre époux”, *TBBR* 2001, (477) 478; G. VERSCHULDEN, “De wet van 27 april 2007 tot hervorming van het echtscheidingsrecht. Deel II. De echtscheiding door onderlinge toestemming – De scheiding van tafel en bed – De huwelijksvoordelen”, *T.Fam.* 2007, (138) 149.

²⁵⁹ S. BROUWERS, *Echtscheiding door onderlinge toestemming*, Mechelen, Kluwer, 2009, 139; S. BROUWERS, “De uitkering t.a.v. de ex-echtgenoot”, *TPR* 2012, (1695) 2008; S. BROUWERS, M. GOVAERTS, *Alimentatievorderingen*, Mechelen, Kluwer, 2015, 391; F. BUYSENS, “Echtscheiding door onderlinge toestemming na de wet van 27 april 2007”, *NFM* 2008, (3) 10.

²⁶⁰ C. ASSERS, J. DE BOER, *Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht, I, Personen- en Familierecht*, Deventer, Kluwer, 2010, 460.

²⁶¹ Hof 's-Gravenhage (NL) 20 oktober 2010, nr. 200.063.017/01.

billijkheid dit vereisen (artikel 401, eerste en tweede lid) of bij grove miskenning van de wettelijke maatstaven (artikel 401, vijfde lid).²⁶²

Als de Franse overeenkomst zwijgt, wordt aangenomen dat er geen recht op uitkering is.²⁶³ Ook als de overeenkomst een uitkering uitsluit, blijft het steeds mogelijk voor de rechter om alsnog een uitkering toe te kennen (zie *supra*).

29. Vervolgens kan de Belgische of Franse rechter de duurtijd niet aanpassen op basis van een letterlijke lezing van de wet.²⁶⁴ De rechter kan de duur van de uitkering dus niet verlengen;²⁶⁵ hij kan alleen het bedrag verhogen, verminderen of afschaffen. Bovendien kan de Belgische rechter niet ingrijpen in de werking van vervalclausules.²⁶⁶ In Nederland kan de rechter de uitkering na de duurtijd van 12 jaar alsnog verlengen, maar enkel in bijzondere omstandigheden²⁶⁷ (artikel 1:157, vijfde lid NBW). Dit heeft tot gevolg dat de uitkering van de Nederlandse overeenkomst zonder rechtskeuze niet verlengd kan worden door de Belgische rechter als deze zijn eigen recht toepast. Niettemin wordt gepleit voor een ruimere interpretatie van de Belgische bevoegdheid,²⁶⁸ aangezien de mogelijkheid om de duurtijd aan te passen aan de concrete omstandigheden bijdraagt tot een billijke overeenkomst.²⁶⁹ Anderzijds kan men hier opnieuw zeggen dat de uitbreiding van de bevoegdheid afbreuk doet

²⁶² Hof Arnhem-Leeuwarden (NL) 12 mei 2015, nr. 200.154.955/01 en 200.154.957/01; C. ASSERS, J. DE BOER, *Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht, I, Personen- en Familierecht*, Deventer, Kluwer, 2010, 460.

²⁶³ S. DAVID, "Divorce par consentement mutuel" in P.-M. CLAUX, S. DAVID (ed.), *Droit et pratique du divorce*, Parijs, Dalloz, 2015, (207) 219.

²⁶⁴ Voor België: artikel 301, §7 BW; F. BUYSENS, "Echtscheiding door onderlinge toestemming na de wet van 27 april 2007", *NFM* 2008, (3) 10; S. LOUIS, "Le nouveau divorce par consentement mutuel" in Y.-H. LELEU, D. PIRE (ed.), *La réforme du divorce. Première analyse de la loi du 27 avril 2007*, Larcier, Brussel, 2007, (133) 144; P. SENAËVE, "Het overgangsrecht inzake de rechterlijke herzieningsbevoegdheid van een uitkering na echtscheiding door onderlinge toestemming getoetst aan het gelijkheidsbeginsel", *T.Fam.* 2009, (183) 184; Y.-H. LELEU, *Droit des personnes et des familles*, Brussel, Larcier, 2016, 557.

Voor Frankrijk: artikel 279, derde lid CC.

²⁶⁵ F. BUYSENS, "Echtscheiding door onderlinge toestemming na de wet van 27 april 2007", *NFM* 2008, (3) 10; P. SENAËVE, "Het overgangsrecht inzake de rechterlijke herzieningsbevoegdheid van een uitkering na echtscheiding door onderlinge toestemming getoetst aan het gelijkheidsbeginsel", *T.Fam.* 2009, (183) 184.

²⁶⁶ F. BUYSENS, "Echtscheiding door onderlinge toestemming na de wet van 27 april 2007", *NFM* 2008, (3) 10; P. SENAËVE, "Het overgangsrecht inzake de rechterlijke herzieningsbevoegdheid van een uitkering na echtscheiding door onderlinge toestemming getoetst aan het gelijkheidsbeginsel", *T.Fam.* 2009, (183) 184.

²⁶⁷ Hoge Raad (NL) 19 december 2008, *NJ* 2009, 136, noot S.F.M. WORTMANN; Hoge Raad (NL) 6 november 2009, nr. 08/03750; C. ASSERS, J. DE BOER, *Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht, I, Personen- en Familierecht*, Deventer, Kluwer, 2010, 525; W.M. SCHRAMA, M.V. ANTOKOLSKAIA (ed.), *Familierecht. Een introductie*, Den Haag, Boom Juridische Uitgevers, 2014, 330; R. VAN COOLWIJK, J.E.M.C. MOONS, "Reactie vFAS op wetsvoorstel herziening partneralimentatie", *EB Tijdschrift voor scheidingsrecht* 2015, 86.

²⁶⁸ E. ALOFS, "De conventionele uitkering na echtscheiding: durus consensus, sed consensus?", *NFM* 2015, (250) 256 en 257; N. DANDOY, "La pension alimentaire après divorce: limites conventionnelles", *RNB* 2008, (423) 426.

²⁶⁹ N.D. SPALTER, *Grondslagen van partneralimentatie*, Den Haag, Boom Juridische Uitgevers, 2013, 291.

aan de rechtszekerheid. Wij stellen ook hier voor om de rechterlijke herzieningsbevoegdheid te moduleren of uit te sluiten naar de concrete wens van de partijen.

30. Voor de volledigheid merken we nog op dat op basis van de letterlijke lezing van artikel 301, §7 BW de rechter de wijzigingsbevoegdheid ook reeds heeft wanneer hij de echtscheiding uitspreekt.²⁷⁰ Dit kan niet gevolgd worden omwille van artikel 1298 Ger.W. (zie *supra*) en omdat er maar twee mogelijke opties zijn voor wijzigingen tijdens de echtscheidingsprocedure (artikel 1293 Ger.W. enerzijds en artikel 301, §7, eerste lid BW dat zou leiden tot het ontbreken van de onderlinge toestemming anderzijds)²⁷¹, waardoor er geconcludeerd kan worden dat het artikel duidelijker geformuleerd zou moeten worden.²⁷² Om hierbij de koppeling te maken naar het Franse recht herhalen we dat als de Franse rechter het echtscheidingsvonnis uitspreekt, hij de homologatie kan weigeren als hij oordeelt dat de overeenkomst onbillijk is (zie *supra*). Daarnaast staat voor de Nederlandse rechter uitdrukkelijk in artikel 1:401, eerste lid NBW dat hij de uitkering kan wijzigen of intrekken “*bij latere rechterlijke uitspraak*”.

B. Buiten het toepassingsgebied van artikel 301, §7 BW, artikel 279, derde lid CC en artikel 1:401 NBW

1. Gebreken bij de totstandkoming van de overeenkomst

31. De herzieningsmogelijkheid van artikel 301, §7 BW bestaat niet voor overeenkomsten gesloten voor 1 september 2007.²⁷³ Voor overeenkomsten gesloten voor die datum of voor overeenkomsten die erna gesloten zijn maar waarin de herzieningsmogelijkheid wordt

²⁷⁰ F. BUYSENS, “Echtscheiding door onderlinge toestemming na de wet van 27 april 2007”, *NFM* 2008, (3) 10; G. VERSCHULDEN, “De wet van 27 april 2007 tot hervorming van het echtscheidingsrecht. Deel II. De echtscheiding door onderlinge toestemming – De scheiding van tafel en bed – De huwelijksvoordelen”, *T.Fam.* 2007, (138) 149.

²⁷¹ F. BUYSENS, “Echtscheiding door onderlinge toestemming na de wet van 27 april 2007”, *NFM* 2008, (3) 10; G. VERSCHULDEN, “De wet van 27 april 2007 tot hervorming van het echtscheidingsrecht. Deel II. De echtscheiding door onderlinge toestemming – De scheiding van tafel en bed – De huwelijksvoordelen”, *T.Fam.* 2007, (138) 149.

²⁷² F. BUYSENS, “Echtscheiding door onderlinge toestemming na de wet van 27 april 2007”, *NFM* 2008, (3) 10; G. VERSCHULDEN, “De wet van 27 april 2007 tot hervorming van het echtscheidingsrecht. Deel II. De echtscheiding door onderlinge toestemming – De scheiding van tafel en bed – De huwelijksvoordelen”, *T.Fam.* 2007, (138) 149.

²⁷³ Vred. Zomergem 18 december 2009, *NJW* 2010, 509, noot G. VERSCHULDEN; F. BUYSENS, “De wijzigbaarheid van de uitkering tussen echtgenoten na EOT” (noot onder Brussel 14 december 2000), *EJ* 2002, (39) 41.

uitgesloten, kan men nagaan of een partij nog andere ontsnappingsroutes heeft.²⁷⁴ Ook de modelclausule van het e-Notariaat speelt hierop in door te bepalen dat “Voor zover deze afspraken niet tot stand gekomen zijn middels bedrog, geweld, feitelijke dwaling of misbruik van omstandigheden sluiten de partijen de herzieningsbevoegdheid van de rechter overeenkomstig artikel 1288, laatste lid Ger.W. uitdrukkelijk uit.”²⁷⁵ De Commissie voor Europees Familierecht laat de beoordeling van de geldigheid van het contract over aan de nationale wetgever (“*illegality, immorality, incorrect information, mistake, fraud, duress, or unfair advantage*”²⁷⁶).²⁷⁷ K. BOELE-WOELKI wijst er echter op dat te strenge regels zouden leiden tot een verhoging van het aantal geschillen tussen de ex-echtgenoten, wat het doel van de echtscheiding door onderlinge toestemming onderuit kan halen.²⁷⁸ Ook deze masterproef kan zich vinden in dit argument, aangezien de ex-echtgenoten na de echtscheiding enige gemoedsrust moeten krijgen in de lijn met het *clean break*-principe. Om de partijen rechtszekerheid te bieden, moedigen wij aan om juridische experts in te schakelen bij het opstellen van de overeenkomst, zodat eventuele gebreken in de totstandkoming of de uitvoering van de overeenkomst voorkomen kunnen worden (zie *supra*).

32. Allereerst wordt gekeken naar de totstandkoming van de overeenkomst, want deze kan aangetast zijn door een wilsgebrek. Het Franse echtscheidingsvonnis en de overeenkomst zijn samenhangend, waardoor de overeenkomst niet kan aangetast worden door benadeling²⁷⁹ of wilsgebreken,²⁸⁰ zelfs niet bij bedrog.²⁸¹ In Frankrijk wordt de overeenkomst al beschermd door de rechterlijke homologatie tegen een aantasting door wilsgebreken.²⁸² In België zijn er wel bepaalde gronden op basis waarvan een partij de overeenkomst kan aanvechten.

²⁷⁴ I. BOONE, “Het verbintenissenrecht als remedie voor conflicten tussen gewezen echtgenoten na echtscheiding door onderlinge toestemming” in P. SENAËVE, I. BOONE, C. DECLERCK, J. DU MONGH (ed.), *Personen- en Familierecht*, Brugge, die Keure, 2014, (81) 87 en 113.

²⁷⁵ X, *Inloggen*, <https://www.e-notariaat.be/> (consultatie 24 april 2016).

²⁷⁶ M. ROTH, “Future divorce law – two types of divorce” in K. BOELE-WOELKI (ed.), *Common Core and Better Law in European Family Law* Antwerpen, Intersentia, 2005, (41) 51.

²⁷⁷ M. ROTH, “Future divorce law – two types of divorce” in K. BOELE-WOELKI (ed.), *Common Core and Better Law in European Family Law* Antwerpen, Intersentia, 2005, (41) 51.

²⁷⁸ K. BOELE-WOELKI, F. FERRAND, W. PINTENS (ed.), *Principles of European family law regarding maintenance between former spouses*, Antwerpen, Intersentia, 2004, 48.

²⁷⁹ Cass. (FR) 6 mei 1987, *Bull.* 1987, II, n° 103, 60; Cass. (FR) 3 maart 2010, nr. 08-70214.

²⁸⁰ Cass. (FR) 13 november 1991, *Bull.* 1991, II, n° 303, 160; Cass. (FR) 5 november 2008, *Bull.* 2008, I, n° 247.

²⁸¹ Cass. (FR) 26 juni 1996, n° 94-16.706; Cass. (FR) 23 november 2011, *Bull.* 2011, I, n° 204; H. BOSSE-PLATIÈRE, “Droit à la prestation compensatoire” in P. MURAT, *Droit de la famille*, Parijs, Dalloz, 2013, (298) 337; Y. BUFFELAN-LANORE, V. LARRIBAU-TERNEYRE, *Droit civil. Introduction. Biens. Personnes. Famille*, Parijs, Dalloz, 2013, 716.

²⁸² O. MATOCQ, Y. FAVIER, “Divorce par consentement mutuel” in P.-M. CLAUX, S. DAVID (ed.), *Droit et pratique du divorce*, Parijs, Dalloz, 2015, (252) 258.

Op het vlak van wilsgebreken is de Belgische rechtspraak veranderd. In België wordt sinds het arrest van het Hof van Cassatie van 16 juni 2000 vernietiging wegens bedrog of geweld aanvaard.²⁸³ In een ander mijlpaalarrest van 9 november 2012 oordeelde het Hof dat vernietiging wegens dwaling of benadeling daarentegen niet mogelijk is.²⁸⁴ Uit deze rechtspraak kan afgeleid worden dat de EOT-overeenkomst gezien wordt als een vaststellingsovereenkomst *sui generis*, waarbij de rechter per casus zal nagaan²⁸⁵ of de overeenkomst daarbovenop de vorm van een dading aanneemt.²⁸⁶ Volgens sommige rechtsleer zou de familierechtelijke overeenkomst geen dading kunnen zijn, omdat er geen geschil is dat beëindigd wordt,²⁸⁷ maar hier gaan we verder niet op in. Voor een dading geldt dan dat dwaling omtrent het recht of benadeling niet mogelijk is, maar dwaling in de persoon

²⁸³ Cass. 16 juni 2000, AR C.96.0006.N; Brussel 9 oktober 2001, *Div.Act.* 2003, 49, noot. A. VAN GYSEL; S. B., “Het is van belang onderscheid te maken tussen wijzigingen tijdens en na de echtscheidingsprocedure door onderlinge toestemming” (noot onder Gent 27 mei 2004), *RABG* 2005, 688; F. BUYSENS, Y.-H. LELEU, “Nietigverklaring wegens bedrog van het beding betreffende de uitkering tussen echtgenoten in een aan E.O.T. voorafgaande overeenkomst” (noot onder Cass. 16 juni 2000), *TBBR* 2000, 655; F. BUYSENS, “Overzicht van rechtspraak (1994-2000). Echtscheiding door onderlinge toestemming”, *EJ* 2001, (70) 97; H. CASMAN, “Fraus corrumpit sed non omnia corrumpit en matière de divorce par consentement mutuel” (noot onder Cass. 16 juni 2000), *RCJB* 2002, 406; C. JONCKERS, “De onwijzigbaarheid van de uitkering tussen echtgenoten na EOT: vaststaand feit of verleden tijd”, *AJT* 2001-02, (54) 56; D. MICHIELS, “Hoe definitief is de EOT-regelingsakte?” in W. PINTENS, C. DECLERCK (ed.), *Patrimonium 2013*, Antwerpen, Intersentia, 2013, (165) 169; P. SENAEVE, “De nietigverklaring van een beding van een overeenkomst voorafgaand aan de echtscheiding door onderlinge toestemming na de ontbinding van het huwelijk”, *EJ* 2001, (26) 28; A.-C. VAN GYSEL, “La pension après divorce et son annulation pour dol dans le cadre du divorce par consentement mutuel” (noot onder Cass. 16 juni 2000), *Div.Act.* 2001, 170.

²⁸⁴ Cass. 9 november 2012, AR C.12.0146.N.

²⁸⁵ Rb. Leuven 19 september 2001, *RW* 2002-03, 1432; Gent 16 oktober 2008, *TBBR* 2010, 213, noot D. COTTENIE; Rb. Mechelen 13 oktober 2010, *T.Not.* 2012, 229, noot L. WEYTS; Antwerpen 9 november 2011, *T.Not.* 2012, 229, noot L. WEYTS.

²⁸⁶ E. ADRIAENS, “Regelingsakte echtscheiding door onderlinge toestemming: kwalificatie, wilsgebreken en erkenning gekwalificeerde benadeling” (noot onder Cass. 9 november 2012 AR C.12.0051.N en AR C.12.0146.N), *RW* 2012-13, (1416) 1417; S. BROUWERS, “Echtscheiding door onderlinge toestemming (art. 230 BW en art. 1287-1304 Ger.W.)” in G. VERSCHULDEN, S. BROUWERS, K. BOONE, L. PLUYM, W. SEGERS, B. VINCK, “Overzicht van rechtspraak. Familierecht (2007-2011)”, *TPR* 2012, (1778) 1799; S. BROUWERS, “Alimentatieovereenkomsten: op glad ijs?” in A. MICHIELSENS, E. ALOFS, K. BYTTEBIER, A.-L. VERBEKE, *Liber amicorum Hélène Casman*, Antwerpen, Intersentia, 2013, (91) 92; D. CARRE, S. JAUMOTTE, “Formalités et conventions préalables à la procédure en divorce par consentement mutuel” in X. (ed.), *Divorce. Commentaire pratique*, Waterloo, Kluwer, (VIIter.2.2.1.-1) VIIter.2.2.2-19; H. CASMAN, “Le partage transactionnel, stable ou égalitaire avant tout?”, *RNB* 2012, (406) 420; D. COTTENIE, “Gedane zaken nemen geen keer. Of soms wel? Over het karakter van ‘dading’ van de EOT-regelingsakte” (noot onder Gent 16 oktober 2008), *TBBR* 2010, (216) 217; R. HEMELSOEN, *EOT-overeenkomsten. Een empirisch-juridische analyse*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 84; N. PORTUGAELS, “Naar een andere kwalificatie van de overeenkomsten voorafgaand aan een EOT: de vaststellingsovereenkomst”, *TEP* 2013, (71) 74; R. SABBAH, “Le partage transactionnel”, *TBBR* 2010, 76.

²⁸⁷ D. COTTENIE, “Gedane zaken nemen geen keer. Of soms wel? Over het karakter van ‘dading’ van de EOT-regelingsakte” (noot onder Gent 16 oktober 2008), *TBBR* 2010, (216) 217; L. WEYTS, “Een dading bij EOT is definitief, wie van de twee dat nadien ook moge betreuren” (noot onder Antwerpen 9 november 2011), *T.Not.* 2012, (238) 239.

of omtrent het voorwerp van het geschil wel (artikel 2053, eerste lid BW). De notaris heeft hierin de taak om de partijen op dit onderscheid te wijzen.²⁸⁸

In Nederland wordt in tegenstelling tot in België vernietiging wegens bedreiging, dwaling, geweld en misbruik van omstandigheden wel aanvaard.²⁸⁹ Een rechtskeuze voor het Nederlandse recht is vereist als de partijen deze gronden later nog willen kunnen opwerpen voor de Belgische rechter. Ook in Nederland kan het echtscheidingsconvenant de vorm aannemen van een vaststellingsovereenkomst, waarbij dwaling minder snel aanvaard wordt.²⁹⁰

In Nederland kan het echtscheidingsconvenant ook aangevochten worden wegens benadeling,²⁹¹ en ook in België is gekwalificeerde benadeling mogelijk, ongeacht of het dan gaat om een dading.²⁹²

33. De nietigheid van het beding brengt echter niet de nietigheid van de echtscheiding mee.²⁹³ Kan een deel van de overeenkomst nietig verklaard worden zonder de geldigheid van

²⁸⁸ N. PORTUGAELS, “Naar een andere kwalificatie van de overeenkomsten voorafgaand aan een EOT: de vaststellingsovereenkomst”, *TEP* 2013, (71) 83.

²⁸⁹ Hoge Raad (NL) 29 april 1971, *NJ* 1972, 336, noot E.A.A.L.; Hoge Raad (NL) 8 januari 1999, *NJ* 1999, 342; Hof Amsterdam (NL) 22 juli 1999, *EB Tijdschrift voor scheidingsrecht* 2001, 27; Hof Amsterdam (NL) 22 december 2009, nr. 2009 200.040.806; Hof Arnhem-Leeuwarden (NL) 12 mei 2015, nr. 200.154.955/01 en 200.154.957/01; C. ASSERS, J. DE BOER, *Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht, I, Personen- en Familierecht*, Deventer, Kluwer, 2010, 480 en 536; M. GROENLEER, “De aantastbaarheid van een echtscheidingsconvenant”, *EB Tijdschrift voor scheidingsrecht* 2009, 18; A. HEIDA, “Dwaling bij familierechtelijke overeenkomsten”, *EB Tijdschrift voor scheidingsrecht* 2014, 80; H. LEONHARD-STRIEN, “Het scheidingsconvenant” in F. SCHONEWILLE (ed.), *Notaris en scheiding*, Apeldoorn, Maklu, 2009, (249) 258; P. VLAARDINGERBROEK, K. BLANKMAN, A.P. VAN DER LINDEN, E.C.C. PUNSELIE, W.M. SCHRAMA, *Het hedendaagse personen- en familierecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 176.

²⁹⁰ Hof Den Haag (NL) 23 september 2008, *RFR* 2009, 18; Hof 's-Gravenhage (NL) 18 januari 2006, *RFR* 2006, 27; M. GROENLEER, “De aantastbaarheid van een echtscheidingsconvenant”, *EB Tijdschrift voor scheidingsrecht* 2009, 18; A. HEIDA, “Dwaling bij familierechtelijke overeenkomsten”, *EB Tijdschrift voor scheidingsrecht* 2014, 80; H. LEONHARD-STRIEN, “Het scheidingsconvenant” in F. SCHONEWILLE (ed.), *Notaris en scheiding*, Apeldoorn, Maklu, 2009, (249) 255.

²⁹¹ Hoge Raad (NL) 6 oktober 2000, *NJ* 2001, 147; Hoge Raad (NL) 28 april 2006, *NJ* 2008, 165; Hoge Raad (NL) 25 januari 2013, *NJ* 2013, 200, noot L.C.A. VERSTAPPEN; M. GROENLEER, “De aantastbaarheid van een echtscheidingsconvenant”, *EB Tijdschrift voor scheidingsrecht* 2009, 18; B.E. REINHARTZ, “Aantasting van een verdeling op grond van benadeling voor meer dan een kwart?”, *Tijdschrift voor Familie- en Jeugdrecht* 2009, 29.

²⁹² Cass. 9 november 2012, AR C.12.0051.N; Vred. Brugge 15 december 2005, *TGR-TWVR* 2007, 249, noot M.F.; Brussel 4 mei 2010, *RABG* 2011, 342; M. DE POTTER DE TEN BROECK, “De gekwalificeerde benadeling aanvaard, maar wat met de grondslag?” (noot onder Cass. 9 november 2012), *TBBR* 2013, 131; V. HULPIAU, “Regelingsakte EOT aanvechtbaar op grond van (gekwalificeerde) benadeling?” (noot onder Cass. 9 november 2012), *T.Fam.* 2013, 134; D. MICHIELS, “Hoe definitief is de EOT-regelingsakte” in W. PINTENS, C. DECLERCK, *Patrimonium*, Antwerpen, Intersentia, 2013, (165) 170; G. VERSCHULDEN, “Relitigatie na echtscheiding door onderlinge toestemming” in G. VERSCHULDEN, *Echtscheiding*, Mechelen, Kluwer, 2010, (35) 57.

²⁹³ Cass. 16 juni 2000, AR C.96.0006.N; Brussel 9 oktober 2001, *Div.Act.* 2003, 49, noot A. VAN GYSEL; F. BUYSENS, “Overzicht van rechtspraak (1994-2000). Echtscheiding door onderlinge toestemming”, *EJ* 2001, (70) 98; W. PINTENS, “De vernietiging van de overeenkomsten bij echtscheiding door onderlinge toestemming” (noot onder Cass. 16 juni 2000), *RW* 2000-01, (239) 242; P. SENAËVE, “De nietigverklaring van een beding van een overeenkomst voorafgaand aan de echtscheiding door onderlinge toestemming na de ontbinding van het huwelijk”, *EJ* 2001, (26) 29.

andere clausules aan te tasten?²⁹⁴ Als de rechterlijke herziening uitgesloten wordt, is het aangeraden om te zeggen dat de gehele overeenkomst nietig is als één beding nietig verklaard wordt, zodat de bedoeling van de partijen niet verloren gaat.²⁹⁵ Als de rechterlijke herziening daarentegen behouden blijft, kan de rechter nagaan of de nietigheid van één beding de bedoeling van de partijen ondermijnt binnen het geheel van afspraken.²⁹⁶ De notaris kan ook reeds bij de redactie van de EOT-overeenkomst de bedoeling van de partijen nagaan: als zij vinden dat de nietige clausule sterk samenhangt met een ander deel,²⁹⁷ kunnen de partijen een clausule van onsplitsbaarheid²⁹⁸ of een reserveakkoord²⁹⁹ voorzien.

2. Gebreken tijdens de uitvoering van de overeenkomst

34. Bovenstaande mogelijkheden hebben betrekking op de totstandkoming van de EOT-overeenkomst en niet over de uitvoering ervan. Als men geen beroep kan doen op de rechterlijke herzieningsbevoegdheid, kan men rechtsmisbruik inroepen tegen het ongewijzigd laten doorlopen van de uitkering.³⁰⁰ Zo kan de uitkeringsplichtige rechtsmisbruik inroepen

²⁹⁴ S. BROUWERS, M. GOVAERTS, *Alimentatievorderingen*, Mechelen, Kluwer, 2015, 399.

²⁹⁵ F. BUYSENS, “Regelingsakte en familierechtelijke overeenkomsten bij echtscheiding door onderlinge toestemming” in F. BUYSENS, E. DE KEYSER, D. DE WITTE, J. GRILLET, M. TISON, T. VAN SINAY, R. VANDERMANDER, W. VERMEULEN, *Notariële actualiteit 2013*, Brussel, Die Keure, 2013, (117) 192.

²⁹⁶ F. BUYSENS, “Regelingsakte en familierechtelijke overeenkomsten bij echtscheiding door onderlinge toestemming” in F. BUYSENS, E. DE KEYSER, D. DE WITTE, J. GRILLET, M. TISON, T. VAN SINAY, R. VANDERMANDER, W. VERMEULEN, *Notariële actualiteit 2013*, Brussel, Die Keure, 2013, (117) 192; H. CASMAN, “De EOT-regelingsakte als dading” (noot onder Cass. 9 november 2012), *NFM* 2013, (121) 124.

²⁹⁷ F. BUYSENS, “Overzicht van rechtspraak (1994-2000). Echtscheiding door onderlinge toestemming”, *EJ* 2001, (70) 73 en 98; F. BUYSENS, “De familierechtelijke overeenkomst voorafgaand aan echtscheiding door onderlinge toestemming” in L. WEYTS, A. VERBEKE, E. GOOVAERTS (ed.), *Actualia familiaal vermogensrecht*, Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2003, (111) 145; F. BUYSENS, “Regelingsakte en familierechtelijke overeenkomsten bij echtscheiding door onderlinge toestemming” in F. BUYSENS, E. DE KEYSER, D. DE WITTE, J. GRILLET, M. TISON, T. VAN SINAY, R. VANDERMANDER, W. VERMEULEN, *Notariële actualiteit 2013*, Brussel, Die Keure, 2013, (117) 198.

²⁹⁸ W. PINTENS, “De vernietiging van de overeenkomsten bij echtscheiding door onderlinge toestemming” (noot onder Cass. 16 juni 2000), *RW* 2000-01, (239) 242.

²⁹⁹ F. BUYSENS, “Regelingsakte en familierechtelijke overeenkomsten bij echtscheiding door onderlinge toestemming” in F. BUYSENS, E. DE KEYSER, D. DE WITTE, J. GRILLET, M. TISON, T. VAN SINAY, R. VANDERMANDER, W. VERMEULEN, *Notariële actualiteit 2013*, Brussel, Die Keure, 2013, (117) 199; P. SENAEVE, “De nietigverklaring van een beding van een overeenkomst voorafgaand aan de echtscheiding door onderlinge toestemming na de ontbinding van het huwelijk”, *EJ* 2001, (26) 30.

³⁰⁰ Artikel 1134, derde lid BW; Cass. 15 oktober 1987, *RW* 1987-88, 1506, noot; Cass. 21 juni 1991, *T.Not.* 1992, 256, noot A. VERBEKE; Cass. 11 juni 1992, *AC* 1991-92, 965; Cass. 14 april 1994, *RW* 1994-95, 434; Cass. 20 april 2006, AR C.03.0084.N; Cass. 14 oktober 2010, AR C.09.0608.F; Rb. Brugge 2 februari 2007, *TGR* 2007, 303, noot S. VANDENABEELE; Rb. Brussel 19 oktober 2010, *RABG* 2011, 352, noot S. BROUWERS; Vred. Westerlo 21 november 2011, *RW* 2012-13, 1596; Vred. Fontaine-l'Évêque 18 oktober 2012, *RTDF* 2014, 896; Vred. Fontaine-l'Évêque 13 juni 2013, *RTDF* 2014, 901; C. AERTS, “De (on)wijzigbaarheid van onderhoudsuitkeringen tussen ex-echtgenoten na EOT: een stand van zaken” (noot onder Cass. 20 april 2006), *EJ* 2006, 104; E. ALOFS, “De conventionele uitkering na echtscheiding: durus consensus, sed consensus?”, *NFM* 2015, (250) 258; I. BOONE, “Het verbintenissenrecht als remedie voor conflicten tussen

tegen bijvoorbeeld het ongewijzigd laten doorlopen van de uitkering als de uitkeringsgerechtigde hertrouwt, ook al is er geen clausule voorzien.³⁰¹ Ook de beperkende werking van de redelijkheid en de billijkheid kan tegen de Nederlandse overeenkomst ingeroepen worden, zelfs al is een niet-wijzigbaarheidsclausule opgenomen.³⁰²

In België kan de overeenkomst aangevochten worden als er sprake is van overmacht.³⁰³ Ten slotte wordt de imprevisie in België niet aanvaard,³⁰⁴ maar in Nederland kan het echtscheidingsconvenant wel aangevochten worden op basis van imprevisie.³⁰⁵ Aldus kan de imprevisie voor de Nederlandse overeenkomst niet ingeroepen worden voor de Belgische rechter, als er geen rechtskeuze voor het Nederlands recht werd gemaakt.

gewezen echtgenoten na echtscheiding door onderlinge toestemming” in P. SENA EVE, I. BOONE, C. DECLERCK, J. DU MONGH (ed.), *Personen- en Familierecht*, Brugge, die Keure, 2014, (81) 111; S. BROUWERS, M. GOVAERTS, *Alimentatievorderingen*, Mechelen, Kluwer, 2015, 401; F. BUYSSSENS, “De echtscheiding door onderlinge toestemming na de wet op de familierechtbank” in P. SENA EVE (ed.), *Echtscheiding, voorlopige maatregelen en onderhoudsgelden in de familierechtbank*, Antwerpen, Intersentia 2015, (179) 208; R. HEMELSOEN, *EOT-overeenkomsten. Een empirisch-juridische analyse*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 87; C. JONCKERS, “De onwijzigbaarheid van de uitkering tussen echtgenoten na EOT: vaststaand feit of verleden tijd”, *AJT* 2001-02, (54) 60; A.-C. VAN GYSEL, “Divorce par consentement mutuel et abus de droit”, *Act.dr.fam.* 2012, 158; G. VERSCHELDEN, “Kroniek Personen- en familierecht (2014-2015)” in G. VERSCHELDEN, M. DELANOTE, M. LAEVENS, *Rechtskroniek voor het notariaat – Deel 27*, Brugge, Die Keure, 2015, (51) 120.

³⁰¹ Vred. Westerlo 21 november 2011, *RW* 2012-13, 1596.

³⁰² Artikel 6:248, tweede lid en 1:159, derde lid NBW; Hof Arnhem-Leeuwarden (NL) 30 juni 2015, nr. 200.162.653-01; Hof 's-Hertogenbosch (NL) 23 juli 2015, nr. F 200.160.795-01; M. GROENLEER, “De aantastbaarheid van een echtscheidingsconvenant”, *EB Tijdschrift voor scheidingsrecht* 2009, 18; H. LEONHARD-STRIEN, “Het scheidingsconvenant” in F. SCHONEWILLE (ed.), *Notaris en scheiding*, Apeldoorn, Maklu, 2009, (249) 263; P. VLAARDINGERBROEK, K. BLANKMAN, A.P. VAN DER LINDEN, E.C.C. PUNSELIE, W.M. SCHRAMA, *Het hedendaagse personen- en familierecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 177.

³⁰³ Artikel 1148 BW; Rb. Brugge 2 februari 2007, *TGR* 2007, 303, noot S. VANDENABEELE; Vred. Zomergem 18 december 2009, *NJW* 2010, 509, noot G. VERSCHELDEN; I. BOONE, “Het verbintenissenrecht als remedie voor conflicten tussen gewezen echtgenoten na echtscheiding door onderlinge toestemming” in P. SENA EVE, I. BOONE, C. DECLERCK, J. DU MONGH (ed.), *Personen- en Familierecht*, Brugge, die Keure, 2014, (81) 110; F. BUYSSSENS, “Overzicht van rechtspraak EOT (2001-2012)”, *T.Fam.* 2013, (48) 80.

³⁰⁴ I. BOONE, “Het verbintenissenrecht als remedie voor conflicten tussen gewezen echtgenoten na echtscheiding door onderlinge toestemming” in P. SENA EVE, I. BOONE, C. DECLERCK, J. DU MONGH (ed.), *Personen- en Familierecht*, Brugge, die Keure, 2014, (81) 108; M. DE POTTER DE TEN BROECK, “De Belgische wetgever en de imprevisie”, *RW* 2015-16, (843) 844; A. VERBEKE, “De bindende kracht van de overeenkomst over de onderhoudsuitkering tussen echtgenoten bij echtscheiding door onderlinge toestemming” (noot onder Cass. 21 juni 1991), *T.Not.* 1992, (258) 260.

³⁰⁵ M. GROENLEER, “De aantastbaarheid van een echtscheidingsconvenant”, *EB Tijdschrift voor scheidingsrecht* 2009, 18; H. LEONHARD-STRIEN, “Het scheidingsconvenant” in F. SCHONEWILLE (ed.), *Notaris en scheiding*, Apeldoorn, Maklu, 2009, (249) 259.

CONCLUSIE

35. Bij een echtscheiding door onderlinge toestemming moeten de echtgenoten een EOT-overeenkomst opmaken waarin zij kunnen afspreken dat de ene een uitkering verschuldigd is aan de andere voor de periode na de echtscheiding of dat zij afzien van elk recht op een uitkering. Na het definitief worden van de echtscheiding zou het kunnen dat beide echtgenoten of slechts één van hen het bedrag van de uitkering willen herzien of de betaling willen beëindigen, omdat hun leefomstandigheden ondertussen gewijzigd zijn en het contractueel evenwicht verstoord is. Het is belangrijk dat de partijen, de advocaten en de notaris aandacht hebben voor een rechtskeuzebeding bij het opstellen van de overeenkomst voor het geval de schuldeiser wil verhuizen naar een ander land, waardoor een ander rechtsstelsel van toepassing zou zijn op die problemen. Het Belgisch, Frans en Nederlands recht hebben immers een verschillende regeling, die de gemaakte afspraken zou kunnen ondermijnen. Een eerste bescherming tegen een onbillijk contract zou gerealiseerd kunnen worden als de rechter de overeenkomst al kan controleren wanneer hij de echtscheiding uitspreekt. Dit is echter enkel nog maar in Frankrijk het geval; daarnaast moeten de partijen een beroep doen op juridische experts die hen kunnen adviseren.

36. De uitkering kan na het definitief worden van de echtscheiding enkel gewijzigd worden in onderling akkoord. Om latere onderhandelingen te vermijden, kunnen de echtgenoten echter ook een herzieningsclausule voorzien of een clausule inlassen die verschillende beëindigingsgronden bevat. Als de partijen zulke clausules niet voorzien hebben, valt het op dat het Nederlandse recht meer zekerheid biedt dan het Belgische en Franse recht, omdat daar de wet zelf al maximumtermijnen en andere beëindigingsgronden bevat. De situatie in België is echter niet problematisch, aangezien daar veel ruimte is voor de partijen om op basis van hun contractvrijheid daarvoor clausules in te bouwen. Het Frans recht geeft op het eerste zicht het minste rechtszekerheid, aangezien daar de rechterlijke herzieningsbevoegdheid steeds blijft bestaan ook al hebben de partijen zelf clausules voorzien.

Als de partijen niet tot een nieuwe overeenkomst kunnen komen, of geen herzieningsclausule hebben voorzien, kunnen zij bij elkaar polsen of de andere bereid is tot bemiddeling, en pas in een volgende instantie een beroep doen op de rechter. De rechter heeft in de drie rechtsstelsels immers een wettelijk voorziene herzieningsbevoegdheid op basis van de billijkheid van de EOT-overeenkomst. De wijzigingsmogelijkheid kan wel gemoduleerd of zelfs helemaal

uitgesloten worden, wat meer rechtszekerheid geeft aan de partijen. Door de rechterlijke herzieningsbevoegdheid precies te moduleren, kan men zowel rechtszekerheid bieden, als de mogelijkheid bieden om het contractueel evenwicht te herstellen afhankelijk van de concrete situatie die zich later voordoet, omdat de rechter dan nog enige beoordelingsvrijheid heeft. Omdat de rechter in België en Nederland niet alleen de bevoegdheid heeft om de uitkering te verminderen of af te schaffen, maar ook om ze te verhogen, hebben wij vastgesteld dat dit zowel voor de uitkeringsplichtige als de uitkeringsgerechtigde een deactiverend effect kan hebben. Daarom is het aanbevolen om in de clause enkel te voorzien in een mogelijke verlaging en geen verhoging van de uitkering. De Franse wet voorziet op dezelfde manier dat de bevoegdheid van de rechter beperkt wordt, want hij kan de uitkering enkel verlagen en nooit verhogen. Hoewel een Franse herzieningsclausule de rechterlijke bevoegdheid steeds laat bestaan, lijkt ons dit niet nefast voor de rechtszekerheid omwille van deze wettelijke beperking op de herzieningsbevoegdheid. Naast deze wettelijk voorziene herzieningsbevoegdheid kunnen de ex-echtgenoten zich ten slotte ook beroepen op wilsgebreken, benadeling, rechtsmisbruik, overmacht en imprevisie, wat per land verschilt.

37. Hoe vaker een ex-echtgenoot beroep zou doen op de verschillende mogelijkheden die hij of zij heeft om zich tot de rechter te wenden voor de eventuele herziening of beëindiging van de uitkering, hoe groter de kans dat het aantal geschillen tussen ex-echtgenoten toeneemt, waardoor het doel van de echtscheiding door onderlinge toestemming onderuit gehaald zou worden. De reden waarom deze masterproef zocht naar rechtszekerheid voor ex-echtgenoten ligt in het feit dat zij na de echtscheiding enige gemoedsrust moeten kunnen krijgen in de lijn met het *clean break*-principe. Als laatste beschouwing willen wij dan ook meegeven dat het voor beide ex-echtgenoten emotioneel en financieel zwaar kan zijn om na de echtscheiding opnieuw in een geschil te belanden dat gaat over de herziening van het bedrag of de beëindiging van de betaling van de uitkering. De ex-echtgenoten kunnen pas in alle vrijheid een nieuw leven opbouwen als zij niet de negatieve gevolgen moeten dragen van een contract dat voor hen verbindend blijft, maar waarvan het contractueel evenwicht verstoord is door gewijzigde omstandigheden. Dit duidt op het belang om in de overeenkomst mechanismen te voorzien die de billijkheid in stand houden. Het belang van een duidelijke overeenkomst die op maat opgesteld is voor de situatie van beide partijen en inspeelt op een mogelijke wijziging van omstandigheden, blijft dus steeds cruciaal.

BIBLIOGRAFIE

HOOFDSTUK I. WETGEVING

AFDELING I. INTERNATIONALE EN EUROPESE WETGEVING

Verordening nr. 2201/2003 betreffende de bevoegdheid en de erkenning en tenuitvoerlegging van beslissingen in huwelijkszaken en inzake de ouderlijke verantwoordelijkheid, *Pb.L.* 23 december 2003 (verkort: Brussel Ibis-Verordening);

Protocol van Den Haag van 23 november 2007 inzake het recht dat van toepassing is op onderhoudsverplichtingen, *Pb.L.* 16 december 2009 (verkort: Haags Onderhoudsprotocol);

Verordening nr. 1259/2010 tot nauwere samenwerking op het gebied van het toepasselijke recht inzake echtscheiding en scheiding van tafel en bed, *Pb.L.* 29 december 2010 (verkort: Rome III-Verordening);

Verordening nr. 4/2009 betreffende de bevoegdheid, het toepasselijk recht, de erkenning en de tenuitvoerlegging van beslissingen en de samenwerking op het gebied van onderhoudsverplichtingen, *Pb.L.* 7 april 2011 (verkort: Alimentatieverordening);

AFDELING II. BELGISCHE WETGEVING

Burgerlijk Wetboek (verkort: BW);

Gerechtelijk Wetboek (verkort: Ger.W.);

Organieke Wet Notariaat, *BS* 16 maart 1803 (verkort: OWN);

Wet van 16 juli 2004 houdende het Wetboek van internationaal privaatrecht, *BS* 27 juli 2004 (verkort: WIPR);

Wet van 27 april 2007 betreffende de hervorming van de echtscheiding, *BS* 7 juni 2007;

Wetsontwerp tot wijziging van het Gerechtelijk Wetboek en het Burgerlijk Wetboek betreffende de procedures tot echtscheiding. Verslag namens de Commissie voor de Justitie uitgebracht door mevrouw MAXIMUS, *Part.St.* Senaat 1996-97, nr. 1-437/6, 72 p.;

Verslag namens het Adviescomité voor Maatschappelijke Emancipatie uitgebracht door de dames K. GRAUWELS en M. DE MEYER, *Parl.St.* Kamer 2001-02, nr. 0619/002, 55 p.;

Wetsontwerp betreffende de hervorming van de echtscheiding, *Parl.St.* Kamer 2005-06, nr. 2341/001, 132 p.;

Wetsontwerp betreffende de hervorming van de echtscheiding. Amendementen, *Parl.St.* Kamer 2006-07, nr. 51-2341/016, 11 p.;

Verslag namens de Commissie voor de Justitie uitgebracht door mevrouw V. DEOM en de heer S. VERHERSTRAETEN, *Parl.St.* Kamer 2006-07, nr. 51-2341/018, 105 p.;

AFDELING III. FRANSE WETGEVING

Code Civil (verkort: CC);

Code de Procédure Civile;

Loi n° 2004-439 du 26 mai 2004 relative au divorce, *Journal officiel de la République française* 27 mei 2004;

Loi n° 2011-1862 du 13 décembre 2011 relative à la répartition des contentieux et à l'allègement de certaines procédures juridictionnelles, *Journal officiel de la République française* 14 december 2011;

AFDELING IV. NEDERLANDSE WETGEVING

Nieuw Burgerlijk Wetboek (verkort: NBW);

Wetboek Burgerlijke Rechtsvordering;

Voorstel van wet van de leden VAN OOSTEN, RECOURT en BERNDSEN-JANSEN tot wijziging van Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek en van enige andere wetten in verband met de herziening van het stelsel van partneralimentatie (Wet herziening partneralimentatie). Memorie van Toelichting, *Parl.St.* Tweede Kamer 2015-16, kamerstuk 34231 nr. 3, 37 p.;

HOOFDSTUK II. RECHTSPRAAK

AFDELING I. INTERNATIONALE EN EUROPESE RECHTSPRAAK

HvJ 27 februari 1997, nr. C-220/95, ECLI:EU:C:1997:91;

AFDELING II. BELGISCHE RECHTSPRAAK

Arbitragehof 2 juli 2003, nr. 96/2003;

Cass. 14 november 1974, *AC* 1975, 331;

Cass. 4 november 1976, *T.Not.* 1977, 267, noot;

Cass. 14 november 1979, *RW* 1979-80, 2170;

Cass. 27 februari 1986, *RNB* 1986, 474, noot VANDER ELST, R.;

Cass. 5 juni 1986, *RW* 1986-87, 1478, noot PINTENS, W.;

Cass. 15 oktober 1987, *RW* 1987-88, 1506, noot;

Cass. 21 juni 1991, *T.Not.* 1992, 256, noot VERBEKE, A.;

Cass. 11 juni 1992, *AC* 1991-92, 965;

Cass. 14 april 1994, *RW* 1994-95, 434;

Cass. 9 september 1994, *RW* 1994-95, 1070;

Cass. 16 juni 2000, AR C.96.0006.N;

Cass. 20 april 2006, AR C.03.0084.N;

Cass. 23 juni 2006, *RW* 2007-08, 1198;

Cass. 14 oktober 2010, AR C.09.0608.F;

Cass. 9 november 2012, AR C.12.0051.N;

Cass. 9 november 2012, AR C.12.0146.N;

Vred. Kontich 12 juli 1983, *RW* 1983-84, 2121;

Rb. Brussel 24 oktober 1984, *RW* 1985-86, 57, noot PINTENS, W.;

Bergen 22 maart 1989, *RNB* 1989, 629, noot;

Brussel 9 mei 1989, *RTDF* 1990, 37, noot M. FALLON;

Rb. Brussel 20 juni 1989, *TBBR* 1990, 351;

Vred. St. Niklaas 3 april 1990, *T.Vred.* 1990, 371;

Brussel 15 mei 1990, *RTDF* 1991, 422;

Rb. Namen 17 mei 1990, *RTDF* 1990, 431;

Gent 28 juni 1991, *T.Not.* 1991, 386;

Rb. Brussel 26 november 1992, *RTDF* 1993, 121;

Gent 23 februari 1993, *RW* 1993-94, 1408;

Rb. Nijvel 28 juni 1996, *RTDF* 1997, 626;

Rb. Brussel 25 september 1996, *JT* 1997, 257;

Rb. Hasselt 22 september 1997, *Limb.Rechtsl.* 1998, 31;

Vred. Waver 12 november 1998, *Div.Act.* 1999, 30;

Brussel 1 december 1998, *EJ* 1999, 66, noot GERLO, J.;

Bergen 19 januari 2000, *TBBR* 2002, 185;

Vred. Westerlo 1 september 2000, *T.Not.* 2002, 570;

Vred. Gent 4 december 2000, *AJT* 2001-02, 53, noot JONCKERS, N.;

Rb. Brussel 14 december 2000, *EJ* 2002, 36, noot BUYSENS, F.;

Rb. Brussel 22 mei 2001, *RTDF* 2001, 704;

Vred. Zinnik 20 juni 2001, *Div.Act.* 2003, 56, noot VAN GYSEL, A.;

Rb. Leuven 19 september 2001, *RW* 2002-03, 1432;

Brussel 9 oktober 2001, *Div.Act.* 2003, 49, noot VAN GYSEL, A.;

Vred. Meise 30 mei 2002, *RW* 2002-03, 434;

Vred. Gent 10 oktober 2002, *T.Vred* 2004, 448;

Antwerpen 8 januari 2003, *NJW* 2003, 1224, noot RDC;

Rb. Antwerpen 15 januari 2003, *Fisc.Koer.* 2003, 385, noot GEERAERTS, E.;

Gent 27 mei 2004, *RABG* 2005, 681, noot S.B.;

Vred. Izegem 7 september 2005, *TGR-TWVR* 2006, 223, noot MOEYKENS, F.;

Vred. Doornik 13 december 2005, *RTDF* 2007, 1149;

Vred. Brugge 15 december 2005, *TGR-TWVR* 2007, 249, noot M.F.;

Beslagr. Hasselt 14 februari 2006, *RW* 2006-07, 613;

Vred. Brugge 10 juli 2006, *TGR-TWVR* 2007, 6;

Gent 27 november 2006, *NJW* 2007, 753, noot VERSCHELDEN, G.;

Luik 14 december 2006, *JT* 2007, 603;

Rb. Brugge 2 februari 2007, *TGR* 2007, 303, noot VANDENABEELE, S.;

Vred. Doornik 22 mei 2007, *RTDF* 2008, 500;

Gent 16 oktober 2007, *RW* 2008-09, 501;

Antwerpen 27 november 2007, *NJW* 2008, 556, noot VERSCHELDEN, G.;

Luik 14 februari 2008, *JLMB* 2010, 336;

Vred. Vorst 18 maart 2008, *T.Vred.* 2009, 157;

Gent 16 oktober 2008, *TBBR* 2010, 213, noot COTTENIE, D.;

Beslagr. Brussel 18 november 2008, *Act.dr.fam.* 2009, 74;

Vred. Zomergem 18 december 2009, *NJW* 2010, 509, noot VERSCHELDEN, G.;

Rb. Antwerpen 11 februari 2010, *RW* 2010-11, 1360;

Rb. Antwerpen 13 april 2010, *RTDF* 2011, 777;

Brussel 4 mei 2010, *RABG* 2011, 342;

Rb. Mechelen 13 oktober 2010, *T.Not.* 2012, 229, noot WEYTS, L.;

Rb. Brussel 19 oktober 2010, *RABG* 2011, 352, noot BROUWERS, S.;

Rb. Antwerpen 12 mei 2011, *RTDF* 2012, 270;

Rb. Gent 9 juni 2011, *T.Vred.* 2012, 10;

Vred. Brugge 6 oktober 2011, *TGR-TWVR* 2012, 13;

Antwerpen 9 november 2011, *T.Not.* 2012, 229, noot WEYTS, L.;

Vred. Westerlo 21 november 2011, *RW* 2012-13, 1596;

Rb. Hasselt 27 december 2011, *Limb.Rechtsl.* 2012, 144;

Vred. Fontaine-l'Evêque 18 oktober 2012, *RTDF* 2014, 896;

Vred. Fontaine-l'Evêque 13 juni 2013, *RTDF* 2014, 901;

Rb. Mechelen 30 april 2014, nr. 13/926/A, www.juridat.be;

AFDELING III. FRANSE RECHTSPRAAK

Cass. (FR) 7 november 1972, *Bull.* I, n° 231, 201;

Cass. (FR) 6 mei 1987, *Bull.* 1987, II, n° 103, 60;

Cass. (FR) 21 maart 1988, nr. 86-16.598;

Cass. (FR) 10 mei 1991, nr. 90-11.008;

Cass. (FR) 13 november 1991, *Bull.* 1991, II, n° 303, 160;

Cass. (FR) 26 juni 1996, n° 94-16.706;

Cass. (FR) 11 februari 1999, nr. 97-16.008;

Cass. (FR) 5 juli 2001, nr. 99-16.721;

Cass. (FR) 13 december 2001, n° 00-13.014;

Cass. (FR) 14 maart 2002, nr. 99-21.639;

Cass. (FR) 14 maart 2002, *Bull.* 2002, II, n° 40, 33;

Cass. (FR) 23 januari 2003, *Bull.*, II, n° 10;

Cass. (FR) 27 februari 2003, nr. 01-11.878;

Cass. (FR) 23 april 2003, *Bull.* 2003, I, n° 96, 74;

Cass. (FR) 9 december 2003, nr. 01-16.796;

Cass. (FR) 3 februari 2004, nr. 01-17.094;

Cass. (FR) 19 oktober 2004, nr. 02-17.682;

Cass. (FR) 3 november 2004, nr. 02-18.509;

Cass. (FR) 3 november 2004, nr. 03-15.945;

Cass. (FR) 30 november 2004, nr. 02-20.110;

Cass. (FR) 14 december 2004, nr. 02-20.334;

Cass. (FR) 11 januari 2005, nr. 03-16.719;

Cass. (FR) 8 februari 2005, nr. 03-17.923;

Cass. (FR) 22 maart 2005, nr. 04-10.976;

Cass. (FR) 28 juni 2005, *Dr.fam.* 2005, n° 184, noot LARRRIBAU-TERNEYRE, V.;

Cass. (FR) 28 juni 2005, nr. 02-16.556;

Cass. (FR) 25 april 2006, nr. 05-16.345;

Cass. (FR) 10 mei 2006, nr. 04-19.883;

Cass. (FR) 19 juni 2007, nr. 05-21.970;

Cass. (FR) 19 juni 2007, nr. 06-13.086;

Cass. (FR) 17 oktober 2007, nr. 06-19.541;

Cass. (FR) 9 januari 2008, n° 06-18.524;

Cass. (FR) 5 november 2008, *Bull.* 2008, I, n° 247;

Cass. (FR) 4 juni 2009, nr. 08-11.872/08-14.309;

Cass. (FR) 4 juni 2009, nr. 08-15.319;

Cass. (FR) 14 oktober 2009, nr. 08-70232;

Cass. (FR) 3 maart 2010, nr. 08-70214;

Cass. (FR) 23 november 2011, *Bull.* 2011, I, n° 204;

Cass. (FR) 11 september 2013, 12-25.753;

Cass. (FR) 11 september 2013, nr. 12-20.410;

Parijs (FR) 5 april 2001, nr. 1999/24134;

D'Aix-En-Provence (FR) 14 maart 2002, nr. 98/12029;

AFDELING IV. NEDERLANDSE RECHTSPRAAK

Hoge Raad (NL) 29 april 1971, *NJ* 1972, 336, noot E.A.A.L.;

Hoge Raad (NL) 19 april 1974, *NJ* 1975, 237;

Hoge Raad (NL) 15 november 1974, *NJ* 1976, 122;

Hoge Raad (NL) 31 oktober 1975, *NJ* 1976, 497;

Hoge Raad (NL) 25 november 1977, *NJ* 1978, 291;

Hoge Raad (NL) 26 januari 1979, *NJ* 1980, 19;

Hoge Raad (NL) 7 maart 1980, *NJ* 1980, 363;

Hoge Raad (NL) 13 maart 1981, *NJ* 1981, 635;

Hoge Raad (NL) 22 juli 1981, *NJ* 1982, 12;

Hoge Raad (NL) 2 april 1982, *NJ* 1982, 374, noot E.A.A.L.;

Hoge Raad (NL) 22 februari 1985, *NJ* 1986, 82;

Hoge Raad (NL) 23 oktober 1987, *NJ* 1988, 438, noot E.A.A.L.;

Hoge Raad (NL) 7 december 1990, *NJ* 1991, 201;

Hoge Raad (NL) 14 januari 1994, *NJ* 1994, 333;

Hoge Raad (NL) 1 juli 1994, *NJ* 1994, 597;

Hoge Raad (NL) 12 januari 1996, *NJ* 1996, 352;

Hoge Raad (NL) 17 januari 1997, *NJ* 1997, 472, noot DE BOER, J.;

Hoge Raad (NL) 12 september 1997, *NJ* 1997, 733;

Hoge Raad (NL) 27 maart 1998, *NJ* 1998, 551;

Hoge Raad (NL) 8 januari 1999, *NJ* 1999, 342;

Hoge Raad (NL) 17 december 1999, *NJ* 2000, 122;

Hoge Raad (NL) 4 februari 2000, *NJ* 2000, 213;

Hoge Raad (NL) 6 oktober 2000, *NJ* 2001, 147;

Hoge Raad (NL) 13 juli 2001, *NJ* 2001, 586, noot WORTMANN, S.F.M.;

Hoge Raad (NL) 9 november 2001, nr. R01/043HR;

Hoge Raad (NL) 12 september 2003, *NJ* 2004, 6, noot WORTMANN, S.F.M.;

Hoge Raad (NL) 30 januari 2004, nr. C02/274HR;

Hoge Raad (NL) 3 juni 2005, *NJ* 2005, 381, noot S.W.;

Hoge Raad (NL) 28 april 2006, *NJ* 2008, 165;

Hoge Raad (NL) 28 maart 2008, *NJ* 2008, 190;

Hoge Raad (NL) 19 december 2008, *NJ* 2009, 136, noot WORTMANN, S.F.M.;

Hoge Raad (NL) 6 november 2009, nr. 08/03750;

Hoge Raad (NL) 10 december 2012, nr. 11/04169;

Hoge Raad (NL) 25 januari 2013, *NJ* 2013, 200, noot VERSTAPPEN, L.C.A.;

Hoge Raad (NL) 15 november 2013, nr. 12/05089;

Hoge Raad (NL) 20 december 2013, nr. 12/02881;

Hoge Raad (NL) 18 december 2015, nr. 15/00432;

Hof Amsterdam (NL) 22 juli 1999, *EB Tijdschrift voor scheidingsrecht* 2001, 27;

Hof 's-Gravenhage (NL) 18 januari 2006, *RFR* 2006, 27;

Hof Den Haag (NL) 23 september 2008, *RFR* 2009, 18;

Hof Amsterdam (NL) 22 december 2009, nr. 2009 200.040.806;

Hof 's-Gravenhage (NL) 20 oktober 2010, nr. 200.063.017/01;

Hof Arnhem-Leeuwarden (NL) 30 juni 2015, nr. 200.162.653-01;

Hof 's-Hertogenbosch (NL) 23 juli 2015, nr. F 200.160.795-01;

Hof Arnhem-Leeuwarden (NL) 12 mei 2015, nr. 200.154.955/01 en 200.154.957/01;

Rechtbank Rotterdam (NL) 2 december 2015, nr. C/10/467510 / FA RK 15-153 en C/10/482324 / FA RK 15-6446;

Hof Amsterdam (NL) 8 december 2015, nr. 200.161.415/01;

HOOFDSTUK III. RECHTSLEER

AFDELING I. INTERNATIONALE EN EUROPESE RECHTSLEER

ANTOKOLSKAIA, M., *Harmonisation of Family Law in Europe: A Historical Perspective. A tale of two millennia*, Antwerpen, Intersentia, 2006, 565 p.;

BOELE-WOELKI, K., "Building on convergence and coping with divergence in the CEFL Principles of European Family Law" in ANTOKOLSKAIA, M. (ed.), *Convergence and divergence of Family Law in Europe*, Antwerpen, Intersentia, 2007, 243;

- BOELE-WOELKI, K., “The principles of European family law: its aims and prospects”, *Utrecht Law Review* 2005, 160;
- BOELE-WOELKI, K., FERRAND, F., PINTENS, W. (ed.), *Principles of European family law regarding maintenance between former spouses*, Antwerpen, Intersentia, 2004, 170 p.;
- BONOMI, A., *Preliminary draft protocol on the law applicable to maintenance obligations. Explanatory report*, Den Haag, Permanent Bureau Haagse Conferentie voor Internationaal Privaatrecht, 2007, 20 p.;
- COMMISSION ON EUROPEAN FAMILY LAW, *CEFL Principles of European Family Law* (verkort: CEFL Principles);
- DETHLOFF, N., “Contracting in Family Law: a European perspective” in BOELE-WOELKI, K., MILES, J., SCHERPE, J.M. (ed.), *The future of family property in Europe*, Cambridge, Intersentia, 2011, 65;
- FERRAND, F., “Divorce and spousal agreements” in BOELE-WOELKI, K. (ed.), *Common Core and Better Law in European Family Law*, Antwerpen, Intersentia, 2005, 71;
- GONZALEZ BEILFUSS, C., “CEFL’s maintenance principles: the conditions for maintenance” in BOELE-WOELKI, K. (ed.), *Common Core and Better Law in European Family Law* Antwerpen, Intersentia, 2005, 83;
- PINTENS, W., “Europese echtscheidingsbeginselen” in SWENNEN, F., BARBAIX, R. (eds.), *Over erven. Liber amicorum Mieken Puelinckx-Coene*, Mechelen, Kluwer, 2006, 289;
- ROTH, M., “Future divorce law – two types of divorce” in BOELE-WOELKI, K. (ed.), *Common Core and Better Law in European Family Law* Antwerpen, Intersentia, 2005, 41;
- SHANNON, G., “Clean-break or long-term payment of maintenance” in BOELE-WOELKI, K. (ed.), *Common Core and Better Law in European Family Law*, Antwerpen, Intersentia, 2005, 103;
- SVERDRUP, T., “Maintenance as a separate issue – the relationship between maintenance and matrimonial property” in BOELE-WOELKI, K. (ed.), *Common Core and Better Law in European Family Law*, Antwerpen, Intersentia, 2005, 119;

VERSCHRAEGEN, B., “Comments on the Principles of European Family law: divorce and maintenance between former spouses” in BOELE-WOELKI, K. (ed.), *Common Core and Better Law in European Family Law*, Antwerpen, Intersentia, 2005, 135;

AFDELING II. BELGISCHE RECHTSLEER

ADRIAENS, E., “Regelingsakte echtscheiding door onderlinge toestemming: kwalificatie, wilsgebreken en erkenning gekwalificeerde benadeling” (noot onder Cass. 9 november 2012 AR C.12.0051.N en AR C.12.0146.N), *RW* 2012-13, 1416;

AERTS, C., “De (on)wijzigbaarheid van onderhoudsuitkeringen tussen ex-echtgenoten na EOT: een stand van zaken” (noot onder Cass. 20 april 2006), *EJ* 2006, 104;

ALOFS, E., “De conventionele uitkering na echtscheiding: durus consensus, sed consensus?”, *NFM* 2015, 250;

B., S., “Het is van belang onderscheid te maken tussen wijzigingen tijdens en na de echtscheidingsprocedure door onderlinge toestemming” (noot onder Gent 27 mei 2004), *RABG* 2005, 688;

BARBE, C., “Les clauses relatives aux aliments entre ex-époux”, *RGDC* 2002, 143;

BASTAITS, K., VAN PEER, C., ALOFS, E., PASTEELS, I., MORTELMANS, D., “Hoe verloopt een echtscheiding in Vlaanderen?” in MORTELMANS, D., PASTEELS, I., BRACKE, P., MATTHIJS, K., VAN BAVEL, J., VAN PEER, C. (ed.), *Scheiding in Vlaanderen*, Leuven, Acco, 2011, 85;

BASTAITS, K., VAN PEER, C., MORTELMANS, D., “Hoe beleven partners en kinderen een echtscheiding?” in MORTELMANS, D., PASTEELS, I., BRACKE, P., MATTHIJS, K., VAN BAVEL, J., VAN PEER, C. (ed.), *Scheiding in Vlaanderen*, Leuven, Acco, 2011, 113;

BEERNAERT, J.E., DE CALLATAY, D., “La capitalisation en question(s)”, *Div.Act.* 2002, 113;

BOONE, I., “Het verbintenissenrecht als remedie voor conflicten tussen gewezen echtgenoten na echtscheiding door onderlinge toestemming” in SENAËVE P., BOONE, I., DECLERCK, C., DU MONGH, J. (ed.), *Personen- en Familierecht*, Brugge, die Keure, 2014, 81;

BROECKX, K., “Perikelen bij de executie van een akte echtscheiding door onderlinge toestemming”, *EJ* 1997, 18;

BROUWERS, J.-C., “Le nouvel article 301 du Code civil et le droit transitoire”, *Div.Act.* 2007, 110;

BROUWERS, S., “Alimentatieovereenkomsten: op glad ijs?” in MICHIËLSENS, A., ALOFS, E., BYTTEBIER, K., VERBEKE, A.-L., *Liber amicorum Hélène Casman*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 91;

BROUWERS, S., “De uitkering t.a.v. de ex-echtgenoot”, *TPR* 2012, 1695;

BROUWERS, S., “Echtscheiding door onderlinge toestemming (art. 230 BW en art. 1287-1304 Ger.W.)” in VERSCHULDEN, G., BROUWERS, S., BOONE, K., PLUYM, L., SEGERS, W., VINCK, B., “Overzicht van rechtspraak. Familierecht (2007-2011)”, *TPR* 2012, 1778;

BROUWERS, S., *Echtscheiding door onderlinge toestemming*, Mechelen, Kluwer, 2009, 251 p.;

BROUWERS, S., GOVAERTS, M., *Alimentatievorderingen*, Mechelen, Kluwer, 2015, 606 p.;

BROUWERS, S., GOVAERTS, M., *Huwelijk en (echt)scheiding: een modellenboek*, Mechelen, Kluwer, 2009, 339 p.;

BUYSSSENS, F., “De echtscheiding door onderlinge toestemming na de wet op de familierechtbank” in SENAËVE, P. (ed.), *Echtscheiding, voorlopige maatregelen en onderhoudsgelden in de familierechtbank*, Antwerpen, Intersentia 2015, 179;

BUYSSSENS, F., “De familierechtelijke overeenkomst voorafgaand aan echtscheiding door onderlinge toestemming” in WEYTS, L., VERBEKE, A., GOOVAERTS, E. (ed.), *Actualia familiaal vermogensrecht*, Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2003, 111;

BUYSSSENS, F., “De wijzigbaarheid van de uitkering tussen echtgenoten na EOT” (noot onder Brussel 14 december 2000), *EJ* 2002, 39;

BUYSSSENS, F., “Echtscheiding door onderlinge toestemming na de wet van 27 april 2007”, *NFM* 2008, 3;

BUYSSSENS, F., “Overzicht van rechtspraak (1994-2000). Echtscheiding door onderlinge toestemming”, *EJ* 2001, 70;

BUYSSSENS, F., “Overzicht van rechtspraak EOT (2001-2012)”, *T.Fam.* 2013, 48;

BUYSSSENS, F., “Regelingsakte en familierechtelijke overeenkomsten bij echtscheiding door onderlinge toestemming” in BUYSSSENS, F., DE KEYSER, E., DE WITTE, D., GRILLET, J., TISON, M., VAN SINAY, T., VANDERMANDER, R., VERMEULEN, W., *Notariële actualiteit 2013*, Brussel, Die Keure, 2013, 117;

BUYSSSENS, F., LELEU, Y.-H., “Nietigverklaring wegens bedrog van het beding betreffende de uitkering tussen echtgenoten in een aan E.O.T. voorafgaande overeenkomst” (noot onder Cass. 16 juni 2000), *TBBR* 2000, 655;

CARRE, D., JAUMOTTE, S., “Formalités et conventions préalables à la procédure en divorce par consentement mutuel” in X. (ed.), *Divorce. Commentaire pratique*, Waterloo, Kluwer, VIIter.2.2.1.-1;

CASMAN, H., “De EOT-regelingsakte als dading” (noot onder Cass. 9 november 2012), *NFM* 2013, 121;

CASMAN, H., “Fraus corrumpit sed non omnia corrumpit en matière de divorce par consentement mutuel” (noot onder Cass. 16 juni 2000), *RCJB* 2002, 406;

CASMAN, H., “Le partage transactionnel, stable ou égalitaire avant tout?”, *RNB* 2012, 406;

COTTENIE, D., “Gedane zaken nemen geen keer. Of soms wel? Over het karakter van ‘dading’ van de EOT-regelingsakte” (noot onder Gent 16 oktober 2008), *TBBR* 2010, 216;

DANDOY, N., “La pension alimentaire après divorce: limites conventionnelles”, *RNB* 2008, 423;

DANDOY, N., “La réforme du divorce: les effets alimentaires”, *RTDF* 2007, 1065;

DANIËLS, L., BUYSSE, A., “(Echt)scheidingsbemiddeling” in VERSCHELDEN, G., *Echtscheiding*, Mechelen, Kluwer, 2010, 211;

DE BAUW, S., GAYSE, B., “De rol van de rechter” in DE BAUW, S., GAYSE, B., *Bemiddeling en rechtspraak. Wegwijs voor de rechter*, Brugge, Die Keure, 2009, 75;

DE POTTER DE TEN BROECK, M., “De Belgische wetgever en de imprevisieer”, *RW* 2015-16, 843;

DE POTTER DE TEN BROECK, M., “De gekwalificeerde benadeling aanvaard, maar wat met de grondslag?” (noot onder Cass. 9 november 2012), *TBBR* 2013, 131;

DE WULF, C., “De notaris - onpartijdig raadsman en behoeder van evenwicht”, *T.Not.* 2010, 365;

DE WULF, C., “Slotbeschouwingen bij de cyclus “familiale vermogensplanning in de 21ste eeuw”” in X (ed.), *Familiale vermogensplanning*, Mechelen, Kluwer, 2004, 755;

DE WULF, C., *Notarieel familierecht en familiaal vermogensrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 1341 p.;

DECLERCK, C., “Een lans voor de huisvrouw in de 21ste eeuw”, *T.Fam.* 2015, 41;

DEVENYN, M.-A., “Commentaar bij art. 1725 Ger.W.” in DEPUYDT, P., ALLEMEERSCH, B., LINDEMANS, D., RAES, S., *Gerechtelijk recht. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2015, 67;

GERLO, J., “Alimentatie” in VERSCHELDEN, G., GULDIX, E., WYLLEMAN, A., BROUWERS, S., BAETEMAN, G., GERLO, J., “Personen- en Familierecht 1995-2000. Overzicht van Rechtspraak”, *TPR* 2001, 2013;

HEMELSOEN, R., “Optimalisering van bedingen in notariële EOT-overeenkomsten” in VERSCHELDEN, G. (ed.), *Rechtskroniek voor het Notariaat (deel 21)*, Brugge, die Keure, 2012, 1;

HEMELSOEN, R., “Optimalisering van bedingen in notariële EOT-overeenkomsten” in VERSCHELDEN, G. (ed.), *Rechtskroniek voor het Notariaat (deel 21)*, Brugge, die Keure, 2012, 1;

HEMELSOEN, R., *EOT-overeenkomsten. Een empirisch-juridische analyse*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 484 p.;

HEMELSOEN, R., SCHOORS, K., “Inhoudelijke analyse van overeenkomsten voorafgaand aan echtscheiding door onderlinge toestemming. Een preliminair statistisch portret” in VERSCHELDEN, G., *Echtscheiding*, Mechelen, Kluwer, 2010, 1;

HULPIAU, V., “Regelingsakte EOT aanvechtbaar op grond van (gekwalficeerde) benadeling?” (noot onder Cass. 9 november 2012), *T.Fam.* 2013, 134;

JONCKERS, N., “De onwizigbaarheid van de uitkering tussen echtgenoten na EOT: vaststaand feit of verleden tijd?”, *AJT* 2001-02, 54;

LANCKSWEERDT, E., “Bemiddeling en op bemiddeling gebaseerde aanpak van conflicten bij scheiding: het belang van het kind voorop”, *T.Not.* 2015, 470;

LANCKSWEERDT, E., “Wat rechtscolleges na de invoering van de foutloze echtscheiding kunnen doen om tegemoet te komen aan de belangen/behoefte van scheidende partners” (noot onder Antwerpen 23 december 2014), *T.Fam.* 2015, 156;

LELEU, Y.-H., “Het nieuwe echtscheidingsrecht: volgzzaam en toch vooruitstrevend” in VERSCHELDEN, G. (ed.), *Echtscheiding*, Mechelen, Kluwer, 2010, 361;

LELEU, Y.-H., *Droit des personnes et des familles*, Brussel, Larcier, 2016, 907 p.;

LOUIS, S., “Le nouveau divorce par consentement mutuel” in LELEU, Y., PIRE, D. (ed.), *La réforme du divorce. Première analyse de la loi du 27 avril 2007*, Larcier, Brussel, 2007, 133;

M. MUYLLE, “Het huwelijk was een ramp, de echtscheiding een succes! Over IPR, EOT’s en notarissen”, *TEP* 2005, 140;

MARTENS, I., *Onderhoudsuitkering tussen ex-echtgenoten na echtscheiding op grond van onherstelbare ontwrichting van het huwelijk*, Antwerpen, Intersentia, 2014, 535 p.;

MASSON, J.-P., “La loi du 27 avril 2007 réformant le divorce”, *JT* 2007, 537;

MICHIELS, D., “Hoe definitief is de EOT-regelingsakte?” in PINTENS, W., DECLERCK, C. (ed.), *Patrimonium 2013*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 165;

MUYLLE, M., “IPR en EOT’s: een nieuwe kijk voor de notariële praktijk”, *T.Not.* 2005, 514;

MUYLLE, M., “IPR, EOT en de notaris anno 2015” in ALOFS, E., CASMAN, H., VAN DEN BOSSCHE, A., *Liber amicorum André Michielsens*, Mechelen, Kluwer, 2015, 451;

MUYLLE, M., “Veilig laveren tussen ijsbergen. Enkele clausules als kompas voor een behouden tocht ” in WEYTS, L., VERBEKE, A.-L., CASTELEIN, C., *Notariële clausules*, Antwerpen, Intersentia, 2007, 577;

PINTENS, W., “De vernietiging van de overeenkomsten bij echtscheiding door onderlinge toestemming” (noot onder Cass. 16 juni 2000), *RW* 2000-01, 239;

PIRE, D., “Divorce par consentement mutuel. Aspects personnels: les conventions relatives aux pensions entre époux”, *TBBR* 2001, 477;

PORTUGAELS, N., “Naar een andere kwalificatie van de overeenkomsten voorafgaand aan een EOT: de vaststellingsovereenkomst”, *TEP* 2013, 71;

PORTUGAELS, N., “Verdisconteren, verdisconteren. Wie zijn best doet, zal het leren!” (noot onder Antwerpen 29 oktober 2014), *NFM* 2015, 348;

SABBAH, R., “Le partage transactionnel”, *TBBR* 2010, 76;

SENAEVE, P., “De nietigverklaring van een beding van een overeenkomst voorafgaand aan de echtscheiding door onderlinge toestemming na de ontbinding van het huwelijk”, *EJ* 2001, 26;

SENAEVE, P., “De regeling aangaande de minderjarige kinderen in de overeenkomst echtscheiding door onderlinge toestemming” in WEYTS, L., VERBEKE, A.-L., CASTELEIN, C., *Notariële clausules*, Antwerpen, Intersentia, 2007, 323;

SENAEVE, P., “Het overgangsrecht inzake de rechterlijke herzieningsbevoegdheid van een uitkering na echtscheiding door onderlinge toestemming getoetst aan het gelijkheidsbeginsel”, *T.Fam.* 2009, 183;

SODERMANS, A.K., VANASSCHE, S., MATTHIJS, K., “Gezinsrelaties na ouderlijke scheiding: ouders, kinderen en nieuwe partners” in MORTELMANS, D., PASTEELS, I.,

- BRACKE, P., MATTHIJS, K., VAN BAVEL, J., VAN PEER, C. (ed.), *Scheiding in Vlaanderen*, Leuven, Acco, 2011, 153;
- SWENNEN, F., “Over alimentatieovereenkomsten en echtscheiding (en ook een beetje over Odysseus)”, *TPR* 2008, 1287;
- SWENNEN, F., “Pleidooi voor de homologatie van heel de EOT-overeenkomst”, *T.Fam.* 2015, 222;
- SWENNEN, F., *Het personen- en familierecht*, Antwerpen, Intersentia, 2014, 572 p.;
- VAN DER VELPEN, E., “Recente ontwikkelingen inzake echtscheiding door onderlinge toestemming” in SENA EVE, P., *Personen- en familierecht*, Brugge, Die Keure, 2004, 77;
- VAN GYSEL, A.-C. (ed.), *Précis de droit de la famille*, Brussel, Bruylant, 2009, 914 p.;
- VAN GYSEL, A.-C., “Divorce par consentement mutuel et abus de droit”, *Act.dr.fam.* 2012, 158;
- VAN GYSEL, A.-C., “La pension après divorce et son annulation pour dol dans le cadre du divorce par consentement mutuel” (noot onder Cass. 16 juni 2000), *Div.Act.* 2001, 170;
- VAN GYSEL, A.-C., “La pension après divorce pour cause de désunion irrémédiable: un essai de lecture” in LELEU, Y.-H., PIRE, D. (ed.), *La réforme du divorce. Première analyse de la loi du 27 avril 2007*, Larcier, Brussel, 2007, 91;
- VAN ROY, C., “De onderhoudsuitkering na echtscheiding op grond van onherstelbare ontwrichting” in SENA EVE, P., VERSCHELDEN, G., SWENNEN, F., *De beëindiging van de tweerelatie*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 134;
- VERBEKE, A., “De bindende kracht van de overeenkomst over de onderhoudsuitkering tussen echtgenoten bij echtscheiding door onderlinge toestemming” (noot onder Cass. 21 juni 1991), *T.Not.* 1992, 258;
- VERSCHELDEN, G., “De wet van 27 april 2007 tot hervorming van het echtscheidingsrecht. Deel II. De echtscheiding door onderlinge toestemming – De scheiding van tafel en bed – De huwelijksvoordelen”, *T.Fam.* 2007, 138;

VERSCHELDEN, G., “Kroniek Personen- en familierecht (2014-2015)” in G. VERSCHELDEN, M. DELANOTE, M. LAEVENS, *Rechtskroniek voor het notariaat – Deel 27*, Brugge, Die Keure, 2015, 51;

VERSCHELDEN, G., “Relitigatie na echtscheiding door onderlinge toestemming” in VERSCHELDEN, G. (ed.), *Echtscheiding*, Mechelen, Kluwer, 2010, 35;

VERSCHELDEN, G., *Handboek Belgisch Familierecht*, Brugge, die Keure, 2010, 840 p.;

WAUTELET, P., “Grensoverschrijdende alimentatieovereenkomsten tussen echtgenoten: tussen zekerheid en illusie”, *TEP* 2010, 1;

WAUTELET, P., “Rechtskeuzebeding” in TERRY, E., VERBEKE, A.-L., DE DECKER, H., BALLON, G.-L., TILLEMANS, B., SAGAERT, V. (ed.), *Gemeenrechtelijke clausules*, II, Antwerpen, Intersentia, 2013, 1739;

WAUTELET, P., “Weg met de impliciete rechtskeuze” in VERHELLEN, J., STORME, H., PIERS, M. (ed.), *Liber Amicorum Johan Erauw*, Antwerpen, Intersentia, 2014, 305;

WEYTS, L., “Een dading bij EOT is definitief, wie van de twee dat nadien ook moge betreuren” (noot onder Antwerpen 9 november 2011), *T.Not.* 2012, 238;

AFDELING III. FRANSE RECHTSLEER

AZZI, T., “La volonté tacite en droit international privé” in COMITÉ FRANÇAIS DE DROIT INTERNATIONAL PRIVÉ, *Droit international privé. Années 2010-2012*, Parijs, Pedone, 2013, 147;

BÉNABENT, A., *Droit de la famille*, Parijs, Lextenso, 2010, 542 p.;

BOSSE-PLATIÈRE, H., “Droit à la prestation compensatoire” in MURAT, P., *Droit de la famille*, Parijs, Dalloz, 2013, 298;

BOSSE-PLATIÈRE, H., “Régime de la prestation compensatoire” in MURAT, P., *Droit de la famille*, Parijs, Dalloz, 2010, 337;

BUFFELAN-LANORE, Y., LARRIBAU-TERNEYRE, V., *Droit civil. Introduction. Biens. Personnes. Famille*, Parijs, Dalloz, 2013, 1104 p.;

COURBE, P., GOUTTENOIRE, A., *Droit de la famille*, Parijs, Dalloz, 2013, 549 p.;

DAVID, S., “Divorce par consentement mutuel” in CLAUX, P.-M., DAVID, S. (ed.), *Droit et pratique du divorce*, Parijs, Dalloz, 2015, 207;

DAVID, S., “Fixation de la prestation compensatoire” in CLAUX, P.-J., DAVID, S., *Droit et pratique du divorce*, Parijs, Dalloz, 2015, 409;

DAVID, S., “Identification de la prestation compensatoire” in CLAUX, P.-J., DAVID, S., *Droit et pratique du divorce*, Parijs, Dalloz, 2015, 381;

DAVID, S., “Règlement de la prestation compensatoire” in CLAUX, P.-J., DAVID, S., *Droit et pratique du divorce*, Parijs, Dalloz, 2015, 486;

HAUSER, J., DELMAS SAINT-HILAIRE, P., “Fasc. 10: Effets du divorce. Conséquences du divorce pour les époux. Effets d’ordre patrimonial. Prestation compensatoire. Dommages et intérêts”, *JurisClasseur Civil Code. Articles 266 à 285-1. Fasc. 10* 2005, 81 p.;

HAUSER, J., DELMAS SAINT-HILAIRE, P., “Volonté et ordre public dans le nouveau divorce: un divorce entré dans le champ contractuel?”, *Deffrénois* 2005, 357;

LARRIBAU-TERNEYRE, V., “Interdiction des conventions entre époux portant sur l’attribution d’une prestation compensatoire” (noot onder Cass. (FR) 14 december 2004), *Dr.fam.* 2005, afl. 2, nr. 32;

LARRIBAU-TERNEYRE, V., “La modification conventionnelle de la prestation compensatoire fixée par le juge en application de la loi du 26 mai 2004” (noot onder Aix-en-Provence (FR) 2 maart 2006), *Dr.fam.* 2007, afl. 1, nr. 9;

LARRIBAU-TERNEYRE, V., “Renonciation totale ou partielle à la prestation... seulement après qu’elle a été judiciairement fixée !” (noot onder Cass. (FR) 8 februari 2005), *Dr.fam.* 2005, afl. 4, nr. 75;

MALAUURIE, P., FULCHIRON, H., *Droit Civil. La famille*, Parijs, Defrénois, 2011, 748 p.;

MASSIP, J., *Le nouveau droit du divorce*, Parijs, Déffrenois, 2005, 384 p.;

MATOCQ, O., FAVIER, Y., “Divorce par consentement mutuel” in CLAUX, P.-M., DAVID, S. (ed.), *Droit et pratique du divorce*, Parijs, Dalloz, 2015, 252;

TERRÉ, F., FENOUILLET, D., *Droit civil. La famille*, Parijs, Dalloz, 2011, 1106 p.;

AFDELING IV. NEDERLANDSE RECHTSLEER

ASSERS, C., DE BOER, J., *Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht, I, Personen- en Familierecht*, Deventer, Kluwer, 2010, 1144 p.;

COENRAAD, L., “De prikkels tot onderling overleg in het nieuwe echtscheidingsprocesrecht”, *Tijdschrift voor Civiele Rechtspleging* 2009, 127;

DE BRUIJN, P., WESTRIK, R., “Convenant en echtscheidingsbeschikking: gezamenlijk gezag van gewijsde?”, *EB Tijdschrift voor scheidingsrecht* 2013, 41;

GROENLEER, M., “De aantastbaarheid van een echtscheidingsconvenant”, *EB Tijdschrift voor scheidingsrecht* 2009, 18;

HEIDA, A., “Dwaling bij familierechtelijke overeenkomsten”, *EB Tijdschrift voor scheidingsrecht* 2014, 80;

LEONHARD-STRIEN, H., “Het scheidingsconvenant” in SCHONEWILLE, F. (ed.), *Notaris en scheiding*, Apeldoorn, Maklu, 2009, 249;

NUYTINCK, A.J.M., “Wet herziening partneralimentatie: voorhuwelijkse alimentatieovereenkomst wordt geldig”, *WPNR* 2015, 873;

REIJNEN, T.F.H., “De voorhuwelijkse alimentatieovereenkomst: een nog steeds onvoltooide vertelling”, *WPNR* 2014, 144;

REINHARTZ, B.E., “Aantasting van een verdeling op grond van benadeling voor meer dan een kwart?”, *Tijdschrift voor Familie- en Jeugdrecht* 2009, 29;

SCHONEWILLE, F., “De voorhuwelijkse alimentatieovereenkomst *revisited*. Of: het belang van het opnemen van een considerans in huwelijkse voorwaarden”, *WPNR* 2007, 161;

SCHONEWILLE, F., “De werkwijze van de notaris in (echt)scheiding en mediation” in SCHONEWILLE, F. (ed.), *Notaris en scheiding*, Apeldoorn, Maklu, 2009, 37;

SCHONEWILLE, F., *Partijautonomie in het relatievermogensrecht*, Apeldoorn, Maklu, 2012, 407 p.;

SCHRAMA, W.M., ANTOKOLSKAIA, M.V. (ed.), *Familierecht. Een introductie*, Den Haag, Boom Juridische Uitgevers, 2014, 365 p.;

SPALTER, N., “Duur van partneralimentatie”, *Nederlands Juristenblad* 2012, 1302;

SPALTER, N.D., *Grondslagen van partneralimentatie*, Den Haag, Boom Juridische Uitgevers, 2013, 400 p.;

VAN COOLWIJK, R., MOONS, J.E.M.C., “Reactie vFAS op wetsvoorstel herziening partneralimentatie”, *EB Tijdschrift voor scheidingsrecht* 2015, 86;

VAN DEN ANKER, B., “Samenleven en alimentatie ontvangen? II”, *EB Tijdschrift voor scheidingsrecht* 2015, 25;

VLAARDINGERBROEK, P., BLANKMAN, K., VAN DER LINDEN, A.P., PUNSELIE, E.C.C., SCHRAMA, W.M., *Het hedendaagse personen- en familierecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 708 p.;

WILLEMARCK, L., “De exceptie van openbare orde in het internationaal privaatrecht. Een juridisch middel om essentiële waardeconflicten op te lossen en fundamentele cultuurtegenstellingen te overbruggen”, *Tijdschrift voor Rechtsfilosofie & Rechtstheorie* 2003, 97;

WORTMANN, S.F.M., VAN DUIJVENDIJK-BRAND, J., *Compendium van het personen- en familierecht*, Deventer, Kluwer, 2012, 377 p.;

HOOFDSTUK IV. ANDERE

X, *Echtscheidingen*,

http://statbel.fgov.be/nl/statistieken/cijfers/bevolking/huwelijken_echtscheidingen_samenwoning/echtscheidingen/ (consultatie 8 februari 2016);

X, *History*, <http://ceflonline.net/history/> (consultatie 23 april 2016);

X, *Inloggen*, <https://www.e-notariaat.be/> (consultatie 24 april 2016);

X, *Principles*, <http://ceflonline.net/principles/> (consultatie 23 april 2016).